

FINANS - POLİTİK &

EKONOMİK YORUMLAR

EYLÜL 2003 • YIL 40 • SAYI 474 • 4.000.000.- LİRA

www.ekonomikyorumlar.com

*Demokrasi Serüvenimizin
Dayanılmaz Süreci*

SAMİ SELÇUK

Kurumsal Yönetim

DR. DOĞAN CANSIZLAR

Yeni Dünya Düzeni

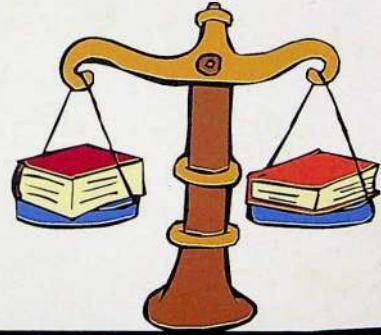
ERCAN ÇITLIOĞLU

*Türkiye'de Devletin,
Mali ve Ekonomik Birimlerin
Yeniden Yapılandırılması*

DR. AHMET EROL

Özelleştirme

YİĞİT KÖYMEN

yeni bonus plus
daha fazla bonus

Touareg

%70 çapraz eğilme yeteneği

- + 12 farklı yönde ayarlanabilen elektrikli, hafızalı ön koltuklar**
- + 750 Nm tork gücü**
- + Sürekli 4 çeker (4MOTION®) teknolojisi**
- = Kapıya kadar bırakmak buna denir.**

TOUAREG DANIŞMA HATTI: 0212 335 04 25 TOUAREG HAKKINDA BİLMEK İSTEYECEĞİNİZ HER ŞEYİ, DANIŞMA HATTIMIZDAN ÖĞRENEBİLİRSİNİZ. VOLKSWAGEN TÜRKİYE DİSTRİBÜTÖRÜ DOĞUŞ OTOMOTİV SERVİS VE TİCARET A.Ş. BİR DOĞUŞ HOLDİNG KURULUŞUDUR.

Yukarıda belirtilen özellikler motor seçeneklerine göre farklılık göstermektedir.

FINANS - POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR

http://www.ekonomikyorumlar.com

e-mail:ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com

EYLÜL 2003 • YIL: 40 • SAYI: 474 • 4.000.000.- LİRA (KDV DAHİL)

**Ekonomik Mali Yayınlar San. Ve Tic. A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
DR. NESRİN NAS**

**Genel Yayın Yönetmeni
PINAR TÜRENÇ**

**Yazı İşleri Müdürü
MUSTAFA BARIŞ**

**Danışma Kurulu Başkanı
ALİ İHSAN KARACAN**

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat □ Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Prof. Dr. Mehmet Altan □ Tefik Albok □ Yılmaz Argüden □ Beyhan Aslan □ Uğur Bayar □ Afa Boran □ Prof. Dr. Ünal Bozkurt □ Yavuz Canevi □ Ege Cansen □ Dr. Doğan Cansızlar □ Bülel Çorapçı □ Necdet Durakbaşı □ A. Aydın Dündar □ Dr. A. Mahfi Eğilmez □ Orhan Emirdağ □ Gazi Erçel □ Dr. Zeynel Abidin Erdem □ Meral Gezgin Eriş □ Dr. Deniz Gökçe □ Prof. Dr. Cumhuriyet Ferman □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ M. Akif Hamzaçebi □ Avni Hedili □ Erhan Işıl □ Prof. Dr. Haluk A. Kabaalioglu □ Ali İhsan Karacan □ Kemal Kurdaş □ Korhan Kurdoğlu □ Adnan Nas □ Ergin Neng □ Sezai Onaral □ Prof. Dr. Suat Oktar □ Tuncay Özilhan □ Ersin Özince □ Ertuğrul İhsan Özol □ Prof. Dr. Merih Paya □ Adnan Polat □ M. Faruk Sabuncu □ Prof. Dr. Hülya Talu □ Prof. Dr. M. Şükrü Tekbaş □ Dr. Ali Tekin □ Dr. Turgut Telman □ Yaman Törüner □ Cihan Turper □ Doç. Dr. Ali Ulusoy □ Ahmet Yüzbaşıoğlu □ Prof. Dr. T. Güngör Uras

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ Adnan Nas □ Prof. Dr. Merih Paya □ Prof. Dr. T. Güngör Uras

**KATKIDA BULUNAN
DOĞU YATIRIM HOLDİNG**

BU SAYIDA

Okurlara Mektup
Bıçak Sırtı Dengelede
Olumluya Doğru..... 3

DOÇ. DR. SAMİ SELÇUK
Demokrasi Serüvenimizin
Dayanılmaz Süreci 7

EKONOMİK YORUMLAR/SÖYLEŞİ
DR. DOĞAN CANSIZLAR
Kurumsal Yönetim 29

ERCAN ÇİTLİOĞLU
Yeni Dünya Düzeni 53

Abone Formu 64

YİĞİT KÖYMEN
Özelleştirme Nedir? Sağlıklı
Bir Özelleştirme Nasıl Olmalıdır? 66

DR. AHMET EROL
Türkiye’de Devletin, Mali ve Ekonomik
Birimlerin Yeniden Yapılandırılması
(Özgün Proje) 1. Bölüm 78

Rakamların Dili
Ekonomik Göstergeler 95

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No.6/2; 34400 Sultanahmet - İSTANBUL ☎ Tel: (0212) 518 17 32 - 516 11 45 ☎ Faks: (0212) 518 66 43 ☎ http://www.ekonomikyorumlar.com ☎ e-mail: ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com ☎ Açıklama: Dergideki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler, yazarlarına aittir. Yayınlanacak yazılar hakem denetiminden geçer. Yayınlamak amacıyla gönderilen yazıların iki nüsha olarak (mümkünse bilgisayar disketi ve bir resim ile birlikte) ulaştırılmasını rica ederiz. ☎ 2003 Yılı Abone Bedeli (KDV Dahil): 48.000.000.-TL. ☎ Öğrencilere: 33.600.000.-TL. ☎ Banka Hesap Numaraları (İstanbul): Akbank Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 35875-4, Garanti Bankası Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 6299897, İş Bankası Cağaloğlu Şubesi Hesap No: 530979, Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No: 1035572-7 ☎ Kapak - Sayfa Tasarımı ve Dizgi: Ekonomik Yorumlar ☎ Baskı ve Cilt: Kurtiş Matbaacılık, Tel: (0212) 518 11 28 ☎ Baskı Tarihi: 11 Eylül 2003 ☎ Genel Dağıtım: DPP ve Dünya Süper Dağıtım

Dergiden

OKURLARA MEKTUP

Bıçak Sırtı Denge de Olumluya Doğru

Ağustos ayında iyi haberler birbiri ardına geldi. Önce enflasyon rakamları açıklandı ve enflasyonda düşüş trendinin devam ettiği görüldü. Bütçe rakamları ise beklenenden çok daha iyi çıktı.

Ağustos'ta TEF E binde 2 gerilerken, TÜFE binde 2 arttı. Böylece yıllık enflasyonda TEF E % 22.7'ye, TÜFE'de % 24.9'a ulaştı. Sonbaharda mevsimlik etki ortadan kalksa dahi, şayet siyasi bir kriz olmaz ve dışsal bir şok yaşanmazsa, öyle görünüyor ki yıllık hedef tutacak. Böylece Türkiye uzun bir aradan sonra % 20 enflasyonun altına girecek.

Ağustos nakit bütçesi sonuçları ise Hazine'yi oldukça rahatlattı. Faiz dışı fazla 5.3 katrilyon lira ve Ağustos sonu itibariyle toplam faiz dışı fazla da 15 katrilyon liraya ulaştı. Hazine nakit fazlası da 526 trilyon TL. olarak gerçekleşti. Her ne kadar rakamlar IMF tanımlamalarına uymuyorsa da, bu Hazinesinin olağanüstü bir nakit fazlasına sahip olduğu gerçeğini değiştirmiyor.

Bu sonuçta kuşkusuz enflasyon oranının beklenenin altında olması, kurumlar vergisi ve vergi affı tahsilatı etkili oldu. Dolayısıyla Hazine önümüzdeki aylarda özellikle Ekim ayında oldukça rahat görünüyor. Çünkü elindeki nakit fazlası nedeniyle itfadan daha az borçlanma ve faizleri aşağı çekme imkanını bulacak. Şayet Merkez Bankası beklentiler doğrultusunda yeni bir faiz indirimine giderse, bu Hazinesinin işini daha da kolaylaştıracak.

Ocak-Ağustos hedefleri büyük ölçüde tutturulmakla birlikte ekonomide kırılganlık halen devam ediyor. Son çeyrekte yapısal mali zayıflık nedeniyle bütçe hedeflerinin sapması kaçınılmaz görünüyor. Çünkü kamu harcamaları bir türlü disiplin altına alınamıyor. Özellikle sosyal güvenlik açıkları hızla büyüyor. Ücret artış talepleri bütçe sınırlarını zorluyor. Türkiye son yıllardaki uygulamasına, yani harcamaları kısmak yerine gelir artışları sağlayarak mali durumda geçici iyileşmeler sağlama modeline daha fazla devam edemez. Öyle ki toplam faiz dışı bütçe harcamaları zaten 2002 yılında GSMH'nun % 22.8'ine ulaşmıştır.

Mali disiplin ve güçlü gelir politikası olmadan makro ekonomik istikrarın kalıcı bir bi-

çimde sağlanması ne yazık ki mümkün değil. Makro ekonomik istikrarın kalıcı olduğu i-nancı yerleşmeden de reel faizlerin aşağı çekilmesi olası değil. Çünkü Türkiye'de reel faizle-rin yüksek olmasının nedeni başlanan ama hep yarım bırakılan istikrar programları, sık sık yaşanan ekonomik krizler ve yüksek enflasyon nedeniyle oluşan kırılgan ekonomik ortam-dır.

Bu nedenle makroekonomik istikrarı kalıcı bir biçimde gerçekleştirmek ve inişli çıkışlı, acılı ve yoksullaştırıcı krizli yılları arkamızda bırakmak istiyorsak öncelikle enflasyonu tek haneli rakamlara düşürmek, borçların çevrilebilirliği sorunsalını ortadan kaldırmak zorun-dayız. Yarıda bırakılan her ekonomik program enflasyonu sonraki yıllara taşıması; enflasyon-lu yaşam, beklentileri ve fiyatlama davranışlarını önemli bir biçimde değiştirmiş; ağır borç yükü ve belirsizlikler daha yüksek enflasyona sebep olmuştur. Türkiye ilk olarak bu kısır döngüyü kırmaya bu kadar yaklaşmıştır. Bu nedenle bundan sonra atılacak her adım kritik öneme sahiptir.

Kırılganlığın aşılması ve reel faizlerin düşmesi ve borçların sürdürülebilirliği için orta ve uzun vadede Türkiye'nin her yıl en az % 6.5 gibi yüksek bir faiz dışı fazla vermeye devam etmesi gerekiyor.

Devletin yeniden yapılandırılması, kamu idaresinin etkin ve şeffaf hale getirilmesi bu çerçevede yapısal reformlara kararlılıkla devam edilmesi, mali sistemin güçlendirilmesi, özelleştirme ve piyasa serbestleştirilmesinin hızlandırılması ve hukuki güvenliğin sağlan-ması kalıcı istikrara ulaşılmasında kritik bir öneme sahiptir. Sürdürülebilir büyüme ancak böyle mümkündür.

Öte yandan sürdürülebilir büyüme, Türkiye'nin dünya ekonomisi ile daha fazla enteg-rasyonunu zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla ekonominin güçlü ihracat performansını koru-mak bu nedenle gelirler politikasını Türkiye'nin rekabet gücünü koruyacak şekilde oluş-turmak, doğrudan yabancı sermayeyi özendirmek ve güven ortamını iyileştirmek olmazsa olmazdır.

Ekonominin dış şoklara karşı kırılganlığını en aza indirecek kur politikalarındaki esnek-liğin devamı önemlidir. Ayrıca AB tam üyelik sürecinde mesafe katedilmesi de son derece hayatidir. Çünkü AB, Türkiye'nin reform çalışmalarına stratejik bir dış çapa olacaktır.

Sevgili Okurlar, bazı ekonomik çevrelerin en büyük şikayeti Türk Lirasının aşırı değerli olduğudur. Bu durum geçmişteki kötü deneyimler nedeniyle bir döviz krizi fobisine yol açmaktadır. Bu nedenle bu hususa kısaca değinmekte yarar var.

1999-2003 ortalamasını dikkate alırsak TL'nin % 20 değerli olduğu pekala söylenebilir. 1980 yılı baz olarak alınırsa TL'deki değerlenmenin çok daha az olduğu görülür. Biz baz yı-lının hangisi olduğu tartışmalarını bir yana bırakarak, bizce en doğru gösterge olan ihracat performansına bakacağız. İhracatın ithalatı karşılama oranı şu an için % 71. Bu, ekonomiyi döviz açığı kaynaklı bir krize girmekten alıkoyuyor. Ağustos ayında ihracattaki artış, ivmesi düşmekle birlikte, % 29.1 olmuş. Geçen yılın aynı dönemi ile karşılaştırsak, ilk 7 ayda ih-racat % 35 artmış. Üstelik bu artış dış talebin zayıfladığı bir dönemde gerçekleşmiş. Dahası tüketim malları ithalatı geçen seneki seviyesinde kalmış. Toplam ithalat içindeki payı sadece

% 10. Dolayısıyla ihracat rakamları TL’de bir miktar değerlenme olmakla birlikte bunun sürdürülemez olduğu tezini pek de doğrulamıyor. Kaldı ki, mevcut kurdan tekstil sektörü şikayet ederken, otomotiv ve elektronik sektörü aynı tepkiyi vermiyor.

İhracattaki artışın gerisinde verimlilik artışı yatıyor. İşgücü maliyetleri 1999-2002 yılları arasında dolar cinsinden üçte bir oranında düşmüş. Verimlilik artışını destekleyen bu yapının devamı gerekiyor. Bunun için de TL’nin istikrarı önemli. Bu da yabancı yatırımcının özelleştirmeye göstereceği ilgiye, reel faizlerin seyrine, ekonominin alt yapısının güçlendirilmesine, ABD ile ilişkilerin seyrine, Irak’ta istikrarın biran önce sağlanmasına, AB sürecinde kaydedilen gelişmelere ve DEHAP’ın seçimlere girme yeterliliği ile ilgili olarak Yargıtay’ın ve nihai olarak da YSK’nın vereceği karara ve bu kararın iç siyaseti nasıl etkileyeceğine bağlıdır. Bu hususlarda olumlu gelişmeler sağlandıkça hem TL’deki değerlenme sürdürülebilir hale gelecek hem de sürdürülebilir büyüme yönünde önemli bir mesafe katedilecektir.

Kuşkusuz TL’deki değerlenmenin sürdürülmesinin önündeki en büyük risk, ülkeye giren sermayenin kaynağı konusundaki belirsizliktir. İhracat bu kaynağı açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Kaynaktaki belirsizlik, bu sermayenin faizlere karşı çok duyarlı olduğunu dolayısıyla faizler düşüncü bu tür sermaye girişinin de aynı hızla kesilebileceğini düşündürmektedir, ki böyle bir durum kurda hızlı bir düzeltmeye yol açabilir. Kur konusunda şu anda en büyük risk budur.

Bir diğer risk de 2003 ve sonrası için yapılan dış finansman planlarının, daha çok uluslararası piyasa borçlanmalarına dayanmakta oluşudur. Uluslararası piyasalardaki mevcut durum gözönüne alındığında Türkiye bunu gerçekleştirmekte zorlanabilir.

Sevgili Okurlar, ekonominin alt yapısının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir büyüme sürecinin başlaması için başta hukuki güvenlik olmak üzere yapısal reformların gerçekleştirilmesine bağlıdır. Bu sayımızda yetkili otorite ve uzmanlardan konuyla ilgili son derece önemli değerlendirmeler bulacaksınız.

Saygılarımızla,

Dr. Nesrin NAS

Finans - Politik & Ekonomik Yorumlar

Yatırım bankacılığı
hizmetlerinde önünüzü
gösteren bir ışık var:

DENİZ FENERİ:

Sığ, kayalık, tehlikeli
sulan işaret eder,
denizcileri uyarır ve
onlara seyrüsefere
elverişli derinlikteki
yolları gösterir.
Gece karanlığında bile,
güçlü ışığıyla kolay,
güvenli yol almaya sağlar.
Mendirek girişlerinde parlar,
fırtınalı havabarda sığınacak
limanı işaret eder.
Bir deniz feneri, kendini,
milletlerce uzaktan gösterir,
uzak görüşlülüğün
avantajlarını sunar.

Kurumlara yönelik
finansal çözümlerde
Yapı Kredi Yatırım farkı!

Hepsi birarada...

Başarısı uluslararası kurumlarca tanınmış, deneyimli uzmanlardan oluşan profesyonel bir kadro,

Yatırımcıları en iyi bilgilendiren sektör ve şirket araştırmaları,

Yurtiçine yayılmış geniş şube ağına sağladığı etkin plasman gücü,

Yabancı yatırım bankalarına ve fonlara etkin ulaşım ve işbirliği.

Yapı Kredi Yatırım'da.

Yatırım bankacılığı hizmetlerinde, yolunuzu, en hızlı ve en güvenli biçimde Yapı Kredi Yatırım aydınlatıyor.

YKY uzmanları, kuruluşunuzla işbirliğine ve her aradığınızda hizmet sunmaya hazır.
Halka arz, finansal ortaklık (private equity), stratejik ortaklık, şirket evlilikleri, proje finansmanı konularında YKY uzmanlığından yararlanın.

Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.
Yapı Kredi Plaza Büyükdere Cad. Levent 80620 İstanbul - Türkiye
Kurumsal Finans
Uluslararası Satış ve Pazarlama
Tel: (0212) 284 52 29
Tel: (0212) 284 52 26
www.yapikrediyatirim.com

YAPI KREDİ
YATIRIM

Vizyon

DOÇ. DR. SAMİ SELÇUK
Onursal Yargıtay Başkanı

Demokrasi Serüvenimizin Dayanılmaz Süreci

"Benim omuzlarıma basarak yükselmiş olan yöneticiler, sadece kendileri görülsünler diye, beni halkın gözünden saklamak istiyorlar." (Rousseau)

A- Yaşadığımız Süreç ve Seçkinlerin Yaklaşımı

19. Yüzyıl

Ali ve Fuat Paşalar, Tanzimat döneminin **A**iki unutulmaz yöneticisi. Büyük hizmetler etmişler. Eşitlik ilkesi uygulanınca çeşitli soyların ve dinlerin bir arada tutulabileceklerine, hatta birbirleriyle kaynaşabileceklerine yürekten inanmışlar. "Meşveret"e de inanmışlar. Ama "meşrutiyet" denince tüyleri ürperiyor. Neden? Çünkü onlara göre, halk henüz o düzeyde değildir. Sultanın yetkilerini sınırlayan Meşrutiyet ya da daha doğru deyişle, insan hak ve özgürlüklerine dayanan demokratik rejimler, olsa olsa ancak ilerlemiş ya da bunları özümsemiş toplumlarda görülebilirdi. Uzun

zaman isteyen bu koşullar oluşmadan Anayasal meşrutiyete geçilmesi, intihar demektir. Ayrı din, dil ve soyların çatışmaları demektir. İbrahim Ethem Paşaya göre "bize konstitüsyon (Anayasa) değil, enstitüsyonlar (kurumlar) gerekli"ydi. Bu gerekçe hiç bir zaman bitmeyecektir.

20. Yüzyıl

Büyük Atatürk, dış ve iç düşmanlarla savaşarak nice canlar pahasına ülkeyi kurtarmış, "vicdanında ulusal sır" olarak sakladığı Cumhuriyeti kurmuştur. Ama bütün bunlar kolay olmamıştır. Devrimin önderi,

‘Büyük Atatürk, dış ve iç düşmanlarla savaşarak nice canlar pahasına ülkeyi kurtarmış, ‘vicdanında nusal sını’ olarak sakladığı Cumhuriyeti kurmuştur. Ama bütün bunlar kolay olmamıştır. Devrimin önderi, elinde büyüttüğü Cumhuriyet konusunda çok duyarlıdır’.

elinde büyüttüğü Cumhuriyet konusunda çok duyarlıdır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulur. Ardından Şeyh Sait ayaklanması başlar. Atatürk, ayaklanmanın sorumlularından biri olarak bu partiyi görür. Çünkü, bu parti hiç gereği yok iken, tüzüğünde, dinsel inançlara saygıdan söz etmektedir. 1927 tarihli “Nutuk”ta şöyle der: “Bu fırka, ülkede suikastçıların, gericilerin kalesi, umut kaynağı oldu”.

21. Yüzyıl

Üzülerek belirteyim ki, aralarında hukukçuların da bulunduğu kimilerine göre, Devlet gerektiğinde hak ve özgürlüklere sınır koyabilir, koymalıdır da. Bu türden yargılar, ne yazık ki, yalnız halk için değil, üniversiteler için bile geçerlidir, kimilerine göre. Sanki üniversiteler, adları üstünde, barışık düzenle yönetilen, özgür kafalı ve sorgulayan bireyler yetiştiren birer evren kent değil de, yanaşık düzenle yönetilmeleri gereken ve koşullanmış kafalı kapı kulları üreten birer “talim ve terbiye” kurumlarıdır.

Bu bir türlü bitmeyen çağ gerisi gereğinin yinelenmesine artık Türk halkı katlanmak istememektedir. Zenginlikten, okur yazarlıktan söz edenlere Hindistan demokrasisini, laikliğini göstermektedir. Haklıdır. Türk tarihinde de, bu son istek

doğrultusunda olan aydınlar, Devlet adamları vardır. İşte birkaç örnek. 19. Yüzyıl Mithat Paşa, hiç de Âli ve Fuat paşalar gibi düşünmemekte, Anayasaya dayalı bir meşrutiyet istemektedir. Çünkü, ona göre asıl olan halkın mutluluğudur. Bu mutluluk da ancak meşrutiyetle olanaklıdır.

Sadık Rifat Paşa’ya göre, “Hükümetler halk için mevzu”durlar, “yoksa halklar Hükümetler için mahlûk değil”dirler. Bir hukuk felsefecisi olan Münif Paşa’ya göre ise, eskiden kişilerin Devlet için yaratıldıklarına inanılırdı. Oysa, Hükümetler, halkın esenlik ve mutlulukları için yaratılmışlardır. Münif Paşa, günümüzün diliyle ilkin şu soruyu sorar: “Peki, özgürlüğü, kötüye kullanımdan korumak için yasalarla konulacak olan sınır nedir?” Yanıt müthiştir, çünkü çağın, hatta çağımızdaki kimi aydınların ve hukukçuların çok ilerisindedir: “Kötüye kullanımın önlenmesi, yine özgürlükle olur”. Tıpkı, özgürlüklerin sınırlarını, “demokratik toplum belirler” diyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi.

Münif Paşa’nın diliyle çeşitli özgürlüklerin içinde en önemlisi “hürriyet-i aklıye/ilmîye”dir. Çünkü, esas olan “hürriyet-i aklıyedir. Hürriyet-i mezhebiye ve ahlâkiye ve ticariye ve sinaiye ve hususiye ve

‘Üzülerek belirteyim ki, aralarında hukukçuların da bulunduğu kimilerine göre, Devlet gerektiğinde hak ve özgürlüklere sınır koyabilir, koymalıdır da. Bu türden yargılar, ne yazık ki, yalnız halk için değil, üniversiteler için bile geçerlidir, kimilerine göre’.

siyasiye ve saire hürriyet-i akliyeden sonra gelir". Yine bu Osmanlı Paşasının diliyle "(...) işbu hürriyet-i akliye ne kadar men ve tazyik ve tahdit olunursa olunsun, madem ki, mukteza-yı tabiat-ı insaniyedir, madem ki bir haktır, bir gün olur zuhur eder. Şu kadar var ki, bir müddet tehir olunmuş olur"⁽¹⁾. Ama, asla yok edilemez.

Sadullah Paşa'ya göre de, özgürlük ile uygarlık ve gelişme arasında doğrudan bir nedensellik bağı vardır. Zira özgürlük yoksa güvenlik yoktur. Güvenlik yoksa emek yoktur. Emek yoksa zenginlik yoktur. Zenginlik yoksa mutluluk yoktur.

20. Yüzyılın ortalarındayiz. Cumhuriyetin ikinci adamı ve devrimlerin kararlı uygulayıcısı rahmetli İsmet İnönü, rahmetli Faik Ahmet Barutçu'ya, günah çıkartırcasına, şunları söylemektedir: "Terakkiper ver Fırkasını bizim arkadaşlarımız kurdular. Şeyh Sait ayaklanması bizi korkuttuğu için, yeni olan devrimi koruma kaygısıyla bu partiyi kapattık. Ama iyi bir şey olmamıştır. Onu korumalıydık. Hata ettik. Korusaydık, şimdi demokrasi geleneği yerleşmiş olacaktı". Ne yazık ki, Atatürk'ün ömrü, İnönü'nün yaşadığı bu tarihsel deneyimi görmeye yetmemiştir.

B- Halkın Bu Yaklaşımına/ Anlayışa Yanıtı

Peki neden böyle? Neden olacak? Özgürlüklerin sınırlarını, demokratik toplum gereklerinin değil, Devletin belirleyeceğini savunanların; laikliği, demokrasinin çoğulcu boyutunun doğal ve zorunlu sonucu olarak değil, önkoşul ön kabulünden, daha doğrusu önyargısından yola çıkanların, böylelikle halkın büyük bir kesimini öteki-

leştirenlerin sayesinde. Çevrenize bakın. Toplumun içinde ve Devletin her katında onlardan bol bol görürsünüz. Hepsini de, "önemli" kişiler. Çünkü önemli makamları işgal ediyorlar. Bizim "makûs talih"imiz işte bu. Bu "makûs talih"i yenmek için tek yol, önemlerini o makamlarından alanları dışlamak, demokratik değerleri özümsemiş gerçek ve gerçekten "değerli" demokratları, Mithat, Sadık Rifat, Münif, Sadullah paşaları, yanılığını sonradan anlayarak kahrolan İsmet paşaları o makamlara getirmektir.

İnanıyorum ki, Türk insanı bunun yolunu bulacaktır. Bunun yolunu bulduğumuzda, hiç kuşkusuz, mitos uygarlığından logos uygarlığına geçer; köklü, köşeli, kalıcı ve sağlam çözümlerle geleceğe doğru koşar; kolaylıkla Avrupa Birliğinin içinde yer alırız. Ters durumda kendi dinamiklerimizi yok etmeyi ve bindiğimiz dalları kesmeyi sürdürür, zor bir yalnızlığa zorlanırsınız. Böyle bir durumu kim ister ki? Nitekim, Türk halkı da istememiştir. İstemediğini de son seçimde göstermiştir.

Kuşkusuz, 3 Kasım 2002 seçimleri çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Ayrıca arasındadır belirteyim ki, bu seçime ben de girdim. Hem de en azından kesin sonucunu bilerek girdim. Çünkü, girerken, kazanmaktan çok, ülkenin o andaki ivedi sorununu gözettim. Bu sorun bence Avrupa Birliği'ydi. Bunu en iyi bilen, kadrosu bilgili ve pazarlık gücü güçlü, deneyimli partiyi seçmem gerektiğini düşündüm. Ayrıca bu parti geçmişteki sınavlarında tabularını yıkmış bir parti olmalıydı. Çünkü tabularını yıkamayan toplumlar gelişemezlerdi. Demokrasi-

nin özgürlükçülük, çoğulculuk, katılımcılık boyutlarını iyi özümsemiş bir parti olmalıydı. Cumhuriyetin değerleriyle demokrasinin içeriğini bütünleştirme yeteneğine sahip olmalıydı. Avrupa Birliği'nin öne sürdüğü siyasal/ hukuksal ve de ekonomik ölçütleri yaşama geçirmekte kararlı olmalıydı. Tek parti iktidarındaki başarılarını da gözetince bunun Anavatan Partisi olduğuna inanmıştım. Ama başarı şansı çok azdı bu Partinin. Evet azdı. Çünkü aşağıdaki olgular seçimin alın yazısını belirleyeceklerdi. Ben bir partili oldum, ama asla bir partici olmadım. Seçim sırasında da bunu açıkça söyledim ve uyguladım. Bu nedenle de konuya her zaman yansız ve nesnel yaklaşma ilkemden hiçbir zaman vazgeçmedim ve kendimi aldatmadım. Şu anda da aynı ilkeyle yeni iktidar sorununu irdelemek istiyor ve ayıracı kapatarak değerlendirmelerimi sürdürüyorum.

a- Sosyolojik Yaklaşım

Onlar yok sayıldılar. Seçim sonuçlarında şaşılacak bir şey yoktu. Çünkü, olacağı buydu. Onlar hep kabul edilmek istiyorlardı. Ama hep dışlanmışlardı. Onlara hep ödevleri öğretilmişti. Hakları hiç yoktu ki öğretilsin. Hak istememeliydiler. Gözlerini kapatmalı, ödevlerini yapmalıydılar.

Öncelikli olan toplumdu. Kutsal olan Devletti. Kendileri ise birer "hiç kimse"ydiler. Procrustes Devlet, her şeye egemen olmalı, bunun için de "hiç kimseleri" gerektiğinde fişleyebilmeli, "takip, terbiye ve tedip" edebilmeliydi. Öğrenci olduklarında bile, onlara öğrenim sunulmuyor, onlar

hep eğitiliyorlardı. Devletleştirilmiş, hep dışlanmış, yok sayılmış, ezilmiş, ötekileştirilmişlerdi, onlar. Ötekileştirilenlerin köklerinin kazanabileceğini sananlar aldanıyorlardı. Çünkü ötekiler, üstlerine gidildikçe çoğalıyorlardı. Sosyolojinin yasası buydu. Nitekim, yasa işledi ve sonuç görüldü.

Onlar ikiyüzlülüğe zorlandılar. Türk insanı yıllardan beri soruyordu. Bu seçimde de her adaya sordu. Neden herkes ikiyüzlüydü, sahte kimlik kartlarıyla dolaşmak zorunda kalıyordu? İnsanı insan yapan, kişiliğimizi dışa yansıtan kimliğimizin yırtılmasına her zaman neden gerek duyuyorduk? Özgürlük olmadan insan tanımlanabilir miydi? Kendi

'Devlet dediğin, dokunduğu her şeyi hukuka dönüştürmeli, kimsenin soyuyla, sopyuyla, diniyle, mezhebiyle, inancıyla, amacıyla, iç dünyasıyla uğraşmamalıydı. Hizmet etmeli, hesap vermeli, etkili, etkin, yansız ve saydam olmalıydı. Her şeyi gün ışığında yapmalıydı ki, yolsuzluklar olmasın. Üstünlerin hukukundan hukukun üstünlüğüne geçilsin''.

"ben"i yasaklanmış biri insan kalma umutlarını tüketmiş olmaz mıydı? Özgürlük olmadan, kendisi olma hakkı olmadan ahlak, çeşitlilik olmadan diyalektik gelişme ve zenginlik olabilir miydi? Öteki hep tehlikeli miydi, hain ve düşman mıydı? Öteki olmayınca berikinin kusursuz bir

temel kimliği ortaya çıkabilir miydi? Devlet, kendi insanından niçin bu denli korkuyordu? Bunlara hiçbir parti açıktan yanıt vermedi, veremedi. Ama, "ileride düşüneceğiz" diyenlere inanmak zorundaydı, Türk halkı. Öyle de yaptı.

Onların iç dünyaları Devletçe hep izlendi. Belli ki, Devlet ötekilere güvenmiyordu. Küresel ilkeye göre hekimler, hastalardan; hâkimler/savcılar suçlulardan tiksinemezlerdi. Oysa Türkiye Cumhuriyeti Devletinin savcılarının gözleriyle onlar, "vatan hainleri"ydiler, "vampir"diler(!) Öyleyse onlarla, taşrayla iktidar paylaşamazdı. Oysa Devlet dediğin, dokunduğu

her şeyi hukuka dönüştürmeli, kimsenin soyuyla, sopuyla, diniyle, mezhebiyle, inancıyla, amacıyla, iç dünyasıyla uğraşmamalıydı. Hizmet etmeli, hesap vermeli, etkili, etkin, yansız ve saydam olmalıydı. Her şeyi gün ışığında yapmalıydı ki, yolsuzluklar olmasın. Üstünlerin hukukundan hukukun üstünlüğüne geçilsin.

Ama bizim Devletimiz bir türlü bunlara yanaşmıyordu. İnsanları ve partileri özgürleştirecek, uçları evcilleştirecek, gerilimleri yumuşatacak yerde, barışık düzenle yönetecek, toplumu çok canda tek "yurttaşlık ve biz" kodunda birleştirecek, uzlaştıracak yerde, bireylerin amaçlarıyla, niyetleriyle uğraşılıyor, tek çözümler dayatıyor, yanaşık düzenle yönetiyor, yasaklıyordu, kutuplaştırıyordu.

Onlar, başkalaşıma uğramışlardı. 1950 ve 1983 seçimlerine girerken, şapkalı olmayan, ama kasketli bir orta sınıf vardı. Küçük memurlar, esnaf, zanaatkar, çiftçiydi bu sınıfın temel öğeleri. Onlar, küreselleşmenin de etkisiyle yoksullaştılar, çok şeylerini ve bu arada kasketlerini de yitirdiler, lümpenleştiler, sonunda da tek u-

mutlarını dinde buldular, daha dindar oldular. Bu bir başkalaşımdı. Orta sınıf yok olunca, orta sağ da köksüz kaldı. Kendilerini aradılar ve seçimde kendilerini bulmak istediler. Bir ölçüde buldular da.

Onların istekleri hep doğrudu. Evet, ötekiler, işsizdiler, açtılar. Ama yalnızca bunlar mıydı tepkilerinin kaynakları? Elbette değil. Sivil toplumun bütün soluk boruları tıkanmıştı. Bunalmışlardı, ötekiler. Neden öteki olduklarını anlayamadıkları gibi, neden görüşlerinin incelenmeye değer bulunmadıklarını da anlayamamışlardı. Oysa, aç susuz, yorgun oldukları dönemlerde bile dillere destan bir Kurtuluş Savaşı'nı kazananlar onlardı. 1950'de demokrasinin zafer bayrağını dikenler, yine onlardı. Ama onlara yine bir türlü güvenilemiyordu işte. İstekleri de hep yerindeydi Türk insanının. Bu istekler ise demokrasinin yapımında kullanılması gereken taşlardı. Demokrasi kusurlu olmamalıydı. Laiklik, hukukun üstünlüğü, ulusal irade kusurlu olmamalıydılar. Peki, ya bilim adamları neredeydiler? Neden doğruları söylemekten kaçınıyorlardı? Çevrede hep fincancı

"Türk insanı yıllardan beri soruyordu. Bu seçimde de her adaya sordu. Neden herkes ikiyüzlüydü, sahte kimlik kartlarıyla dolaşmak zorunda kalıyordu? İnsanı insan yapan, kişiliğimizi dışa yansıtan kimliğimizin yırtılmasına her zaman neden gerek duyuyorduk? Özgürlük olmadan insan tanımlanabilir miydi? Kendi 'ben'i yasaklanmış biri insan kalma umutlarını tüketmiş olmaz mıydı? Özgürlük olmadan, kendisi olma hakkı olmadan ahlak, çeşitlilik olmadan diyalektik gelişme ve zenginlik olabilir miydi? Öteki hep tehlikeli miydi, hain ve düşman mıydı? Öteki olmayınca berikinin kusursuz bir temel kimliği ortaya çıkabilir miydi? Devlet, kendi insanından niçin bu denli korkuyordu? Bunlara hiçbir parti açıktan yanıt vermedi, veremedi. Ama, 'ileride düşüneceğiz' diyenlere inanmak zorundaydı, Türk halkı. Öyle de yaptı".

katırları mı dolaşıyordu? Yoksa onlar her zaman "resmi hizmete mahsus" mıydular?

Herkes, soruyordu ve düşünüyordu. Vesayetçi, yasağcı, icazetli, düşük yoğunluklu bir demokrasiyle nereye kadar gidilebilirdi ki? Dönemsel seçimli, bu yüzden dekoratif ve "zata mahsus" bir demokrasiyle insanlar sürgit aldatılabilir miydi? Aldatmanın kime yararı vardı ki? Aldatma yüzünden Türkiye, halkıyla birlikte 40 yıldır "Avrupa Birliği"ne girmek için kapıda bekliyordu. Çünkü o kapıda haklar, özgürlükler vardı, zenginlik vardı. Bir zamanlar, bir Yunanlı'dan, Portekizli'den daha zengin, bir İspanyol'a eşit düzeyde yaşıyordu, Türk halkı. Oysa onlar, şimdi daha zengindiler, daha çok yaşıyorlardı. Bundan utanç duyuyordu, kahroluyordu. Ve soruyordu: Beni yönetenler niçin dünyayı zamanında okuyamıyorlar da hep başkalarının çalar saatleriyle uyanıyorlar? Neden köklü çözümlere başvurmuyorlar da, günübirlik çözümlerle vakit yitiriyorlar?

Onlar Atatürkçülüğe de, bilime de yabancılaştırıldılar. Yönetenler, aymazlık ve bilgisizlik içindeydiler. Nereden mi biliyorum? Çünkü bunu ben de yaşadım. 1993'te Adam Sanat dergisinde çıkan bir yazımda, Atatürkçülük ile çağcıl demokrasi anlayışını bütünleştirmek için kimi önerilerde bulundum. Bana göre, Cumhuriyetin değerleriyle demokrasinin değerleri bütünleştirilebilirdi. Dünyanın gidişini izlemeyen, izlememek için algılama kepenklerini sınıksız kapayan kimi çevrelerin saldırıları başladı, hemen. Bu çevrelerin değişmez alışkanlığı hep sövmekti, düşünmeye ve tartışmaya hiç alışmamışlardı. Meğer ben i-

kinici Cumhuriyetçi imişim. Bu akımı hiç bilmiyordum. İnceledim. Anladığım kadarıyla, onlar, Atatürkçülüğü yanlış buluyorlardı ve o dönemi kapatıp bütünüyle demokrasiye geçmek istiyorlardı. İstedikleri çağın demokrasisiydi. Bu son noktada düşüncelerimiz genel olarak keşişiyordu. Ama devrimler konusunda aramızda ayrılıklar vardı. Ne var ki, hiç birimiz yurt haini, şeriatçı değildik. Onlarınsa, bütün bunları yaparken dayandıkları gerekçe çoğu zaman aynıydı: Atatürk ve Atatürkçülük. Oysa Atatürk, özetle, "ben hiç bir değişmez düstur, öğreti bırakmıyorum. Bilim durmadan değişiyor. Bilimi izleyenler, beni izlemiş olurlar" diyor ve 1930'larda sıkışıp kalan anlayışla yeni yüzyılı yönet-

*"Herkes, soruyordu ve düşünüyordu.
Beni yönetenler niçin
dünyayı zamanında okuyamıyorlar
da hep başkalarının çalar
saatleriyle uyanıyorlar? Neden köklü
çözümlere başvurmuyorlar da,
günübirlik çözümlerle vakit
yitiriyorlar"?*

meye kalkmayı açıktan reddediyordu. Sözügelimi, Atatürk, "erkler birliği ilkesi"ni savunmuştu. Bugün bilim, "erkler ayrılığı ilkesi"ni savunuyordu. Birincisini savunanlar Atatürkçü mü olacaklardı? Elbette hayır. Atatürk'e karşın ikincisini savunanlar, Atatürkçüydüler. Çünkü,

bilime göre kendilerini geliştirmişlerdi. Atatürk, "Devletçi" idi. Şimdi, bilim ve Avrupa Birliği, piyasa ekonomisini savunuyorlardı.

Öyleyse Atatürkçü olmak için bunları savunmak gerekmez miydi? Gerekirdi. Ama yönetenlerimiz, çoğu konuda dünyayı iyi izlemediklerinden, izleyenleri aforoz ediyorlardı. İşin özü buradaydı. Ama düşünenler ve Türk halkı yanılmadı, yılmadı. Nitekim, 1999'da yeni yargı yılını yaparken yaptığım konuşmayı, bu filozof halk, gün görmüşlerden, benim yurda ihanet suçundan yargılanıp ölüm cezasına çarptırılmayı isteyen sözde okumuşlardan daha iyi

*“Bilim demokrasimize karşı çıkıyordu.
Diyor ki, bu nasıl demokrasi?
Neden Devletin demokrasisi
başka, demokrasinin Devleti
başkaydı?
Neden Devletin demokrasisi
hep ön plana çıkıyor,
ülke ‘bize göre demokrasi’
sarmalından bir türlü kurtulamıyordu”?*

anladı. Bu berikiler, altı yıl önce ne idi iseler, yine aynıydılar. Ama halk, onları çoktan geride bırakmıştı⁽²⁾.

Ben ise hep bilime danışıyordum. Bilim demokrasimize karşı çıkıyordu. Diyor ki, bu nasıl demokrasi? Neden Devletin demokrasisi başka, demokrasinin Devleti başkaydı? Neden Devletin demokrasisi hep ön plana çıkıyor, ülke “bize göre demokrasi” sarmalından bir türlü kurtulamıyordu? Avrupa Birliği’nin kapısındaki Türkiye de zaten bu demokrasinin eksikliğini kabul etmişti. Ama bir türlü demokrasinin Devlete geçemiyordu. Bilim diyor ki, böyle laiklik olmaz. Uygulanan laiklik değil, laisizmdir. Laiklikte Devletin dinler, inançlar karşısında, yansız, eşit uzaklıkta olması, dini güdümlenmesi gerekir. Ama bunu söyleyenlere, kaldırılan ünlü ve çağ gerisi 163. maddeyle yanıtlar verenler örnek gösteriliyor, ötekilere Atatürkçülük adına saldırılıyordu. Dinleyen yoktu ki, sağlıklı bir tartışma olsun. Böylece hem Atatürk ve Atatürkçülük kullanılıyor, hem de Atatürk’e ve Atatürkçülüğe haksızlık ediliyor, iki değer de yıpratılıyordu. Tıpkı gizli işsizler gibi, aslında birer gizli anti-kemalistti bunlar.

b- Psikolojik Yaklaşım

Onlar bezgindiler. Evet onlar, bezginlik/bıkkınlık karmaşası (Aristeides komp-

leksisi) içindeydiler. Hani şu Maraton zaferrinin ünlü komutanının adıyla özdeşleştirilen olgu. Aristeides, “dürüst, âdil Aristeides” diye anılıyordu, Eski Atina’da. Karşıtı Temistokles tarafından sürgüne gönderilip gönderilmemesi konusu halkoyuna sunulduğunda okur yazar olmayan bir köylü ona başvurmuş, oy için kullanacağı cevaz kabuğunun üstüne onun sürgüne gönderilmesi için adını yazmasını istemişti. Bunun üzerine Aristeides köylüye Aristeides’i tanıyıp tanımadığını, ondan bir kötülük görüp görmediğini sormuş ve şu yanıt almıştı: “Hayır, onu ne tanıdım, ne de onun bir kötülüğünü gördüm. Ama onun yıllarca dürüst/âdil diye anılmasından bıktım, usandım. Bu nedenle sürgün edilmesini istiyorum”. İşte o gün bugündür, toplumsal psikoloji, eski ünlülerden bıkip bezme olgusunu “Aristeides karmaşası” olarak adlandırmıştır.

Sosyolojik boyutun yarattığı öfke, bıkkınlık karmaşasıyla birleşince, Türk halkı bir arayışa girdi. İlkın, kim ve değeri ne olursa olsun, eskileri acımasızcaeledi. Ya-sama ve yürütme erkini elinde tutanları neredeyse bütünüyle değiştirdi. Yerine ge-

tireceği kimselerin de kendisi gibi olmasını istedi. Aile yaşamına baktı, yiyip içmesine, inançlarına, giyinip kuşanmalarına baktı. Onlardan kendine en yakın olanlarını ve benzeyenlerini seçti. Kendisini umursamayanları, horlayanları, küçümseyenleri, aristokrat ve bürokrat davranışlıları dışladı. Bir ara dışlanacaklarını sezinleyenler, simit satma yarışına girdiler. Ama olmadı. Halk bir kez kararını vermişti. İkinci olarak, bilimin dışındaki dayatmaların hiç birini benimsemediğini dünya âleme duyurdu. Atatürk'e ve gerçek Atatürkçülüğe hayır demedi. Ama 1930'lara sıkışıp kalan yanlış Atatürkçülüğü reddetti.

Üçüncüsü, iktidara taşınmak istediği partinin başının koparılmasını reddetti, halk. Gerçekten, her gördüğü yerde halk, benim kişiliğimde yargıyı eleştiriyordu. Yargının yasalara göre karar vermek zorunda olduğunu söylediğimde de kimse bana inanmıyordu. Halka göre ortada bir haksızlık ve bir "mazlum" vardı. Ben ise böyle düşünmüyorum, eğer bir "zalim" varsa bunun âdil olmayan yasalar olduğunu savunuyordum. Ama halk yine inanmıyordu. Yalnız halk mı? Yurt içinde ve yurt dışında, kamuoyu ve basında bu baş koparmanın temelinde yatan mantığın bezginlerin/ötekilerin iktidarını önlemek olduğu görüşü egemendi. Kanımca, yargının bu olaydaki işlevinin tartışılması bile üzücüydü. Ancak ne yazık ki, yargı, bu

kanyı taşıyanların ellerine çürütülmesi zor kanıtlar sunmuştu. Zira, hukukta kavramlar, gerekçeyi, bilgiyi saydamlaştırmak, açıklığa kavuşturmak, ilkeler eşit uygulamak için varlardı. Kapalı kapıların kilitlerini açan anahtardı bunlar. Oysa bu olayda, hukuka kapalı kilitleri açmak için birer maymuncuk gibi kullanılmışlardı. "Yokluk yaptırımı" ile önce "kesin hüküm dokunulmazlığı ilkesi"nin icabına bakılarak hükümlülüğü kaldıran karar yok sayılmış,

"Sosyolojik boyutum yarattığı öfke, bıkmıklık karmaşasıyla birleşince, Türk halkı bir arayışa girdi. İlkın, kim ve değeri ne olursa olsun, eskileri acımasızcaeledi. Yasama ve yürütme erkini elinde tutanları neredeyse bütünüyle değiştirdi. Yerine getireceği kimselerin de kendisi gibi olmasını istedi. Aile yaşamına baktı, yiyip içmesine, inançlarına, giyinip kuşanmalarına baktı. Onlardan kendine en yakın olanlarını ve benzeyenlerini seçti. Kendisini umursamayanları, horlayanları, küçümseyenleri, aristokrat ve bürokrat davranışlıları dışladı. Bir ara dışlanacaklarını sezinleyenler, simit satma yarışına girdiler. Ama olmadı. Halk bir kez kararını vermişti".

ardından da açılan gedikten içeri girilerek siyasal hakkı ortadan kaldıran karar onanmıştı⁽³⁾.

Bu nedenlerle hukukun kestiği parmak hem kanamakta, hem de acı maktaydı. Ama halkın vicdanı, bu onama kararını seçim silahıyla bozmuştur. Karar vardır, ama boşluktadır. Kanımca Türk halkı kararın düzeltilmesini beklemektedir. Seçim, üzümlere belirteyim ki, bu kararların da bir rövansı olmuş; halk, yasa ve yürütmeden sonra yargıyı da, yasal ve yargısal yasak-

ları da reddetmiştir⁽⁴⁾. Bu retleri üst üste koyunca sonuçta itilip kakılanların, ezilenlerin, bunalanların, "takip, terbiye ve tedip" edilenlerin, dışlananların, yok sayılanların, anlı şanlı savcılarının toplumu utandıran anlı şanlı deyişleriyle "vatan hainleri"nin, "vampirler"in(!), özetle bezginlerin ve ötekilerin iktidarı ortaya çıktı. Bu açılardan seçime ve sonuçlarına diyecek bir şey yoktur.

yeni bonus premium
daha da fazla bonus

‘Bu seçim yasalarına uygundur. Bu nedenle seçimin ‘biçimsel meşruluğu’ su götürmez. Ancak bu yasalar hukukun ‘adalet’ ölçütüne aykırıdır. Bu yüzden seçimin ‘maddi meşruluğu’ sakatlanmıştır. Sakat olduğu için de toplum huzursuzdur, huzursuz olacaktır. Böyle bir temsil, yeni bir Anayasa yapılmasına izin veremez. Bunun ayırdına varan iktidarın ‘toplumsal uzlaşma’ yönteminden söz etmesi yerindedir. Ama her zaman tartışmalara açıktır’.

c- Hukuksal Boyut

Seçimin böyle sonuçlanması acaba yalnızca bunlardan mı kaynaklandı? Elbette hayır. Bunlara siyasal yasaklar ve % 10'luk ülke barajı da eklendi. Ortaya hukuksal geometrisi bozuk bir seçim çıktı. İlk, iktidara getirdiği partinin gövdesi seçimin ve parlamentonun içindedir. Ama başı koparılmıştır, seçimin ve parlamentonun dışındadır. İkinci olarak, seçmenin % 46.4'ü temsil edilmediği için, temsili demokrasinin temeline ters düşen, temsilde bunalım yaratan bir seçim de olmuştur. Yansız ve nesnel bir değerlendirme yaptığımızda, var olan seçmenin 9 milyondan fazlasının oy kullanmadığı da gözlemlenirse, % 60'lık bir açık bulunduğu görülmektedir. Öte yandan Güneydoğu Anadolu'da durum daha da düşündürücüdür. Gerçekten % 60'lara varan bir parti Meclise temsilci gönderememiş, onun yarısına bile ulaşmayan bir başka parti o bölge insanının temsilcisi olmuştur. Seçim Yasasının dehasıyla oluşan bu sonuç, yukarıda değindiğimiz dışlanma ve ötekileşme sürecini, kuşkusuz olumsuz biçimde etkileyecektir. Bunları da göz önüne

alırsak, demek ki, iktidar, % 26.6'lık, muhafefet de % 13.4'lük bir temsile dayanmaktadır. İktidar yalnızca kendi gücüyle değil, bu Seçim Yasasının çarpıklığıyla iktidar olmuştur.

Bu koşullar altında şu sonuca kolaylıkla varabiliriz: Evet, bu seçim yasalarına uygundur. Bu nedenle seçimin “biçimsel meşruluğu” (légitimité formelle) su götürmez. Ancak bu yasalar hukukun “adalet” ölçütüne aykırıdır. Bu yüzden seçimin “maddi meşruluğu” (légitimité matérielle) sakatlanmıştır. Sakat olduğu için de toplum huzursuzdur, huzursuz olacaktır. Üçüncü olarak, böyle bir temsil, bırakın yeni bir Anayasa yapılmasına izin veremez. Bunun ayırdına varan iktidarın “toplumsal uzlaşma” yönteminden söz etmesi yerindedir. Ama her zaman tartışmalara açıktır. Bütün bu açmazları aşmak ve sorunları çözmek ise iktidarların işidir.

Gerçekten iktidar, demokrasiye bağlı ise, ittifak ve seçilme yasaklarıyla ülke barajını kaldırarak ya da bu berikini hiç değilse küresel ölçütlere göre % 3 ya da daha alt sı-

*Gerçekten iktidar,
demokrasiye bağlı ise,
ittifak ve seçilme yasaklarıyla
ülke barajını kaldırarak ya da
bu berikini hiç değilse küresel ölçütlere
göre % 3 ya da daha alt sınırlara
çekerek, Siyasal Partiler Yasasını
değiştirerek, yasakları kaldırarak
yeni bir seçime bir an önce gitmeli,
temsil bunalımını kökten çözmelidir.
Demokrasi konusunda içtenliğine
inandığım iktidarın, ilk içtenlik
ve demokrasi sınavı,
kanımca bu olacaktır.*

nırlara çekerek, Siyasal Partiler Yasasını değiştirerek, yasakları kaldırarak yeni bir seçime bir an önce gitmeli, temsil bunalımını kökten çözmelidir. Demokrasi konusunda içtenliğine inandığım iktidarın, ilk içtenlik ve demokrasi sınavı, kanımca bu olacaktır.

C- Uluslararası Hukukun Yanıtı

a- Rekorlarımız

Unutmayalım, Avrupa İnsan Hakları (A.İ.H.) Mahkemesi, ilkin, özgür bir dünya için minimum adalet ölçütlerini oluşturmakla; ikincisi de, totaliter anlayışlara karşı bireyin hak ve özgürlüklerini korumakla yükümlü bir yargı organıdır. A.İ.H. Sözleşmesini yorumlama tekeline sahiptir. Kararları, Avrupa Birliği'nin yargı organı olan Lüksemburg Adalet Divanının vurguladığı üzere, Avrupa Birliği hukukunun genel kodlarını oluşturmaktadır. Ama gelin görün ki, A.İ.H. Mahkemesinde işkence ve düşünceyi açıklama özgürlüğü denilince ilk akla gelen ülke, ne yazık ki, Türkiye'dir. Çünkü, Türkiye bu konularda dört olumsuz rekorun sahibidir:

Birincisi; İşkence gibi onur kırıcı bir suçtan en çok hüküm giyen ülke Türkiye'dir. İkincisi; düşünceyi açıklama özgürlüğünü ihlal nedeniyle verilen hükümlülük karar-

larının üçte ikisi Türkiye'ye aittir. Kalan üçte biri ise Avrupa Konseyine dahil 41 ülkeye aittir. Üçüncüsü; 8.7.1999 tarihinde, yani bir gün içinde Türkiye, düşünceyi açıklama özgürlüğünü ihlal nedeniyle 11 davadan hüküm giyen tek ülkedir. Dördüncüsü; Avrupa Konseyi ülkeleri arasında en çok parti kapatan ülke Türkiye'dir. Evet, 40 yıla yakın bir zaman diliminde 25 parti.

Yargının her hükümlülük kararı, aynı zamanda bir değer yargısını, yani "kınama yargısı" nı da içerir. Bu yüzden bu rekorlar utanç vericidirler. "Türkiye'nin özel koşulları" bahanesi, ilkelerin ve kavramlarını özlerini örseleyecek oranda olamaz, olmamalıdır. Olursa böyle olur, Türkiye kınanır, bizler de utanır dururuz. Akli başında hiç kimse böyle bu utanca katlanamaz. Evet, Türkiye, küresel gelişmeyi iyi izlemek ve kendine çeki düzen vermekle yükümlüdür. İlkin, şu "düşünce suçu" anlayışını dışlamalıdır, Türkiye. Unutmayalım ki, bir düşünce, (bir görüş, bir inanç), tüpten çıkar çıkmaz, onu sergileyen kişinin egemenlik alanından çıkar, bir nesneye, objeye dönüşür ve herkesin malı olur. Özgürlükçü demokratik ceza hukukunda böyle bir nesne suçun maddi ögesi olamaz. Hukuka göre bu böyledir. Felsefeye göre ise, zamanımızın ünlü yazarı ve düşünürü Umberto Eco,

"Gelin görün ki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde işkence ve düşünceyi açıklama özgürlüğü denilince ilk akla gelen ülke, ne yazık ki, Türkiye'dir. Çünkü, Türkiye bu konularda dört olumsuz rekorun sahibidir. Yargının her hükümlülük kararı, aynı zamanda bir değer yargısını, yani 'kınama yargısı' nı da içerir. Bu yüzden bu rekorlar utanç vericidirler. Türkiye'nin özel koşulları' bahanesi, ilkelerin ve kavramlarını özlerini örseleyecek oranda olamaz, olmamalıdır. Olursa böyle olur, Türkiye kınanır, bizler de utanır dururuz. Akli başında hiç kimse böyle bu utanca katlanamaz. Evet, Türkiye, küresel gelişmeyi iyi izlemek ve kendine çeki düzen vermekle yükümlüdür.

tanıyı (teşhisi) şöyle koymaktadır: "Düşünce suçu, Sokrates'i yargılayan yargıçlarla başlayan, Galileo'yu yargılayan yargıçlarla süren, oradan günümüze, Lombardi'ye kadar uzanan gericilik dramının öyküsüdür". Türkiye, çağcıl uygarlık düzeyini, bu gericilik dramıyla yakalayamaz.

İkinci olarak, çağcıl demokratik toplum düzeninde, Devlet organları, en geniş anlamda yasamasıyla, yürütmesiyle, yargısıyla, kural olarak, bireylerin amaçlarıyla, erekleriyle, niyetleriyle, güdüleriyle, özetle iç dünyalarıyla uğraşmazlar; bunları değerlendiremezler. Çünkü bunlar dokunulamaz iç alanlardır (forum internum). Bu husus, bundan 116 yıl önce Türk Ceza Yasasının kaynağı olan İtalyan Ceza Yasasının Zanardelli Raporunun XIV. Paragrafında çarpıcı biçimde şöyle vurgulanmıştır. "İnsan eylemlerinin iç güdülerini araştırmak ceza adaletinin işi değildir".

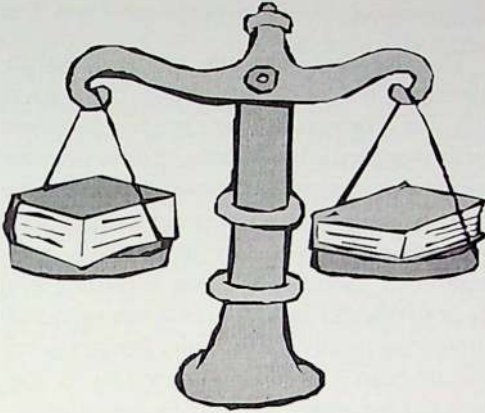
Gerçekten, "cürüm kastı" bu öğeleri içermez. İstisnai olarak, suç kalıbında bunlara yer verilmişse, "özgöl kasıt" söz konusudur. O kadar. Ne var ki, Türkiye, bu küresel ve bilimsel gidişin hep tersine yürümüştür, yürümeyi de sürdürmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince anlatım özgürlüğünü ihlal nedeniyle hüküm giydiği halde aynı kitabın yeni baskısı yüzünden dava açmak, bunun en çarpıcı örneğidir. Bu, üzerinde herkesin uzun uzun düşünmesi gereken bir hukuk skandalıdır.

b- Yeni ve Meşru Bir Anayasa Zorunludur

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme isteğiyle ilgili 20 Mayıs 2003 tarihli Arie M. Oostlander raporu, bütünüyle yorumlandığında, kim ne derse desin, yol gösterici, özendirici ve Türkiye'nin yararına bir metindir. Metin, 5 ret ve 1 çekimsere karşı 55 kabul oyuyla benimsenmiştir. Yani, oylamaya katılanların % 92'si raporu desteklemiştir. Rapor, 1982 Anayasasının askeri rejim döneminde benimsendiğini, hukuk Devletini ve temel özgürlükleri güvence altına almadığını, bu nedenlerle Türkiye'nin ancak demokratik Avrupa değerleri üzerine dayanan yeni bir Anayasa ile demokratik hukuk Devletine erişebileceğini; yürürlükteki Anayasada istenen çok köklü değişikliklerin de aslında açık biçimde demokratik Avrupa ilkeleri üzerine kurulmuş yeni bir Anayasayı gerektirdiğini; ancak bu ilkeler doğrultusunda kotarılmış böyle bir Anayasa ile Avrupa İnsan Hakları ve

"1982 Anayasası, askeri rejimin Anayasasıdır. Sıra dışı bir dönemin ürünüdür. Yani askeri rejimde kotarıldığı için, o dönemde yapılan bir oylamanın hukuka uygunluğu ve bugünse içeriğinin halk çoğunluğunca desteklendiği en azından kuşkuludur. Kısacası meşruluğu gölgelidir. Açık mesajı da şudur: Ne denli köklü değişiklikler yapılırsa yapılsın, bu Anayasayı ayağa kaldırmak olanaksızdır. Bu nedenle en iyisi küresel değerler gözetilerek yepyeni bir Anayasa yapmaktır".

Temel Özgürlükleri Sözleşmesinde tanımlanan genelgeler Avrupa normlarına uygun olarak bireylerin hakları arasında denge kurulabileceğini vurgulamaktadır. Özetle, rapora göre, 1982 askeri Anayasasında yapılan değişiklikler, bizzat raporda sergilenen görüşleri yanıtlanaktan uzaktırlar. Bu yüzden, son çözümlemede, bütünüyle Avrupa Birliği'nce ortaklaşa benimsenmiş Avrupa siyasal ölçütleri temeli üzerine yaslanan yeni bir Anayasanın Devletin

yeniden yapılanmasına eşlik etmesi yeğlenmelidir (Fransızca metin, s. 7,10,18).

Özetleyerek verdiğim Raporun Anayasa konusunda iki mesajı var anlayanlara. Örtülü mesajı şudur: 1982 Anayasası, askeri rejimin Anayasasıdır. Sıra dışı bir dönemin ürünüdür. Yani askeri rejimde kotarıldığı için, o dönemde yapılan bir oylamanın hukuka uygunluğu ve bugünse içeriğinin halk çoğunluğunca desteklendiği en azından kuşkuludur. Kısacası meşruluğu gölgelidir. Açık mesajı da şudur: Ne denli köklü değişiklikler yapılırsa yapılsın, bu Anayasayı ayağa kaldırmak olanaksızdır. Bu nedenle en iyisi küresel değerler gözetilerek yepyeni bir Anayasa yapmaktır.

Her iki mesaj da yerindedir. İlk birinci mesaj üzerinde duralım. Yukarıda seçim sonuçlarını değerlendirirken değindiğim meşruluk, hukuk, toplum bilim, etik ve siyaset biliminin kesiştiği bir kavramdır. Bir kurum, yasa ya da iktidarın arkasında, bilinen ve benimsenen (hukuka uygun) kurallara göre oluşmuş ve özgür rızaya dayalı çoğunluk varsa, o kurum, o yasa, o iktidar meşrudur. Son çözümlerde Burdeau, Duverger, Aron, Easton, Kelsen, Lipson, Weber ve birçok düşünürün görüşleri böyledir.

Meşruluk; kurumu, yasayı, iktidarı ayakta tutan ve toplumdaki dingingiği sağlayan büyümlü inançtır, "sitenin/düzenin gözle görünmeyen barış meleğidir" (Ferraro). Bu yüzden, kurumlar, yasalar, en zorba yönetimler bile her dönemde meşru görünmek için ellerinden geleni hep yapa gelmişlerdir. Özellikle de Anayasalar, her toplumun alinyazısını ilgilendiren gelecekteki ortak yaşam, vazgeçilmez değerler, ilkeler, kurallar ve kurumlar konusunda özerk toplumun özgür ve bilinçli uzlaşma ve rızasına dayalı sözleşmelerdir. Çağcıl hukuk sistemlerinde yazılı ya da sözlü bir sözleşmenin geçerlilik koşulu da, yine özgür iradeye yaslanan bilinçli rızadır. Bu nesnel ölçütler, ister kira sözleşmesi gibi ikili, ister Anayasa gibi toplumsal bir sözleşme olsun, her sözleşme için geçerlidir. Çünkü hukuk, çifte ölçüte katlanamaz, başvuramaz, boşluk da kabul etmez. Nitekim, 210 yıl önce 9 Ağustos 1793'te Fransız Yurttaşlar Yasası (Medeni Kanun) Tasarısını Konvansiyona sunarken, Jean - Jacques Cambacérés şöyle

"Görülüyor ki, Türk toplumu, gerçek temsilcilerinin hazırlamadığı 1982 Anayasasına, bilinci saptırılarak, iradesi kandırma ve tehditle fesada uğratarak evet demek zorunda kalmıştır. Sonuç ise belirsizdir. Yaşanan bu somut olayların hiç birisi bugüne değin çürütülememiştir. Çürütülemez de. Çünkü, hukukta olmuş, olmamış; yaşanmış, yaşanmamış sayılmaz. Yaşamında hukuk ve meslek onurunu ve etiğini çignemeyen, çignemeyen hukukçular, kendi basklarına yalan söyleyemezler. Hukukta, bilimde 'ârifane tecahül' olmaz".

haykırıyordu: "Sözleşmecilerin (özgür) iradesi, en mutlak kuraldır".

Özgürlükçü demokratik bütün hukuk sistemlerinde, eğer özgür iradeye dayalı bilinçli rıza yoksa, o sözleşme hukuka aykırıdır ve sakattır. Sözleşmenin biçimsel meşruluğu (légitimité formelle) yoktur. Ancak, yaptırım, yokluk (inexistence, inessitenza) değil, butlan (nullité, nullità) olduğu için, sözleşme bir yargı kararıyla iptal edilinceye ya da yeni bir sözleşmeyle kaldırılıncaya dek geçerlidir, yürürlükte kalır (Borçlar Yasası, md. 23-30). Bunlar, hukukun her yerde ve herkes için geçerli ilkeleri ve nesnel ölçütleridir. Yargıçlar, fakültelerde bunları öğrenirler ve kararlarını da bunlara göre verirler.

Bu bilimsel ve nesnel ilkelerin ve ölçütlerin ışığında acaba 1982 Anayasasının durumu nedir? Şimdi herkesçe yaşanan ve bilinen olayları gözeterek durumu saptayalım. Birincisi, bu Anayasa, halkın özgür iradesiyle seçilmiş temsilcilerinin bulunduğu bir kurulca, kurucu iktidarca değil, kapatılan parlamentonun sıralarına oturtulan ve darbeci askerlerce atanmış kişiler tarafından yapılmıştır. İkincisi, 1982 Anayasası, bilinçli bir rıza ile oylanmamıştır. Çünkü, tartışma, özellikle eleştiri yasaklanmıştır. Eleştirenler cezaevlerine sokulmuştur. Bu yüzden Anayasanın getirdikleri, götördükleri, sonuçları toplumca sorgulanamamıştır. Tartışma yoksa, konuları saydamlastırmak, sağlıklı bilgiye ulaşmak, yanlışa düşme tehlikesini önlemek olanaksızdır. Bu yüzden "rıza"nın bilinç boyutu da yoktur. Üçüncüsü ve dahası, 1982 Anayasası konusunda bu bilinçsiz rıza bile aldatılmış bir iradenin ürünüdür. Passeron ve Bourdieu'nün "sembolik zorbalık" dedikleri yöntemle, Anayasanın erdemleri(!) üzerine tek yanlı ve sistemli bir beyin yıkama bombardımanına tâbi tutulan toplum, düpedüz

kandırılmıştır.

Dördüncüsü, toplum yalnızca kandırılmamış, tehdit de edilmiştir. Bunun için ikili bir yöntem kullanılmıştır: Anayasa benimsenmediği takdirde, pretoryen (askeri) rejimin süreceği mesajı verilmiş; bunun için de gizli oy ilkesi çiğnenerek içini gösteren saydam zarflar kullanılmış, "seni mimlerim" tehdidi altında ölümü gören eli böğründeki halk, çaresiz sitmaya razı olmuş, metne evet demiştir. Beşincisi, tek işleme hem Anayasa, hem de Devlet Başkanı oylanmıştır. Her ikisini destekleyenlerin ya da onlardan birine karşı olanların sayısı ve oranı belirsizdir. Devlet Başkanını destekleyenler Anayasaya katlanmışlarsa, Anayasa; Anayasayı destekleyenler Devlet Başkanına katlanmışlarsa Devlet Başkanı oy almamış demektir. Peki hangisi çoğunluğu elde etmiştir? Ya ikisi, ya biri ya da hiç biri. Bu bir bilmecedir. Bilinen tek şey şudur: İkisinin de net oyu belirsizdir ve kuşkuludur. Esasen Devlet Başkanı için içinde bir seçim söz konusu değildir. Çünkü, seçeneksizdir.

Görülüyor ki, Türk toplumu, gerçek temsilcilerinin hazırlamadığı 1982 Anayasasına, bilinci saptırılarak, iradesi kandırma ve tehditle fesada uğratarak evet demek zorunda kalmıştır. Sonuç ise belirsizdir. Yaşanan bu somut olayların hiç birisi bugüne değin çürütülememiştir. Çürütülemez de. Çünkü, hukukta olmuş, olmamış; yaşanmış, yaşanmamış sayılmaz. Yaşamında hukuk ve meslek onurunu ve etiğini çiğnemeyen, çiğnetmeyen hukukçular, kendi halklarına yalan söyleyemezler. Hukukta, bilimde "ârifane tecahül" olmaz. Öyleyse, eğri oturup doğru konuşalım. Kiracının zayıf durumda olması ve bu örtük (evet, açıktan değil) manevi baskı nedeniyle kira sözleşmesinde yer alan çıkma taahhüdünü (Türk Yargıtay'ı, 4.10.1944 tarihli İçtihatları Birleştir-

me Kararı ve Hukuk Genel Kurulunun 28.5.1979, 17.5.1989, 2.6.1996 tarihli benzer kararları) ve yine işçinin zayıflığı yüzünden onun çıkarlarına karşı olan sözleşmeyi (Fransız Yargıtay'ı İş Dairesi, 5.7.1965, 3.10.1973, Ticaret Dairesi, 20.5.1980, 2.7.1992) bile butlanla sakat gören bir hukuk sisteminin bu koşullarda ve bu biçimde oylanana bir Anayasayı hukuka uygun sayması olanaklı mı? Elbette değil. Kurşun yerine % 100 oy kullanarak kendisini Devlet başkanı seçtirten Saddam Hüseyin ne kadar meşru ise, sözde % 93 oyla benimsenen bu Anayasa da o kadar meşrudur.

"1982 Anayasası, hazırlanılışı, sunulduğu, kabul edilişi, nihayet şartları ve içeriği itibariyle demokratik değildir" (Demirel, 16.5.1993). "Bugünkü rejim bunalımının başta gelen nedeni, hiç kuşkusuz, 1982 Anayasasıdır. Bu Anayasa, bir tepki döneminde ve yoğun baskı altında hazırlanmış ve halk oylanmasına sunulmuştur"

(Ecevit, 26.9.1991). Bu sözlere kim ne diyebilir ki? Hukuk bir bilimdir. Zar atmaz. Ben bir hukukçuyum. Elbette zar atmadan, işi sulandırmadan hukukun tanısını koymak durumundayım ve o da şudur:

Bu koşullar altında benimsenmiş bir toplumsal sözleşme, adı Anayasa bile olsa, hukuken sakattır. Evet, sakattır ve biçimsel meşruluğu yoktur. Ben bunları ilk kez 6 Eylül 1999'da değil, daha önce de birçok konuşmamda söyledim, yazdım.

(sözgelimi, Yeni yüzyıl, 28/29 Nisan 1997) O günden bu yana hukuk değişmedi ki, görüşlerim değişsin.

Hukukçu, simgelerle ve asimetrik bilgilerle değil, kavramlarla ve tutarlı bilgilerle düşünür, tamı koyar. Bu nedenle yukarıda ve 6 Eylül konuşmalarımında belirttiğim gibi, butlanla sakat olduğu, yokluk yaptırımı söz konusu olmadığı için, yeni bir Anayasa yapıncaya değil, ona herkes uyacaktır. Ama, bu onu elbette güçlü kılmaz. Tersine her gün biraz daha zayıflar. Çünkü, "Baskı altında yapılan bir uzlaşma, korkaklığın, ikiyüzlülüğün eseridir" (Adorno). Böyle bir eser de, kuşkusuz ayıplı bir eserdir. Her gün yaşadığımız olgu, işte ayıptır. Bu da Devlet bunalımı demektir.

Raporun yepyeni bir Anayasa yapılması doğrultusunda ikinci mesajı da doğrudur ve şudur. Bugün artık 1982 Anayasasının maddi meşruluğu (légitimité matérielle) da kalmamıştır. Zira

hakkılığını toplum vicdanında yitirmiştir. Onu kotaranlar bile artık onu savunmaktan çekiniyorlar. Anayasalar, Devletin gücünü sınırlayan, bireylerin hak ve özgürlüklerini Devlete karşı koruyan ve bunların çiğnenmelerine karşı denetim yollarını belirleyen, Devleti bireye göre biçimlendiren, her türlü hukuk dışılığı aşma yollarını güvenceye bağlayan, iktidarın tek elde toplanmasını engelleyen, sivil toplumun kodlarını gösteren kurallar bütünüdürler.

*"Türkiye'ye hüküm üstüne hüküm
giydirterek onu küçülten, onurunun
kırılmasına yol açan 1982
Anayasasının yalnızca adı
Anayasadır. Özün ise bir
hukukçumuzun deyişiyle 'polis
tüzüğü'dür. Getirdiği de, hukuk
Devleti değil, polis Devletidir.
O kadar.*

*Zekâsı yetersiz bir insan,
'Zeki' adını almakla nasıl zeki
olamazsa, bir polis tüzüğüne
Anayasa denmekle o metin de
Anayasa olamaz".*

‘Türkiye, Anayasa adlı bu polis tüzüğüne yeterince katlanmıştır. Artık, bundan böyle adıyla ve özüyle gerçek bir Anayasa istiyor. 1982 sözde Anayasasıyla yönetilmek istemiyor. Hakkıdır. Esasen hiç bir onurlu halk, zorla benimsetilmiş böyle bir Anayasaya katlanamaz. Türk halkı niye katlansın ki? Demokrasieye vurgun Türk ulusu, insan onurundan, birey hak ve özgürlüklerinden yola çıkan; Devleti bu hak ve özgürlükleri koruma taahhüdü altına sokan; hukukun üstünlüğü üzerine kurulan; çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı çağcıl demokrasiyi bütün boyutlarıyla g erçekleştiren; barış, hoşgörü, dayanışma, çoklukta teklik, eşitlik, adalet, kardeşlik değerlerine dayanan; tepki ürünü olmayan; ‘Anayasa yurtseverliği’ bilinciyle hukukun soğukkanlı tezgâhlarında dokunan yepyeni bir Anayasa istiyor. Hem de her açıdan meşru, özüyle sözleriyle bizim olan bir Anayasa istiyor’.

Hak ve özgürlük kanallarını, sivil toplumun soluk borularını tıkayan, demokratik refleksleri körelten, bireyi Devlete göre biçimlendiren, halkı dikta heveslileri karşısında çaresiz bırakan, gerilimler yaratan, sivil toplumu dışlayan, yarattığı ‘hiç kimseler’ rejimiyle halkı ötekileştiren ve inandırmadığı halkına karşı sürekli teyakkuz uyarısında bulunan, hak ve özgürlüklere istisnaen saygılı ve içine kapalı derin bir Devlet yaratan, yargıyı ayak bağı gibi gören, kendinden menkul ucube bir mecburi ve bir bakıma Hitler’in akıl hocası Carl Schmidt’in militan demokrasisini öngören, yasa Devletinden hukuk Devletine bir türlü geçemeyen, bu yüzden de Strasbourg Mahkemesinde Türkiye’ye hüküm üstüne hüküm giydirterek onu küçülten, onurunun kırılmasına yol açan 1982 Anayasasının yalnızca adı Anayasadır. Özü ise bir hukukçumuzun deyişle “polis tüzüğü”dür. Getirdiği de, hukuk Devleti değil, polis Devletidir. O kadar. Zekâsı yetersiz bir insan, “Zeki” adını almakla nasıl zeki olamazsa, bir polis tüzüğüne Anayasa denmekle o metin de Anayasa olamaz.

Bu metin yapılacak değişikliklerle onarılamaz mı sorusu ise kanımca yanlış bir

sorudur. Yanlış soruya doğru yanıt verilemez. Bu bir. Öte yandan, deneyimler, en iyi yasalarda kristal özeniyle yapılan en iyi değişikliklerin bile o yasanın iç tutarlılığını bozduklarını kanıtlamıştır. Türk Ceza Yasası, 1961 Anayasası bunun en çarpıcı örnekleridirler. Bu iki. Ayrıca takma organlar nasıl insanın ruhunu değiştiremezse, özü Anayasa olmayan bir metni de değişikliklerle Anayasaya dönüştürmek olanaksızdır. Çünkü, “yalanlar dünyasında, yalan, karşıtı olan doğruyla ortadan kaldırılamaz. O yalan ancak gerçekler dünyasıyla yok edilebilir” (Kafka). Bu da üç.

Türkiye, Anayasa adlı bu polis tüzüğüne yeterince katlanmıştır. Artık, bundan böyle adıyla ve özüyle gerçek bir Anayasa istiyor. 1982 sözde Anayasasıyla yönetilmek istemiyor. Hakkıdır. Esasen hiç bir onurlu halk, zorla benimsetilmiş böyle bir Anayasaya katlanamaz. Türk halkı niye katlansın ki? Demokrasiye vurgun Türk ulusu, insan onurundan, birey hak ve özgürlüklerinden yola çıkan; Devleti bu hak ve özgürlükleri koruma taahhüdü altına sokan; hukukun üstünlüğü üzerine kurulan; çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı çağcıl demokrasiyi bütün boyut

larıyla gerçekleştiren; barış, hoşgörü, dayanışma, çocuklukta teklik, eşitlik, adalet, kardeşlik değerlerine dayanan; tepki ürünü olmayan; "Anayasa yurtseverliği" (Habermas) bilinciyle hukukun soğukkanlı tezgâhlarında dokunan yepyeni bir Anayasa istiyor. Hem de her açıdan meşru, özüyle sözüyle bizim olan bir Anayasa istiyor. Anayasa Kurulu adına "halk öğretimi" üzerine yazdığı ve Ulusal Meclise sunduğu Raporda (10.09.1791) bakın ne diyor Talleyrand: "(.) eğer yazılı metnin ötesinde bütün yurttaşların ruhunda kök salmamışsa, eğer bu ruhun içine sonsuza dek yeni duyguları, yeni gelenekleri, yeni görenekleri mihlammamışsa gerçekten bir Anayasa vardır denilebilir mi?"

Talleyrand 212 yıl önce ne denli haklı idiyse bugün Türk halkı da böylesine yeni bir Anayasa istemekte o denli haklıdır. Ve bu büyük bir istektir. Hem de karşısında hiç bir gücün dayanamayacağı kadar büyük bir istek. Bir an önce güneşe doğru yol almalıyız. Geç kalmamalıyız. 1999'da, uluslararası hukukta bizi utandıran bu Anayasa ile 21. yüzyıla girmemeliyiz, demiştim. Haklıydım. Bu haklı çıkışı, duymasına çok kişi duydu. Ama, çokları nedenlerimi ya anlamadı ya da anlama-

mazlıktan geldiler.

"Âdeme acz-ü gaflet-ü cehli/Ettirürler hata içinde hata" (Pertev Paşa) determinizmi gereğince hukukun küresel ve herkes için geçerli nesnel ilkeleriyle, kavramlarıyla, ölçütleriyle düşünemeyen kimileri de yanılğı üstüne yanılğıya düşerek kıyameti kopardılar, toplumu yanılttılar. Sözgelimi, butlanla yokluk yaptırımı arasındaki ayrılığı göremeyenler, yoz bilgileriyle tartışmayı saptırdılar; arsızın güçlü, haklının suçlu olduğu bir ortam yaratmaya çabaladılar; hatta bana sövüp saydılar. "Ümeraya tabasbus etmeyen ulema" kesiminden de çıt çıkmadı. Gerçek de onca gürültü arasında yitip gitti. Çok yazık oldu. Şimdi de Avrupa kulağımızı çekiyor. Bunu onur sorunu yapanlara şunu anımsatmak isterim: Kendi dinamikleriyle sorunlarını çözemeyen ve bilimi izlemediği için gelişmeleri önceden göremeyen bir ülkede tarihin Tanzimat'tan bu yana yinelenmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Oysa yapılacaklar belliydi. Yapmadık. Başımıza gelenlerse ortada. İşte 21.

"Hukuk, bilimsellik, 'ancak bilimi izleyenler, beni izlemiş olurlar' diyen Atatürk ve bu anlamda Atatürkçülük üzerine her şeyimi ortaya koyarak diyorum ki, 1980'de ana rahmine rıza dışı düşen, 1982'de de ananın rızasına karşın bayılılarak Sezaryenle doğan ve Anayasa adı verilen bu sözleşme, oylamasıyla ve özüyle hukuken sakattır ve meşru değildir. Bu nedenlerle de onunla kavgalıyım. Türk ulusu da kavgalıdır. Yenisi yapılmıyorsa dek de bu kavgaya sürecektir".

yüzyıla da böyle ve bu Anayasa ile girdik. Determinizmin gereği olarak tarih de yenilendi. Ve gene yazık oldu. Evet, yineliyorum. Kaldırın 1982 Anayasasını, gerçek Anayasamızı geri verin halkımıza. Bunu şimdi sadece ben ve Türk aydınları söylemiyoruz. Avrupa Birliği'nin sözcüleri de söylüyorlar. Hem de 1982 Anayasası gibi insanların onurlarıyla oynayan hukuku sakat oylarıyla değil, özgür iradeyle yaslanan % 92 oyla benimsedikleri raporlarıyla söylüyorlar.

Tıpkı laiklik konusunda söylediklerimi üç ay sekiz gün sonra İbrahim Şerif kararında vurguladıkları gibi (Yunanistan'la ilgili AİHM'nin 14.12.1999 tarihli kararı). Evet, üzülüyorum. Ama umutsuz değilim. Halkıma ve yeni kuşaklara inanıyorum. Ve görüşlerimde direniyorum. Çürütülmedikçe de direneceğim.

Bu arada Atatürkçülüğü bilimsel tabanından koparan, art yöre felsefesini sığlaştırarak onu zihinsel körleşmeye uğratan, hastalıklı bir perspektif daralmasıyla zaman ve mekânla sınırlı ve kısıtlı bir ideolojiye dönüştüren, algılama menzillerinin dışına ve bu yüzden aykırı düştüğüm için bilimsellik özünden asla ödün vermediğim ve vermeyeceğim benim Atatürkçülüğümü sorgulamağa yeltenen protokoler Atatürkçülerle uygitsinci hukukçulara da bir çift sözüm olacak: Hukuk, bilimsellik, "ancak bilimi izleyenler, beni izlemiş olurlar" diyen Atatürk ve bu anlamda Atatürkçülük üzerine her şeyimi ortaya koyarak diyorum ki, 1980'de ana rahmine rıza dışı düşen, 1982'de de ananın rızasına karşın bayılılarak Sezaryenle doğan ve Anayasa adı verilen bu sözleşme, oylamasıyla ve özülle hukuken sakkattır ve meşru değildir. Bu nedenlerle de onunla kavgalıyım. Türk ulusu da kavgalıdır. Yenisi yapılmıcaya dek de bu kavgaya sürecektir.

Çünkü, bu kavga, benim kişisel kavgam değil, hukukun, bilimin kavgasıdır. Uzak amacı çağcıl demokrasi olan Atatürkçülüğün kavgasıdır. Bu kavganın bir neferi olarak da diyorum ki, eninde sonunda da hukukun, bilimin ve Atatürkçülüğün dediği olacaktır. Bunu, bu değerler uğruna bir savaş çağrısı olarak da algılayabilirsiniz. Ve yanılmazsınız.

D- Ne Yapmalı?

Elbette yeni bir Anayasa ile her şey bitmiyor. Her şeyden önce, akılcı ve demokrat birey yetiştirmeli: Akılcı birey, aşağıdaki kurallara her zaman uyan bireydir. Birincisi, akılcı bireyin tek bir yol göstericisi vardır; Bilim. Pozitif anlamda bilim. "İnsana düşünsel deli gömleği giydiren pozitivizm" (Renan) değil. Kişiler ve ideolojiler hiç değil. Bilim, çürütülmeye açık vargılarını sürgit tartıştığı için çok az yanılır. Buna karşılık kişiler sık sık yanılabilirler. İdeolojilerse dünyayı değiştirmek isterler. Ama kendilerinin değiştirilmelerine kapılarını sınımsız kapatırlar.

İkincisi, akılcı birey, Durkheim'in "bilinçli bilmezlik kuralı" gereğince, daha önce bildiklerini, ideolojik takıntılarını, yargılarını askıya almanın da ötesinde, beyninden siler; hiç bilmiyormuş gibi yaparak kafasını nadaşlar, kaynaklarını toplar, her görüşü bilimsel merakla ve metodik kuşkuyla Sokratik biçimde sorgulayarak kararını verir, yargısını kurar. Silgi kullanmadan güzel resim yapılamaz. Kalıplaşmış yargılar kovulmadan beyinsel özgürlük sağlanamaz.

Üçüncüsü, bir kez yargısını verdi mi, büyük çoğunluğun ve/ya da kendisinin hoşuna gitmese, hatta kişisel beklentilerine, ikballerine ters düşse bile, ulaştığı bilimsel sonuca boyun eğer. Emegine, etiğine, bilimsel ve hukuksal gerçeğe ihanet etmez. Beklentiler, ikballer yargısını etkile-

yecek olurlarsa, beyninin özgürlüğünü yitireceğini iyi bilir. Kimileri onu yürekli diye alkışlarlar. Oysa, beyninin özgür olması, onun yürekliliğinden değil; yürekliliği, beyninin özgür olmasındandır.

Dördüncüsü, biliriz ki, bilimsel/hukuksal kavram ve/ya da ilkelerin tanımları, içerikleri, bileşenleri küreseldir. Kimsenin onları değiştirmeye, bozmaya ve yozlaştırmaya hakkı yoktur. Onların üzerinde bireylerin, toplumların yalnızca yararlanma (intifa) hakları vardır. Asla mülkiyet hakları yoktur. Doğru algılanmazlarsa çözüm yerine kargaşa üreterek canavarlaşır, toplumlardan oç alırlar. Hukukçu, simgelerle değil, kavramlar ve ilkelerle düşünerek hukuku inşa eder.

İşte gerçek bireyler, “atom bombasının bile yok edemediği önyargılarla”, körleştirici kalıplarla hep savaşa geldiler, savaşıyorlar. Ama kolay değildir, bu. Einstein’ın bu saptamasıyla “Doğrular hemen üstün gelmezler. Doğrulara saldıranların soyları tükenir” diyen Max Planck’ın gerçekçiliği birbirlerini tamamlamaktadır, burada. Yer yüzünde önyargısız alan yoktur. Ancak, yukarıda da belirttiğim gibi, önyargıları ve tabuları yenemeyen toplumlar gelişemezler.

Beşincisi, gerçek bir birey, önyargıların, değişmez yargıların bol olduğu bir ülkede “bana dokunmayan yılan bin yaşasın” derse yılanların, çıyanların çoğalıp toplumu tüketeceğini; “suya sabuna dokunmam” derse, kendisiyle birlikte toplumun kirleeneceğini iyi bilir. Yılanlarla, çıyanlarla, kirlenmeyle savaşmak zorundadır. “Doğruyu söylesem konumumdan ve geleceğimden, söylemesem onurumdan olurum” ikiciliği arasında bocalamaz. Onuruyla davranır. Ürkütmeden, irkiltmeden hangi gerçeğe ulaşılmıştır ki?

Görünen o ki, tarihin çarklarının çok

hızlı döndüğü, birkaç yıl önceki herkesi şaşkırtan bir görüşün/anlayışın günümüzde çöktan eskidiği bir çağda, coğrafyasal, tarihsel, siyasal, kıtalararası dinamiklerin kavşağında bulunan Türkiye’de düşünsel/bilimsel hız, tarihsel hızın hâlâ çok gerisinde. Dünya hızla değişirken, değişimin örneklerini ve nimetlerini böylesine cömertçe yaşar ve sergilerken, kimi toplumlar acaba niye değişmiyor, kendini yenilemediği için niye kronik bunalımlar yaşıyor? Uygarlığın yarattığı değerleri neden kolayca sindiremiyor? Neden, akılcı ve demokrat bireyi yetiştiremiyor? Bu soruların yanıtını eğitimle öğretim arasındaki farktan çıkarabiliriz.

İnsanı, aileden, ilkokuldan üniversiteye değin eğitilecek bir varlık olarak gören bir sistemde, “bunu yapmaya hakkın yok” denmez. “Bunu yaparsan döverim” denir. Hukuk bilinci dışlanır, korkutulur. “Bunları öğrenirsen, böyle düşünürsen okuldan atılırsın ya da cezaevine girersin” denir. Sindirilir. Tek yanlı düşünsel banyodan geçirilen beyinlerin gözenekleri, sloganlarla, klişelerle tıka basa doldurulur. Öğrenilenler bir iki diye sayılır. Ama asla tartışılmaz, dolayısıyla tartışılmaz. Bireysel doğrular, tercihler yoktur. Beyin, bu yüzden, yeni görüşleri geri püskürten bir organa dönüşmüştür. Kısaca eğitim gelmiş, öğretim gitmiştir. Eğitimde alakart vardır; dolayısıyla seçim yoktur. Öğretimde açık büfe, dolayısıyla seçim vardır. Eğitim, edep, uygutsinci, itaatli, taklitçi, ezberci militan-yurttaş üretir. Yaratıcı zekâ yoktur. Nobel de yoktur. Oysa öğretim, akılcı, özgür kafalı, sorgulayan, değerlendirme hakkını kullanan, görüşler arasında hiyerarşi tanımayan birey-yurttaş üretir. Birey-yurttaş, her şeyi doğruluk testinden geçirir, özümser, yaratır, sık sık Nobel’e ulaşır.

Eğitimden geçen militan-yurttaşlar toplumunda, çarpışan kalabalıklar türer. Tar-

tışanlara rastlanmaz. Boşalma kanalları tıkanmıştır. Patlamalar yaşanır. Duygu yoğun mitos ve mono toplumuna ulaşılmıştır. Diyalektik yoktur. Ortak ve tek doğrular, tercihler vardır. Başkalıklar dışlanmıştır. Toplum tekilcidir. Doğrulara ulaşmanın yöntemlerine uyulmaz. Çünkü kimse kendi bilgisinden kuşkulanmaz ve kendisine "ne biliyorum?" sorusunu sormaz. Herkes her şeyi; bildiği ve her şeyi içerdiğine inandığı tek doğruya göre yanıtlar. Toplumda Sokrates, Descartes, Durkheim, Hume, Spencer, Sartre, Cuvillier, Bachelard açığı yaşanır. Değişim yoktur. Bezginlik, umutsuzluk, bunalım vardır. Toplum, bunalımlarını çoğu kez dış dinamiklerle aşar. Günler birbirinin aynısıdır. Buna karşılık öğretimden geçen birey-yurttaşlar toplumunda çarpışılmaz, her şey tartılır, tartışılır. Boşalma kanalları açık olduğundan demokrasi sigortalıdır. Patlamalar yaşanmaz. Akıl-yoğun logos ve dia toplumuna ulaşılmıştır. Diyalektik vardır. Birey sayısınca doğrular, tercihler vardır. Başkalıklar içselleştirilmiştir. Çoğulculuk vardır. Doğruya ulaşmanın düşünsel, etik, akılcı kurallarına uyulur. Toplumda Sokrates ve akılcı düşünürler çoktur.

Bu nedenlerle değişme, gelişme ve umut vardır. Toplum öz dinamikleriyle güçlükleri aşar. Orada her dem yeniden doğulur. Geliniz, öğretim toplumunun değerlerini benimseyerek yola çıkalım. Yukarıdaki doğru düşünme yöntemlerini geliştirmiş akılcı ve demokrat bireyi yetiştirelim. Demokrat birey, kendisiyle çelişen ve çatışan bireylerin hak ve özgürlükleri tehlikeye düştüğünde, kendi hak ve özgürlükleri

tehlikeye düşmüşçesine karşı çıkan bireydir. "Her gün bir yere konmak ne güzel/ Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş/ Ne kadar söz varsa düne ait/Dünle birlikte gitti cancağızım/Bugün yeni şeyler söylemek lâzım" (Mevlâna). Geliniz Mevlâna'nın yöntemine açık olalım.

Bunun içindir ki, çağcıl demokrasilerde bireylerin ideolojilere karşı "koşullanmama

"Türkiye; dünyada hak ettiği saygın yerini almak istiyorsa, bu bağlamda terminolojisini, kavramlarını, söylemlerini, eğilimlerini, telâffuz kipini, yazılı hukukunu ve uygulamasını, ön kabullerini, egemenlik anlayışını, rejiminin asabiyelerini, resmî kanununu gözden geçirmeli, demokrasiyi kuramdan praksise dönüştürmelidir. Sistemini A'dan Z'ye yeniden kurmalıdır. Halka inanç, Anayasa, uluslar arası hukukla bütünleşme sorunlarını; temsil, Devlete güven, hoşgörü ve diyalog bunalımlarını Ancak böylelikle aşabiliriz".

ve zihinsel saldırılardan korunma hakları" vardır. Bu haklarımızı alabildiğine kullanalım. Bunlar, çağcıl öğretim hakkının temel ilkeleridir. Sözcüklerine, kavramlarına aynı anlamları yüklediğimiz ortak bir dil yaratalım. Bilimin doğrultusunda geleceği önceden görelim, gecikmeden doğruları ve uygarlığı yakalayalım ki, "bilim adamlarının sürekli haklı çıkmaktan yoruldukları bir toplum" olmaktan kurtulalım.

Türkiye dünyada hak ettiği saygın yerini almak istiyorsa, bu bağlamda terminolojisini, kavramlarını, söylemlerini, eğilimlerini, telâffuz kipini, yazılı hukukunu ve uy-

gulamasını, ön kabullerini, egemenlik anlayışını, rejiminin asabiyelerini, resmî kanununu gözden geçirmeli, demokrasiyi kuramdan praksise dönüştürmelidir. Sistemini A'dan Z'ye yeniden kurmalıdır. Halka inanç, Anayasa, uluslararası hukukla bütünleşme sorunlarını; temsil, Devlete güven, hoşgörü ve diyalog bunalımlarını ancak böylelikle aşabiliriz.

Özgürlükçü, çoğulcu ve katılımcı boyutlarıyla demokrasiyi kotarabilen bir Türkiye, her şeyden önce her alanda rehberlik hizmetine özenen, bireyin dokunulamaz olan iç dünyasıyla uğraşan, zihin haritasını çizmeye yeltenen heykeltraş Devletten, paternalist ve patriyarkal Devletten kurtulacaktır. Alt yapı olan toplumla üst yapı olan Devlet çağcılık sentezinde buluşacaktır. Ulus Devletini, Devlet ulusunu aramak gereğini duymayacaktır. Halk iradesi karşısında yönetici seçkinlerin otoriter/tanzimatçı refleksinden, seradaki Cumhuriyet ve demokrasi dikotomisinden kurtulacaktır. Türk toplumu; bakış açısı daralmalarından, zihin körleşmelerinden arınacak, Mevlâna'nın, Yunus'un, Veysel'in hoşgörü ötesi katlarında yerini alacaktır. Bütün dinlere eşit uzaklıkta ve bütün inançlarla barışık sistemi, insan aklının ulaştığı en gelişmiş düzeni, yani laikliği yakalayacaktır.

Burada bir kez daha ayrıç açmanın tam sırası. Kimilerinin sandıkları gibi, laiklik demokrasinin önkoşulu değildir. Demokrasinin olmazsa olmaz ögesi olan çoğulculuğun inançlar alanındaki izdüşümüdür. Çoğulculuk yoksa, laiklik ve demokrasi; demokrasi yoksa özgürlükçülük, çoğulculuk, katılımcılık yoktur. Özetle demokrasi, laikliğin; laiklik demokrasinin iç içe geçmiş varlık nedenleridir. Laiklik demokrasinin önkoşulu diye yola çıkılırsa, bir süre sonra varılacak nokta, akılcı insan yetiştirme, dinleri yönlendirme demek olan toplum mühendisliği kısır döngüsüdür. Adı da lai-

sizmdir. Bu ise bir ideolojidir. Bunun değişik bir biçimi komünist ülkelerde yaşanmıştır. Laisizm, laikliğin en yozlaşmış, en çarpıtılmış biçimidir. Hiç bir topluma dirlik düzen getirmemiştir. Ayracı kapatıyorum.

Türk insanı, bugün, hukukun üstünlüğünün güdümlendirdiği değerlerin öncülüğünde, özgürlüğü bir praksis ilkesi kılabilmeli, hiç değilse, elindeki kazanımları korumak için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde çareler ve güvenilir yöreler aramaktan vazgeçmeli, o çareleri, güvenli alanları kendisi yaratmalıdır. Nasıl mı? Demokrasinin çoğulcu boyutunu iyi özümseyerek. Küreselleşmeyle birlikte daha çok fark ettiğimiz kültürel çeyizlerimiz olan farklılıklarımızı, çoğulcu yapımızı daha çok benimseyerek; kimliklerin renkli oldukları ölçüde yalnızlığa sürgün edildikleri ortamların bahçemizi tekdüze renge dönüştürerek, sentezleri ve gelişmeyi önlediğinin, bizi kısırlaştırdığının bilincine vararak. Rengini açıkça ve dürüstçe belli etmenin bir kahramanlık olmadığını ayırına vararak, olduğumuz gibi görünerek, göründüğümüz gibi olarak, ikiyüzlülüğü kovarak. Farklı görüşleri şeytanlaştırmaktan kaçınarak. Kimseyi ötekileştirmeyerek. Çatlak seslerin bile topluma iyilikler getirdiklerini iyi algılayarak.

Bu noktaların öylesine uzağındayız ki! Üzülmemek elde değil. Son kez vurgulamak isterim. Türkiye'nin amacı bellidir: Çağcıl uygarlık düzeyinin üzerine çıkmak. İzleyeceği yol bellidir: "Yaşamda en gerçekçi yol gösterici" olan bilim. Yöntem de bellidir: Dahası Atatürkçülüğün ilkelerinden biri olan "devrimcilik", değişimcilik. Bunların ise özlerinde karşıtlarıyla çatışarak gelişme, değişme, kısacası diyalektik ve dinamizm vardır. Dogmatizm, skolastik ve durağanlık yoktur. Bırakın devrimci olmayı, bilimi, çağcıl ve uygar dünyayı iyi

okuyamadığımızdan, bizler evrimci bile olamıyor, her zaman gelişmelerin gerisinde kalıyoruz. Sonra da dizimizi dövüyoruz.

Amacın da, aracın da, yönteminde, ilkenin de son çözümlemede mesajları bellidir: Özgürlükçü, katılımcı, çoğulcu demokrasi.

Dipnotlar

1- Ayrıntılı kaynak ve bilgi için bakınız: Çetinsaya, G., Kalemiyeden Mülkiyeye Tanzimat Zihniyeti, Cumhuriyete Devredilen Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet Birikimi, İletişim Yay., İstanbul, 2001, s. 54 -71.

2- Bu konuşmayla ilgili karşıtların ve yandaşların görüşleri için bakınız: Mehmet Emin Kaya, O Konuştu, Türkiye Tartıştı, Sami Selçuk'un 1999-2000 Adli Yılı Açış Konuşması ve Tepkiler, Ankara, 1999.

3- Ayrıntılı bilgi için bakınız: Selçuk, Yargının "Hukuk Sınavı" / Türkiye'nin "Demokrasi Sınavı", Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 2002.

4- 3 Kasım 2002 seçimleri sürecinde halk, bu konuda bana 5 sorunun yanıtını sürekli sormuştur: Birincisi, yargının gerçekten bağımsız olup olmadığıdır. İkincisi, buna bağlı olarak, yargıçların ve savcılarının etki altında kalıp kalmadıkları, hatta daha ileri giderek bir yerlerden buyruk alıp almadıklarıdır. Üçüncüsü, demokrasi, hak ve özgürlükler konusunda neden Devletten yana oldukları, hak ve özgürlüklerin aslında Devlete karşı korunması gerekip gerekmediği, hukukçuların neden 27 Mayıs 1960'tan bu yana darbeden yana tutum sergiledikleri, yetiştirme biçimlerinin bunda payı olup olmadığıdır. Dördüncüsü, yargılamaların niçin bu denli çok uzadıkları, beşincisi de, 1998 adli yıl konuşmasında geçen "hakimlerin ve savcılarının cüzdanları ile vicdanları arasında sıkışıp sıkışmadıkları"dır. Bu soruların üzerinde herkes çok düşünmelidir.

Sevgili Okurlar,

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eski Rektörü ve Eski Maliye Bakanı Sayın **KEMAL KURDAŞ**'ın "Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü" başlıklı yeni kitabı Nisan 2003 tarihinde ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. tarafından çıkarılmıştır. Bu kitapta Türkiye'nin 1920 - 1980 arasındaki 60 yıllık dönemde izlediği ekonomik politikalar, toplu bir bakış çerçevesinde anlatıldıktan sonra, 1980- 2002 dönemi üzerinde özellikle ve ayrıntıları ile durulmuştur.

Fiyatı : 14.000.000.-TL.

KEMAL KURDAŞ

BITMEYEN GAFLET VE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN ÇÖKÜŞÜ

İsteme Adresi: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak No.6/2 Sultanahmet - İSTANBUL

Tel: (0212) 516 11 45 - 518 17 32, Faks: (0212) 518 66 43

[http:// www.ekonomikyorumlar.com](http://www.ekonomikyorumlar.com)

e-mail: ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com

Söyleşi

DR. DOĞAN CANSIZLAR

Sermaye Piyasası Kurulu Başkanı

Kurumsal Yönetim

"Kurumsal Yönetim ilkeleri; ortaklık haklarını kullanmayı, şirket yönetimine etkin olarak katılmayı, şirket faaliyetleri hakkında bilgi edinmeyi ve gerektiğinde hesap sormayı sağlayan çok önemli ve etkili bir araçtır".

F P&EY - "Kurumsal Yönetim"; özellikle Enron, Worldcom ve Xerox gibi ABD'de zincirleme olarak meydana gelen finansal skandallardan sonra sermaye piyasalarında en fazla konuşulan, tartışılan ve düzenleme ihtiyacı duyulan bir konu haline gelmiştir. Sayın Cansızlar, nedir kurumsal yönetim?

CANSIZLAR - Kurumsal yönetim ya da uluslararası literatürde geçen adıyla "corporate governance", serbest rekabet koşullarının benimsendiği gelişmiş ülkelerde 1930'lardan itibaren önem kazanmaya başlamış, ancak sizin de bahsettiğiniz üzere son yıllarda uluslararası sermaye piyasalarında meydana gelen global kriz ve şirket skandallarının artması ve bu skandalların arkasında yatan en önemli sebebin kamunun ve özel sektörün kurumsal yönetim il-

kelerinin yetersiz olduğu görüşünün benimsenmesi ile özellikle son on yılda bir çok ülkede kurumların yönetim anlayışını ve yöntemini belirler hale gelmiştir.

Kurumsal yönetim; bir kurumun faaliyetleri esnasında bir değer yaratması, bu değer yaratma süreci içinde yer alan tarafların sürece en etkin ve verimli iştirak etmeleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan değerın hakkaniyete uygun bir şekilde paylaşılmasını teminat altına alacak mekanizmaların oluşturulması, kontrolü ve muhafazasıyla ilgili bir kavramdır. Eşitlik, hesap verebilirlik, şeffaflık, disiplin, bağımsızlık ve sosyal sorumluluk unsurlarına dayanan kurumsal yönetim, bir kurumun yönetiminin mevcut çıkar çatışmalarından soyutlanarak, yasalara, piyasa kurallarına ve yönetimin temel prensiplerine uygun o-

arak ve şirket ortaklarının, piyasa katılımcılarının ve toplumun beklentilerini karşılayabilecek şekilde, belirlenmiş ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesidir.

FP&EY - Peki, kurumsal yönetim alanında dünyada ne gibi gelişmeler oldu?

CANSIZLAR - ABD'de Temmuz 2002'de yürürlüğe giren Sarbanes-Oxley Kanunu, kurumsal yönetime ilişkin en önemli düzenlemenin başında gelmektedir. Anılan Kanun, yöneticilerin ve şirket çalışanlarının şirkete ilişkin görevlerinde sadakat ve bağlılık ilkelerine uygun hareket etmelerini sağlamayı ve buna uygun davranmayanları ağır şekilde cezalandırmayı amaçlamaktadır. NYSE (New York Stock Exchange) ve NASDAQ'da (National Association of Securities Dealers Automated Quotation System) kotasyon koşullarına ilişkin düzenlemelerini gelişmelere paralel olarak revize etmiştir.

ABD yanında, Almanya kurumsal yönetim ilkelerini yasallaştırmış, Japonya şirketler hukuku alanında kurumsal yönetim ilkelerine paralel düzenlemeleri yürürlüğe koymuş, Rusya kurumsal yönetim ilkelerini kamuya duyurmuştur. Yunanistan dahil

Avrupa Birliği üyesi ülkeler kurumsal yönetim düzenlemelerini yapmış, Brezilya, Güney Kore ve Güney Afrika gibi, gelişmekte olan piyasalar arasında önde gelen ülkeler, kurumsal yönetim ilkelerini belirlemişlerdir.

FP&EY - Sayın Cansızlar, Başkanlığını yürüttüğünüz Sermaye Piyasası Kurulu da dünyadaki gelişmelere paralel olarak, ülkemiz sermaye piyasalarına yönelik olarak geçtiğimiz Temmuz ayında Kurumsal Yönetim İlkelerini yayımladı. Bize bu İlkelerin hazırlanma süreci ile ilgili bilgi verebilir misiniz?

CANSIZLAR - İlkelerin oluşturulmasında, dünyadaki uygulamalara paralel bir yöntem izlenmiştir. Bu çerçevede, Kurulumuz koordinasyonunda bir komite oluşturulmuş; bu komiteye Kurulumuz uzmanlarının yanı sıra, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın ve Türkiye Kurumsal Yönetim Forumu'nun temsilcileri de iştirak etmiştir. İlkelerin hazırlanmasında bir çok ülkenin düzenlemeleri incelenmiş, başta 1999 yılında yayınlanan "OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri" olmak üzere, dünyada benimsenmiş ve tavsiye edilen genel esaslar ile ülkemizin kendine özgü koşulları dikkate alınmıştır. Ayrıca taslak ilkeler, çok

"İlkelerde yer alan prensiplerin uygulanıp uygulanmaması isteğe bağlıdır, yani gönüllülük esasına dayalıdır. Ancak ilkelerin uygulanmasında 'uygula ya da açıkla' prensibi benimsenmiştir. Böylece bu ilkeleri uygulayan şirketle uygulamayan şirketler belli olacak, yatırımcıların yatırım kararlarının verilmesi aşamasında kurumsal yönetim uygulamalarının mevcudiyeti ve kalitesi de sorgulanacaktır".

sayıda kamu ve özel sektör kuruluşuna, sivil toplum örgütüne ve akademisyenlere e-mail yolu ile iletilmiş ve 31 Ocak 2003 tarihinden itibaren de görüş alınmak üzere Kurulumuzun web sitesine konulmuştur. Bu taslağa ilişkin gelen çok sayıda ciddi ve kapsamlı görüşler değerlendirilerek İlkelere dahil edilmiş ve İlkelerin en üst seviyede tüm kesimlerin katkısı olan ortak bir ürün olarak ortaya çıkmasına özen gösterilmiştir.

FP&EY - Bu ilkelere www.spk.gov.tr adresinden ulaşmak mümkün sanırım. Pe ki bu ilkeleri halka açık şirketler mi uygulayacak?

CANSIZLAR - İlkeler öncelikle halka açık anonim şirketler için hazırlanmıştır. Ancak bu İlkelerde yer alan prensiplerin kamuda veya özel sektörde faaliyet gösteren diğer anonim şirketler ve kuruluşlar tarafından da uygulama alanı bulabilmesi mümkündür. Ayrıca, bankaların belli büyüklüklerin üzerinde kredi verdiği şirketlerde İlkelerin uygulanmasını gözetmelerinin, kredilerin kullanımı ve geri dönüşünde olumlu bir etkisi olacaktır. Bu yaklaşım, bankaların aktif kalitelerinin iyileştirilmesinde ve dolayısıyla bankacılık sisteminin daha sağlıklı hale gelmesinde etkili olacağı gibi bankacılık sisteminden kredi talep edecek şirketlerin finansal disipline sahip olmalarında da rol oynayacaktır.

FP&EY - Bu ilkelere uyulmaması halinde bunun bir yaptırımı var mı?

CANSIZLAR - İlkelerde yer alan prensiplerin uygulanıp uygulanmaması isteğe bağlıdır, yani gönüllülük esasına dayalıdır. Ancak ilkelerin uygulanmasında "uygula ya da açıkla" prensibi benimsenmiştir. Bir başka ifadeyle, bu İlkelerde yer alan prensiplerin uygulanıp uygulanmadığına; uygulanmadı ise buna ilişkin gerekçeli açıklamaya, bu prensiplere tam olarak uymama dolayısıyla meydana gelen çıkar çatışmalarına ve gelecekte şirketin yönetim uygulamalarında İlkelerde yer alan prensipler çerçevesinde bir değişiklik yapma planının olup olmadığına ilişkin açıklamaya yıllık faaliyet raporunda yer verilmesi ve ayrıca kamuya açıklanması gerekmektedir. Böylece bu ilkelere uygulayan şirketle uygulamayan şirketler belli olacak, yatırımcıların yatırım kararlarının verilmesi aşamasında kurumsal yönetim uygulamalarının mevcudiyeti ve kalitesi de sorgulanacaktır.

Sermaye Piyasası Kurulu olarak amaçlanan sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin faaliyetlerinin; kanunlara, düzenlemelere ve toplumun beklentilerine uygunluğunu sağlayabilecek bir anlayışın benimsenmesini sağlamak, şirket yöneticilerinin, kurumsal varlıkların kullanımında dikkatli ve özenli davranmalarını ve daha şeffaf olmalarını sağlamak, piyasa suiistimallerini ve piyasalardaki yasa dışı faaliyetleri azaltmaktır.

İlkelere dikkat ederseniz, bu prensiplerin bazılarının yanında **T** harfi bulunmaktadır. Bu tür prensipler tavsiye niteliğindedir ve bu prensiplere uyulmadığı takdirde herhangi bir açıklama yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Bununla birlikte, orta ve uzun vadede, tavsiye niteliğindeki bu prensiplerin de "uygula, uygulamıyorsan açıkla" kapsamında değerlendirilmesi söz konusu olabilecektir.

FP&EY - Bu ilkelerin ülkemiz sermaye piyasalarına ne gibi katkısının olacağını düşünüyorsunuz? Kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan bir şirketin bundan kazancı ne olacak?

CANSIZLAR - Sermaye Piyasası Kurulu olarak amaçlanan sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin faaliyetlerinin; kanunlara, düzenlemelere ve toplumun beklentilerine uygunluğunu sağlayabilecek bir anlayışın benimsenmesini sağlamak, şirket yöneticilerinin, kurumsal varlıkların kullanımında dikkatli ve özenli davranmalarını ve daha şeffaf olmalarını sağlamak, piyasa suiistimallerini ve piyasalardaki yasa dışı faaliyetleri azaltmaktır.

Bir şirketin hisse senedini satın alan yatırımcı onu yalnızca elinden çıkardığında kâr elde edeceği bir yatırım aracı görmeli, o hisse senedine sahip olarak o şirkete ortak olduğunu da göz önünde bulundurmalıdır. Kurumsal yönetim ilkeleri; ortaklık haklarını kullanmayı, şirket yönetimine etkin olarak katılmayı, şirket faaliyetleri hakkında bilgi edinmeyi ve gerektiğinde hesap sormayı sağlayan çok önemli ve etkili bir araçtır. Yapılan ampirik çalışmalar, kurumsal yatırımcıların önemli bir yüzdesinin yatırım kararlarının verilmesinde, şirketin kurumsal yönetim uygulamalarının, en az finansal performansı kadar önemli olduğunu ve kurumsal yatırımcıların iyi kurumsal yönetim uygulamalarına sahip şirketler için daha fazla prim ödemeye hazır olduklarını gösteriyor. Bu oran Türkiye için % 27 olup, Türkiye, Fas, Mısır ve Rusya'dan sonra dördüncü sırayı almaktadır. Bu sonuç, kurumsal yönetim ilkelerine yatırım kararlarında duyulan ihtiyacın ne kadar fazla olduğunu göstermektedir.

Şirket açısından baktığımızda, kurumsal

yönetim ilkelerini uygulayan şirketlerin daha düşük sermaye maliyetiyle performanslarının arttığı, krizlere daha hızlı cevap verebildikleri, kaynaklarını daha etkin kullandıkları gözlenmektedir. İlgelere uyum sağlayan şirketlerimiz, uluslararası piyasalardan yabancı sermaye temininde daha geniş imkanlara sahip olabilecektir. İmaj ve piyasa değerlerinin uzun vadede artacağı da şüphesiz. Özelleştirme kapsamına alınan şirketlerde kurumsal yönetim ilkelerinin uygulama alanı bulması, söz konusu şirketlerin yönetim anlayışının etkin ve şeffaf hale gelmesinde önemli rol oynayacaktır. Böylece, özelleştirme sürecinde yatırımcılar açısından şirketlerin da-

ha cazip hale geleceğini ve özelleştirme sürecinin hızlanacağını düşünmekteyim.

“Şirket açısından baktığımızda, kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan şirketlerin daha düşük sermaye maliyetiyle performanslarının arttığı, krizlere daha hızlı cevap verebildikleri, kaynaklarını daha etkin kullandıkları gözlenmektedir. İlgelere uyum sağlayan şirketlerimiz, uluslararası piyasalardan yabancı sermaye temininde daha geniş imkanlara sahip olabilecektir”.

Kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan şirketlerin sayısı arttıkça bir yandan Türk sermaye piyasasının rekabet gücü ve yabancı yatırımcıların piyasalarımıza olan güveni artacak, diğer

yandan kaynakların etkin kullanımı ile ülke refahı artacaktır.

FP&EY - Ben de kesinlikle size katılıyorum efendim. Sayın Cansızlar, biraz da hazırlanan İlgelerin içeriğinden ve getirdiği yeniliklerden bahsedebilir miyiz?

CANSIZLAR - İlgeler; pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ile yönetim kurulu olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, pay sahiplerinin hakları ve eşit işleme tabi olması konularındaki prensipler yer almaktadır. Bu bölümde, pay sa-

“Özelleştirme kapsamına alınan şirketlerde kurumsal yönetim ilkelerinin uygulama alanı bulması, söz konusu şirketlerin yönetim anlayışının etkin ve şeffaf hale gelmesinde önemli rol oynayacaktır. Böylece, özelleştirme sürecinde yatırımcılar açısından şirketlerin daha cazip hale geleceğini ve özelleştirme sürecinin hızlanacağını düşünmekteyim”.

hiplerinin bilgi alma ve inceleme hakkına, genel kurula katılım ve oy verme hakkına, kâr payı alma hakkına ve azınlık haklarına ayrıntılı olarak yer verilmekte, ayrıca pay sahipliğine ilişkin kayıtların sağlıklı olarak tutulması ve payların serbestçe devri ve satışı konuları ile pay sahiplerine eşit işlem ilkesi ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, kamunun aydınlatılması ve şeffaflık kavramları ile ilgili prensipler yer almaktadır. Bu bölümde, kamuyu aydınlatma ilkesi çerçevesinde şirketlerin pay sahiplerine yönelik olarak bilgilendirme politikası kuralları oluşturmalarına ve bu kurallar bütününe sadık kalarak kamuyu aydınlatmalarına yönelik prensipler oluşturulmuş ayrıca, dünyadaki son güncel gelişmelere paralel olarak ülkemiz

koşulları da göz önünde bulundurularak periyodik mali tablolar ve raporlarda yer alacak bilgiler bir standarda bağlanarak bunlarda yer verilecek bilgiler, işlevsellik ön planda tutularak ayrıntılandırılmıştır.

Üçüncü bölüm, menfaat sahipleri ile ilgilidir. Menfaat sahibi, işletmenin hedeflerine ulaşmasında ve faaliyetlerinde herhangi bir ilgisi olan bir kimse, kurum veya çıkar grubu olarak tanımlanmaktadır. Şirketle ilgili menfaat sahipleri pay sahipleri ile birlikte çalışanları, alacaklıları, müşterileri, tedarikçileri, sendikaları, çeşitli sivil toplum kuruluşlarını, Devleti ve hatta şirkete yatırım yapmayı düşünebilecek potansiyel tasarruf sahiplerini de içerir. Bu bölümde şirket ile menfaat sahipleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine yönelik

prensipler yer almaktadır.

Dördüncü bölümde ise, yönetim kurulunun fonksiyonu, görev ve sorumlulukları, faaliyetleri, oluşumu ile yönetim kuruluna sağlanan mali haklar ve yönetim kurulunun faaliyetlerinde yardımcı olmak üzere kurulacak komitelere ve yöneticilere ilişkin prensipler yer almaktadır.

FP&EY - Kurumsal Yönetim İlkelerinin ilk bölümü pay sahiplerine ilişkin. Bu durum İlkelerde pay sahiplerine özel bir önem verilmesinden mi kaynaklanıyor? Kurumsal yönetim ilkelerinin özellikle küçük yatırımcı için ifade ettiği anlam nedir?

CANSIZLAR - Kurumsal yönetim ilkeleri ile ilgili dünyada yapılan düzenlemelere baktığımızda, iki ana yaklaşımın olduğunu görürsünüz. Bunlardan ilki kurumsal yönetim ilkelerinin yalnızca küçük yatırımcının şirkete yapmış olduğu yatırımları güvence altına almak amacına yöneliktir.

Diğeri ise küçük yatırımcıların dışında şirketlerle müşteri, kredi verenler gibi veya daha genel ifade ile şirketlerle ilişkiye giren tüm kesimleri içine alan ve daha ziyade şirketlerin firma değerini yükseltmeye yönelik düzenlemeleri ön plana alan yaklaşımdır. Biz, hazırladığımız bu İlkelerde bu iki yaklaşımın bir sentezini ortaya koymayı hedefledik. Evet küçük yatırımcının korunması çok önemli, özellikle de ülkemiz koşullarında, ancak İlkeleri sadece küçük yatırımcının korunmasına yönelik bir dizi tedbir olarak görmek de çok dar bir bakış açısı olur.

Kurumsal yönetim kavramının küçük yatırımcı için ne anlama geldiği konusunda ise, şunun özellikle altını çizmek istiyorum ki, kurumsal yönetim ile ilgili hangi yaklaşımı benimserseniz benimseyin, yapacağınız her düzenleme doğrudan ya da dolaylı yoldan küçük yatırımcının menfaatinedir. Kurumsal yönetim ilkelerinin gereklerini yerine getiren bir şirkete yatırım yapan pay sahibi, kendisinin menfaatlerini gözeten, saygılı, demokratik ve itibarlı bir şirkete yatırım yapıyor demektir.

FP&EY - Ülkemiz koşullarında dediniz... Kurumsal yönetim ilkeleri bağlamında özellikle pay sahipleri ile ilgili olarak hangi temel sorunların olduğundan söz edebiliriz?

“Kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan şirketlerin sayısı arttıkça bir yandan Türk sermaye piyasasının rekabet gücü ve yabancı yatırımcıların piyasalarımıza olan güveni artacak, diğer yandan kaynakların etkin kullanımını ile ülke refahı artacaktır”.

CANSIZLAR - Evet ülkemiz koşullarında küçük yatırımcı açısından bakıldığında bazı yapısal sorunlarımız var. Kurumsal yönetim ilkelerinde pay sahiplerine bu kadar yer verilmesinin temel amacı da bu yapısal sorunların çözümüne katkı sağlamak zaten.

Ortaklık yapısının aile şirketi modeline dayalı olması, halka açıklık oranlarının düşüklüğü, teknolojik altyapı yetersizliğinin (elektronik oy verme, bilgisayar ortamında şirket ilgililerine ulaşım, bilgi transferi konusundaki eksiklikler) yanı sıra pay sahiplerinin yönetime katılım konusundaki isteksizliği genel sorunlar olarak sayılabilir. Ancak bir de Türk Ticaret Kanunundan ileri gelen bazı zafiyetler var. Ticaret Kanunu 1956 yılında çıkarılmış bir kanun ve günümüzdeki yeni yaklaşımlara cevap vermekten bazı noktalarda ne yazık ki uzak.

Bir diğer temel yapısal sorun da önemli bazı kararların genel kurulda alınmaması, yönetim kurulunda kimsenin onayına, bilgisine ihtiyaç duyulmaksızın alınmasıdır. Bu kurumsal yönetimin temel felsefesine aykırı ve biz bu konuya da açıklık getirdik. Nihayet azınlık haklarında ve özellikle, belki de en başta söylemem gerekirdi, pay sahiplerinin bilgi alma hakkına ilişkin düzenlemelerde eksikliklerimiz vardı. Bunları da İlkeler ile gidermeye çalıştık.

FP&EY - Pay sahipleri ile ilgili olarak soruyorum yine, pay sahiplerinin yönetime

ilgisizliğinden bahsettiniz, bunu gidermeye yönelik neler getiriyorsunuz?

CANSIZLAR - Öncelikle şunu söyleyeyim, pay sahibi ilk olarak yatırım yaptığı, hisse senedini aldığı şirketin aslında, ekonomik anlamda tabii, mülkiyetine, geleceğine ortak oluyor. Pay sahibinin bunun bilincinde olması, hissedarı olduğu şirkete bir aidiyet hissetmesi lazım. Bunu sağlamak üzere şirketlerde pay sahipleri ile ilişkiler birimi kurulmasını istiyoruz. Bununla

pay sahibi şirketle ilgili merak ettiği bir sorusu olduğunda rahatlıkla soracağı, kaynaktan bilgi alabileceği bir birime kavuşuyor. Bu birim aynı zamanda pay sahiplerine ilişkin kayıtların güvenli olarak tutulmasından da sorumlu oluyor. Her türlü yazılı soruya ticari sır niteliğine olmamak kaydıyla yazılı olarak yanıt verecekler. Genel kurul toplantısının sağlıklı bir şekilde yapılması ile ilgili olarak da çeşitli görevler yükledik bu birime. Oylama sonuçlarının kaydının tutulması, daha sonra pay sahiplerine

“İlkeler; pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ile yönetim kurulu olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır”.

gönderilmesi gibi. Bu birim gelişen teknoloji çağında elektronik bilgilendirme sistemlerinden yararlanarak, pay sahiplerinin aydınlatılmasını sağlayacaktır. Ancak pay sahibinin de kendi yaptığı yatırımı takip etmesi, sorgulaması gerekiyor.

İkinci olarak pay sahiplerinin yönetime katılım konusundaki ilgisizliğini ben biraz da genel kurula katılım ile ilgili prosedürün uzunluğuna bağlıyorum. Pay sahibi genel kurulda ne görüşüleceğini ayrıntıları

ile bilmeli, yönetim kurulu üyesi seçilecek adayların kim olduğunu, niteliklerini bilmelidir. Biz de İlkelerde bu yönde düzenleme yaptık. Ayrıca genel kurulun yapılacağına ilanı süresi Ticaret Kanununda genel kurul tarihinden önce iki hafta olarak öngörülmüş, bu süre de yeterli değildir. İlkelerde biz en az üç hafta önceden ilan edilme şartını getirdik. Böylelikle genel kurul hakkında daha ayrıntılı düşünüşünler, ne yönde hangi konuda karar vereceklerini belirlesinler, genel kurula katılıp katılmayacakları konusunda da sağlıklı bir karar verebilsinler istedik.

Yönetime katılım konusunda söylenecek çok şey var aslında. Pay sahiplerinin yönetime katılımı genel kurula katılmaları ve oy kullanmaları ile mümkündür. Dolayısıyla genel kurulun sağlıklı bir şekilde yapılması olduğu kadar oy haklarının eşitliği ve genel kurulda alınacak kararların belirlenmesi de önemlidir. Şimdiye kadar söylediklerim genel kurulun sağlıklı bir şekilde yapılması ile ilgili. Oy hakkı konusuna geldiğimizde, mümkün olduğunca imtiyaz yaratılmaması prensibini getirdik. Eğer mutlaka imtiyaz yaratılması isteniyorsa, bunun herkesin anlayabileceği açıklıkta olması ve en önemlisi Almanya ve İsviçre gibi çağdaş ülkelerde gördüğümüz üzere, imtiyazlı grubun sermayedeki payının en az % 50'si kadar oy imtiyazına sahip olacak şekilde esas sözleşmelerin düzenlenmesini tavsiye ediyoruz. Böylelikle imtiyazlı paylar ile imtiyazsız paylar arasında bir denge kurulmuş olacaktır.

İlkelerde getirdiğimiz en önemli yeniliklerden biri de şirketin sermaye ve yönetim yapısı ile malvarlığındaki önemli değişikliklere ilişkin kararların genel kurulda alınmasına yönelik hüküm getirmemizdir. Bu kurumsal yönetimin olmazsa olmaz koşullarından biridir ve OECD'nin Kurumsal Yönetim İlkeleri de dahil bütün ülkelerin

Rehber ve Kodlarında yer alan bir düzenlemedir.

FP&EY - Özel denetçi atanması konusunda da, her pay sahibinin özel denetçi atanmasını isteme hakkı getirilmiş. Bunu biraz açar mısınız?

CANSIZLAR - Bu soruyu sorduğunuz için teşekkür ederim. Çünkü İlkelere gelen bazı görüşlerde bu konu ile ilgili bazı yanlış anlamaların olduğunu hissettim. Özel denetçi dediğimiz konu... Esasen şirkette bir yolsuzluk bir usulsüzlük yapıldığı şüphesinin olduğu durumlarda, Ticaret Kanununa göre azınlık tarafından özel denetçinin atanması talep ediliyor. Atamayı genel kurul yapıyor. Özel denetçi denmesinin sebebi şirketin dışından bir kişinin yolsuzluk ya da usulsüzlüğü araştırmakla yetkilendirilmesidir. Şimdi İlkelerde biz özel denetçi atanmasını isteme hakkını azınlık olsun, olmasın tüm pay sahiplerine getiriyoruz. Bir yolsuzluk iddiası varsa, bunu öğrenen her pay sahibi genel kurulda özel denetçi atanmasını isteyebilecek. Ancak, genel kurul özel denetçi atanmasına karar verir veya vermez, o genel kurulun takdirindedir.

FP&EY - Kâr dağıtım konusuna gelirsek eğer, bu konuda getirilen yenilikler nelerdir?

CANSIZLAR - Kâr dağıtım konusu anonim ortaklıklar için en önemli, en hassas dengelerin gözetilmesi gereken alanlarından birisi hiç şüphesiz. İlkelerde bunun önemini vurguluyoruz öncelikle. Tabii İlkelerdeki düzenlemeleri sermaye piyasası mevzuatı ile birlikte değerlendirmek gerekir. Halka açık anonim ortaklıklarda birinci temettüün ayrılması, borsa şirketi olmayanlar için de hem ayrılması hem dağıtılması zorunlu biliyorsunuz. Kurumsal yönetime inanan bütün şirketlerde ciddi ve sağlıklı bir kâr dağıtım politikası olmalıdır.

“Kurumsal yönetim ilkeleri şirket kadar pay sahiplerinin de kurumsal yönetim bilincine sahip olması ile hayata geçirilebilir. Biz İlkeleri hazırlarken bütün ilgili kurum ve kişilerin görüşlerinden ve gelişmiş ülkelerin çalışmalarından yararlandık. İlkeler diğer yönleri ile olduğu kadar pay sahiplerine ilişkin düzenlemesi ile de mevzuatın ilerisindedir. Ancak bazı konuların kanunla değiştirilmesi mümkündür”.

Kâr dağıtımı pay sahibinin menfaatine olduğu kadar şirketin mali bünyesi, otofinansman ihtiyacı açısından da önemlidir. Burada bir menfaat çatışması var. Şirketler otofinansman ihtiyacı için kâr dağıtmakta çekingen davranırlar, pay sahipleri ise kâr dağıtımının yapılmasını isterler. Bunun böyle olması da gayet doğaldır. İşte biz bu iki farklı yaklaşımı İlkelerde şirketlere kâr dağıtım politikası oluşturmak ve bunu kamuya duyurmakla birleştiriyoruz. Aynı şekilde yönetim kurulu kâr dağıtılmamasını öneriyorsa, bunun gerekçelerini, dağıtılmayan kârın hangi amaçlar için ve ne şekilde kullanılacağını da açıklamak durumunda kalacaktır.

FP&EY - Biraz önce pay sahipleri kayıtlarının güncellenmesi zorunluluğunun olmamasını yapısal eksikliklerden biri olarak göstermiştiniz. İlkelerde bu eksikliği giderici nasıl bir esas öngördünüz?

CANSIZLAR - Bu konu da son derece önemli. Şirketin pay sahiplerinin kimler olduğunu bilmesi gerektiği gibi, nama yazılı paylarda genel kurula katılım hakkı pay defterinde kayıtlı gözükken kimselere tanındığı için pay sahiplerinin genel kurula katılımı ile de yakından ilgilidir. Nama ya-

zılı bir payı devralan kişi pay defterine kaydedilmedikçe genel kurula katılmamaktadır. Bizim getirdiğimiz düzenlemede genel kurul toplantısından makul bir süre öncesine kadar pay defterindeki kayıtların güncellenmesi olanağı bulunmaktadır. Makul sürenin ölçüsünü şirketin kendisi ortak sayısı ve büyüklüğüne göre kendisi takdir edecektir. Bu prensibin hayata geçmesi ile de genel kurula katılım konusundaki sorun aşılmış olacaktır. Kaldı ki Merkezi Kayıt Kuruluşu'nun hisse senetlerinden doğan hakları kaydı olarak izlemeye başlanmasından sonra bu konuda bir sorun kalmayacaktır.

FP&EY - Pay sahipleri ile ilgili olarak ilave etmek istediğiniz başka bir husus var mı?

CANSIZLAR - Tekrar vurgulamak istiyorum. Kurumsal yönetim ilkeleri şirket kadar pay sahiplerinin de kurumsal yönetim bilincine sahip olması ile hayata geçirilebilir. Biz İlkeleri hazırlarken bütün ilgili kurum ve kişilerin görüşlerinden ve gelişmiş ülkelerin çalışmalarından yararlandık. İlkeler diğer yönleri ile olduğu kadar pay sahiplerine ilişkin düzenlemesi ile de mevzuatın ilerisindedir. Ancak bazı konuların kanunla değiştirilmesi mümkündür. Elektronik oy kullanımı gibi. İlkelerde yer alan temel yaklaşımların izi Tebliğ çalışmalarımızda da mevcuttur. Temmuz ayında Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Birleşme İşlemine İlişkin Esaslar Tebliğinde pay sahiplerinin bilgi alma hakkının kapsamını kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda genişlettik. Aynı tarihlerde yeniden ele alarak düzenlediğimiz Özel Haller Tebliğimizde de bu yaklaşımı görmek mümkün. Söylemek istediğim, kurumsal yönetim bir anlayış ve kültür meselesidir. Dolayısıyla zamanla daha iyi anlaşılacak ve gerekleri bütün şirketler tarafından yerine getirilmeye çalışılacaktır. Bun-

dan pay sahipleri ve şirketler kadar ülke ekonomisi de yarar sağlayacaktır. İlkelerin çıkarılması ile ilk ve büyük adım atılmıştır.

“Kurumsal yönetim bir anlayış ve kültür meselesidir. Dolayısıyla zamanla daha iyi anlaşılacak ve gerekleri bütün şirketler tarafından yerine getirilmeye çalışılacaktır. Bundan pay sahipleri ve şirketler kadar ülke ekonomisi de yarar sağlayacaktır. İlkelerin çıkarılması ile ilk ve büyük adım atılmıştır”.

Almanların bir deyiimi vardır. “Bütün başlangıçlar zordur”. Biz bu zoru piyasanın bütün katılımcılarının da katkıları ile başardık. Şimdi top şirketler ile pay sahiplerinin yani piyasanın elinde. Ancak hemen şunu da belirtiyim ki bizim yapacağımız ilkelerin hazırlanması ile tamamlanmış değildir. Ticari hayatla ilgili bütün bir mev-

zuatın da İlkelerde yer alan anlayıştan hareketle yeniden gözden geçirilmesi suretiyle bütünlük sağlanabilir. Biz sermaye piyasası mevzuatı kapsamında gerekli adımları atıyoruz ve atmaya da devam edeceğiz. Birleşme Tebliği, Bağımsız Denetim ve Özel Hallerin Kamuya Açıklanması ile ilgili Tebliğ değişiklikleri hep bu çabanın bir ürünüdür. Bu suretle yalnızca izleyici olan değil, şirketin stratejilerinin üretim süreçlerine katılan, en büyük ortak ile en küçük ortağın aynı hak ve statüde olacağı bir ortamı yaratan anlayışa doğru gitmeyi hedefliyoruz.

FP&EY - Ben de bir yatırımcı olarak piyasalardaki güven eksikliğinin giderilmesi adına şeffaflığın daha fazla nasıl sağlanabileceğini merak ediyorum. Sayın Cansızlar,

İlkelerin ikinci bölümünde kamunun tam anlamıyla aydınlatılması için konuyla ilgili mevcut düzenlemeler haricinde şirketlere ilave ne gibi tavsiye ve yükümlülükler getirildi?

CANSIZLAR - Kamunun aydınlatılması ile ilgili olarak şirket yönetim kurulu tarafından pay sahipleri ve potansiyel yatırımcılar için bir bilgilendirme politikası oluşturulması, bu politikaların genel kurulda pay sahiplerinin bilgisine sunulması ve kamuya açıklanması ilkesi getirilmiştir. Bilgilendirme politikası, mevzuat ile belirlenenler dışında kamuya hangi bilgilerin açıklanacağını, genel kurulda görüşülecek konularla ilgili bilgi ve belgelerin neler olduğunu, bu bilgilerin ne şekilde, hangi sıklıkla ve hangi yollardan kamuya duyurulacağını, yönetim kurulunun veya yöneticilerin basın ile hangi sıklıkla görüşeceğini, kamunun bilgilendirilmesi için hangi sıklıkla toplantılar düzenleneceğini, şirkete yöneltilen soruların yanıtlanmasında nasıl bir yöntem izleneceğini ve benzeri hususları içerir.

İlkelerde, şirketlerin, mevzuat gereği yapması gereken açıklamalarla sınırlı kalmayarak, pay sahipleri ile diğer menfaat sahiplerinin kararlarını etkileyebilecek her türlü önemli bilgiyi kamuya açıklaması teşvik edilmiştir. Özellikle şirket ile pay sahipleri, yönetim kurulu üyeleri arasındaki ilişkilerin kamuya açıklanması sağlanmaya çalışılmıştır.

Bir şirketin görünürdeki, kağıt üzerindeki ortaklarını bilebilirsiniz, ama onun gerisinde kimin olduğunu, hangi sermaye grubunun ya da kişinin olduğunu da bilmeniz lazımdır. Buna yönelik olarak, halka açık bir şirketin gerçek kişi nihai hakim pay sahibinin, yani o şirketin gerçek sahibinin kim olduğunun kamuya açıklanması ilkesi getirilen en önemli yeniliklerden bi-

ridir. Diğer taraftan, Şirketin yönetim kurulu üyeleri, yöneticiler ve sermayenin doğrudan ya da dolaylı olarak % 5'ine sahip olan pay sahipleri; bundan böyle şirketin ve pay sahibi olduğu grup şirketleri ile şirketin önemli miktarda ticari ilişki içerisinde bulunduğu şirketlerin sermaye piyasası araçları üzerinde yapmış oldukları alım satım işlemleri ile sermayesinin % 5'inden fazlasına sahip olduğu ya da yönetim kontrolünü elinde bulundurduğu şirketlerle şirket arasındaki ticari ve ticari olmayan iş ve işlemlerini kamuya açıklayacaklardır.

FP&EY - Şirketlerimizin bahsettiğimiz hususları kamuya açıklamaları sermaye piyasasının şeffaflaşması için gerçekten çok önemli bir adım. Peki halka açık şirketlerin mali tablolarının gerçeği tam ve doğru yansıtması konusunda İlkelerin neler getirdiği konusunda neler söyleyebilirsiniz Sayın Başkan? Bildiğim kadarıyla Enron, Worldcom skandallarının da arkasında yatan en önemli sebep mali tabloların gerçeği yansıtması, bazı hesapların gizlenmesi idi.

CANSIZLAR - Gerçekten çok önemli bir konuya temas ettiniz. Dünyaya baktığınızda, tek bir muhasebe standardının kabul edilmesine yönelik bir eğilimin olduğu göze çarpmaktadır. Bu neden önemli? Yabancı bir yatırımcının Türkiye'de faaliyet gösteren bir şirketin mali tablolarını okurken, tabloda yer alan hesapların, değerlemelerin kendi ülkesinde geçerli olan muhasebe standartlarına göre hazırlanmış bir mali tabloyla aynı şeyi ifade etmesi, arada bir farkın olmaması gerekirken ki yatırımcı güven içinde o ülkenin şirketlerini tahlil edebilsin ve yatırım yapabilsin. Bu nedenle kurumsal yönetim ilkeleri ile periyodik mali tablolar ve dipnotlarının uluslararası muhasebe standartları (UMS) çerçevesinde hazırlanması ve uygulanan muhasebe poli-

tikalarının mali tablo dipnotlarında yer alması öngörülmüştür. Bilindiği üzere Kurulumuz tarafından hazırlanan UMS'na uyumlu "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ taslağı web sayfamızda kamuoyunun görüşlerine sunulmuş ve yayımlanma aşamasına gelmiştir. Böylece muhasebe standartları konusunda dünya standartlarını yakalamamız sağlanacaktır ki bu husus çok memnuniyet vericidir.

Sizin de bahsettiğiniz gibi finansal skandallar sonrası ABD'de yürürlüğe giren Sarbanes - Oxley Kanunu'nda getirilen hükümlere paralel olarak, İlkelerde mali tablolar, şirket çalışanlarının, şirketin hisse senetlerinin edindirilmesi için geliştirilmiş hisse senedi bazlı ve/veya diğer sermaye piyasası araçları bazlı tüm teşvik sistemleri hakkında bilgi içermesi hususu da vurgulanmıştır.

Ayrıca, şirketlerin mali tablolarının gerçeği tam olarak yansıtmasına yönelik olarak bağımsız denetim faaliyeti ile da-

"İlkelerde, şirketlerin, mevzuat gereği yapması gereken açıklamalarla sınırlı kalmayarak, pay sahipleri ile diğer menfaat sahiplerinin kararlarını etkileyebilecek her türlü önemli bilgiyi kamuya açıklaması teşvik edilmiştir. Özellikle şirket ile pay sahipleri, yönetim kurulu üyeleri arasındaki ilişkilerin kamuya açıklanması sağlanmaya çalışılmıştır".

nışmanlık hizmetlerinin ayrılması yanında, bağımsız denetim kuruluşlarında beş yıldan sonra rotasyon zorunluluğu getirilmiş olup, İlkelerde şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulması öngörülen denetim komitesinin şirket mali tablolarının hazırlanmasından denetim sürecine kadar tüm aşamalarında görevli kılınması ve bu komitenin yakın takibi sonrasında yönetim kuruluna sunulan mali tabloların gerçeği yansıtması konusunda sorumlulukların net olarak belirlenmesi hususlarını, olası muhasebe skandallarının yaşanmasını önleyici önemli tedbirler olarak görmekteyiz.

FP&EY - Sayın Başkan, Turkcell gibi yabancı borsalarda kote olan şirketler için özellikle getirilen ilkeler var mı?

CANSIZLAR - Sermaye piyasası araçları yabancı borsalarda kote olan şirketler, yurt dışında açıklamakla zorunlu tutulduğu bilgileri yurt içinde bir zorunluluk bulunmayan hallerde dahi, bu bilgilerin anlaşılmasını kolaylaştırıcı bilgilendirme notu ile birlikte, yurt dışı borsalar ile eşzamanlı olarak yurt içinde de kamuya açıklayacaklardır.

FP&EY - Sayın Başkan, İlkelerde faaliyet raporuna büyük bir önem verdiğiniz bu konuda getirilen prensiplerden görüyorsunuz. Buna neden gerek gördünüz?

CANSIZLAR - Faaliyet raporu, bir ortağın ortak olduğu şirket hakkında en detaylı ve düzenli bilgi alabileceği dokümandır. Biz Sermaye Piyasası Kurulu olarak ortakların yalnızca hisse senedi sahibi olmalarını değil hisse senedi aldıkları şirketin ortağı gibi hareket etmelerini ve ortak ile şirket arasındaki bağların kuvvetlendirilmesini istiyoruz. Bu konuda atılacak en önemli adımlardan birisi ortakların genel kurul toplantılarına katılmalarını, katılmayan ortakların ise en azından faaliyet raporundan şirket ile ilgili güncel ve ayrıntılı bilgilere ulaşabilmesini sağlamaktır.

Getirdiğimiz ilkelerde faaliyet raporunu klasik basılı formatından farklı düşündük. Klasik faaliyet raporu o şirketin yönetim kurulu üyelerinin resimlerini ve şirket ile ilgili yüzeysel bazı faaliyet ve mali bilgileri içeren bir broşürden öteye gidememektedir. Kurumsal yönetim ilkelerinde faaliyet raporu ortakların dilediklerinde internet üzerinden ulaşabilecekleri ayrıntılı bir bilgi seti olarak öngörülmektedir.

Mevzuatta şirketlerin faaliyet raporları için bir standart öngörülmemiş durumdadır. Türkiye için önemli bir yenilik daha getirerek faaliyet raporlarının asgari içermesi gereken bilgileri ve bu bilgilerin detayını tanımladık. Kurumsal yönetim ilkelerine uymak isteyen şirketler faaliyet ra-

“Biz Sermaye Piyasası Kurulu olarak ortakların yalnızca hisse senedi sahibi olmalarını değil hisse senedi aldıkları şirketin ortağı gibi hareket etmelerini ve ortak ile şirket arasındaki bağların kuvvetlendirilmesini istiyoruz. Bu konuda atılacak en önemli adımlardan birisi ortakların genel kurul toplantılarına katılmalarını, katılmayan ortakların ise en azından faaliyet raporundan şirket ile ilgili güncel ve ayrıntılı bilgilere ulaşabilmesini sağlamaktır”.

porlarında da artık asgari bazı standartları yakalamak zorundalar.

FP&EY - Sayın Başkan, örnek vermek gerekirse nelerdir bu getirilen yenilikler, şirketlerin hangi bilgilere faaliyet raporlarında yer vermesini istiyorsunuz?

CANSIZLAR - Faaliyet raporların asgari olarak yer alması istediğimiz bilgiler bir hayli detaylı olduğu için hepsini şu an saymam mümkün değil ama size en önemlileri itibariyle belirteyim: Şirketin faaliyet gösterdiği sektör ve bu sektör içinde şirketin yeri hakkında bilgi (sayısal verilerle desteklenerek), finansal duruma ve faaliyet sonuçlarına ilişkin yönetimin analiz ve değerlendirilmesi, hedeflerin gerçekleştirilme derecesi, son bir yıl içinde grup şirketleri ve diğer ilişkili kişiler ile yapılan önemli tutardaki işlemlerin analizi, şirket ile şirket yönetim kurulu üyeleri, yöneticileri ve belirli bir oranın üzerine pay sahipliği ilişkisi bulunan kişiler ile şirket arasındaki ilişkiler, şirket ile ilgili davalar, kâr dağıtım politikası, organizasyon, sermaye, şirketin gerçekten nihai sahibi olan gerçek kişi dahil ortaklık yapısı ve bundaki değişiklikler hakkındaki bilgiler ilk sayılabilecek olanlardır.

FP&EY - Kamuyu aydınlatma konusunda ya-kın bir tarihte Sermaye Piyasası Kurulu olarak yeni bir tebliğ yayınladınız. İlkeler bu tebliğde belirtilenlerden farklı olarak ne gibi yenilikler getiriyor?

CANSIZLAR - Kamuyu aydınlatma konusu bir kaç koldan üzerinde en çok yoğun-

laştığımız konulardan birisidir. Bilginin paraya eşit olduğu sermaye piyasalarında mevcut bilgilerin tüm piyasa katılımcılarına eşit, adil, zamanında, belirli bir standartta ulaşması yanında bu bilgilerin üzerinden belirli bir zaman geçse bile yeniden ulaşılabilirliğini sağlamak çok önemlidir. Bu amaçtan hareketle, şirketlerin kamuyu aydınlatma konusunda kullanabilecekleri araçları mevzuatta öngörülenin ötesinde tasarladık. Mevzuatta araç konusu açık bir şekilde belirtilmiyor ama "en seri haberleşme vasıtası" deniliyor. Bu uygulamada

"İlkelerin öncelikli amacı pay sahiplerinin hak ve yararlarının korunması olmakla birlikte, başta çalışanlar ve alacaklılar olmak üzere müşteriler, tedarikçiler vb. olmak üzere yelpaze giderek genişlemektedir. Bu noktada elbette sosyal sorumluluk kavramı da gündeme gelmektedir. 21.yüzyılda şirketlerin ekonomi teorisinde olduğu gibi sadece kâr maksimizasyonunu amaçlamaları, bunun dışındaki konulara dıyarsız olmaları beklenemez".

faks olarak kullanılıyor. Biz burada ilkeyi belirlerken şirketlerin teknolojinin son imkanlarını kullanarak yatırımcıları bilgilendirebilmesini hedefledik. Bu kapsamda şirket ile ilgili bilgilerin kamuya açıklanmasında, yasal düzenlemelerde öngörülenlere ek olarak, basın bültenleri, elektronik veri dağıtım kanalları, elektronik posta gönderileri, cep telefonu üzerinden iletişim (wap ve benzeri teknolojiler), pay sahipleri ve potansiyel yatırımcılarla yapılan top-

lantılar, medya kuruluşları veya broşürler aracılığıyla ya da internet sitesi üzerinden yapılan duyurular gibi kamuyu aydınlatma araç ve yöntemlerinin de kullanılabilmesini öngörüyoruz. Ortaklıkların yatırımcılarına yönelik olarak bir bilgilendirme politikası kuralları oluşturmalarını ilke olarak benimsedik. Bu bilgilendirme politikası kuralarında aynı zamanda şirketin kâr payı politikasına da yer verilmektedir.

Kamunun aydınlatılmasında şirketin in-

ternet sitesinin aktif olarak kullanılmasını öngördük. Çok kullanılan ama bir tanımı bulunmayan "ticari sır" kavramını Türkiye'de ilk kez tanımlayarak bu bilgilerin kamuya duyurulması konusunda bir ilke getirilmiştir.

Getirdiğimiz diğer bir yenilik de şirketlere geleceğe yönelik tahminlerini ve proforma mali bilgilerini kamuya açıklayabilme imkanının tanınmasıdır. Ancak, proforma mali tablolar ve raporlar dahil, kamuya yapılacak açıklamalarda yer alan geleceğe yönelik bilgiler, tahminlerin dayandığı gerekçeler ve istatistiki veriler ile birlikte açıklanmalıdır. Bilgiler, dayanağı olmayan abartılı öngörüler içermemeli, yanıltıcı olmamalı ve şirketin finansal durumu ve faaliyet sonuçları ile ilişkilendirilmelidir. Proforma mali tabloların hazırlanması veya revize edilmesi, bağımsız denetim kuruluşunca yapılacak uygunluk denetimi ve kamuya duyurulması ile geleceğe yönelik bilgilerin açıklanması uluslararası standartlar ile uyumlu olmalıdır.

FP&EY - İlkelerin üçüncü bölümünde pay sahiplerinden ayrı olarak diğer menfaat sahiplerine ilişkin hususlara yer verildiği görülmektedir. Menfaat sahipleri kimler olarak tanımlanmıştır?

CANSIZLAR - Menfaat sahibi genel olarak işletmenin hedeflerine ulaşmasında ve faaliyetlerinde herhangi ilgisi olan bir kimse, kurum veya çıkar grubu olarak nitelendirilmektedir. Bu kişi veya grupların işletme ile sözleşmeye dayalı bir ilişkisi olabileceği gibi, ilişkinin sözleşmeye dayanmadığı durumlar da olabilir. Şirketle ilgili menfaat sahipleri pay sahipleri ile birlikte çalışanları, alacaklıları, müşterileri, tedarikçileri, sendikaları, çeşitli sivil toplum kuruluşlarını, devleti ve hatta şirkete yatırım yapmayı düşünebilecek potansiyel tasarruf sahiplerini de içerir. İlkelerde temel

olarak çalışanlar, alacaklılar, müşteriler ve tedarikçilerle ilişkiler konularında ilkelere yer verilmiş, ayrıca en geniş anlamda sosyal sorumluluk kavramı vurgulanmıştır.

FP&EY - Bu menfaat sahiplerinin haklarına ilişkin olarak getirilen ana ilkelerin kapsamı nedir?

CANSIZLAR - Genel olarak bakılacak olursa, menfaat sahiplerinin şirket yönetimine katılımının desteklenmesi ve şirket sermayesinin korunmasına özen gösterilmesi vurgulanmış, menfaat sahiplerinin yeterli düzeyde bilgilendirilmeleri ve şirketin menfaat sahipleri ile ilişkileri konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur.

Şirketin kurumsal yönetim uygulamalarının, menfaat sahiplerinin mevzuat ile düzenlenen veya henüz düzenlenmemiş haklarının garanti altına alınmasını sağlaması amaçlanmıştır. Özellikle menfaat sahiplerinin haklarının mevzuat ile düzenlenmediği durumlarda, menfaat sahiplerinin çıkarlarının iyi niyet kuralları çerçevesinde ve şirket imkanları ölçüsünde, şirketin itibarı da gözetilerek korunması hususuna önem verilmiştir.

Bir başka önemli konu da şirket yönetiminde katılımcı bir anlayışın benimsenmesidir. Şirketlerin, başta şirket çalışanları olmak üzere menfaat sahiplerinin şirket yönetimine katılımını destekleyici mekanizma ve modeller geliştirmeleri öngörülmüştür: Katılımcı bir yönetim anlayışının bir örneği olarak çalışanların özlük hakları ile çalışma ortamı ve koşullarındaki değişikliklere ilişkin kararlarda ilgili sendikalarla görüş alınması tavsiye edilmiştir.

İnsan kaynakları politikaları da şirketlerin etkin bir şekilde yönetilebilmeleri için son derece önem taşımaktadır. İlkeler bu konuda da esaslara yer vermektedir. İşe alım politikaları oluşturulurken ve kariyer

planlamaları yapılırken, eşit koşullardaki kişilere eşit fırsat sağlanması ilkesinin benimsenmesi, şirket çalışanlarının görev tanımları ve dağılımı ile performans ve ödüllendirme kriterlerinin yöneticiler tarafından belirlenmesi ve tüm çalışanlara duyurulması insan kaynakları politikasının temel taşlarını oluşturmaktadır. Ayrıca, çalışanlar arasında ırk, din, dil ve cinsiyet ayrımı yapılmaması, insan haklarına saygı gösterilmesi, şirket içi fiziksel, ruhsal ve duygusal kötü muamelelere karşı çalışanların korunması için önlemler alınması da çağımızın bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır.

İlkelerde müşterilerle ilişkiler hakkında da esaslar yer almaktadır. Burada ana unsur müşteri memnuniyetinin sağlanmasıdır. Şirketin, mal ve hizmetlerinin pazarlamasında ve satışında müşteri memnuniyetini sağlayıcı her türlü tedbiri alması öngörülmektedir. Bu kapsamda mal ve hizmetlerde kalite standartlarına uyulması ve standardın korunmasına özen gösterilmesi, bu amaçla kaliteye ilişkin belirli bir garanti sağlanması beklenmektedir. Böylelikle şirket faaliyetlerini yürütürken güçlü bir imaja sahip olacak ve performansı artacaktır.

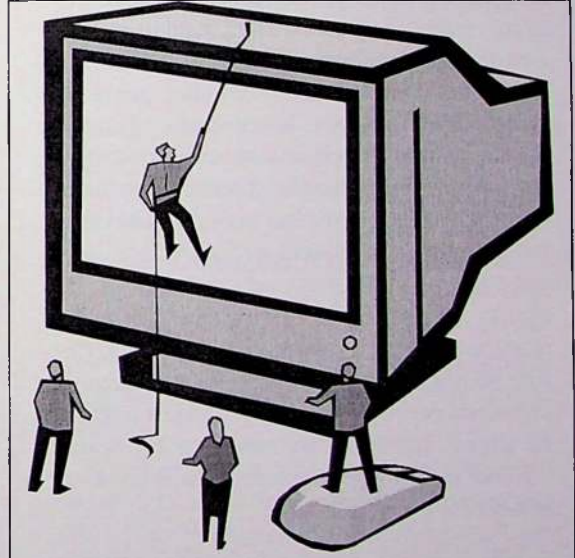
Günümüzde mevzuatla getirilen yazılı kurallar şirket yönetimi için yeterli olmamaktadır. Bunların yanı sıra şirketlerin kendi faaliyet alanları, amaçları ve kendilerine özgü koşulları dikkate alarak kendilerinin de bir takım kurallar geliştirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda şirketlerin faaliyetlerini, yönetim kurulu tarafından hazırlanan, genel kurulun bilgisine sunulan ve kamuya açıklanan etik kurallar çerçevesinde yürütmeleri öngörülmektedir.

Menfaat sahipleri ile ilgili olarak en geniş anlamda sosyal sorumluluk kavramı ortaya çıkmaktadır. Şirket içinde bulunduğu toplum ve çevreyi de gözetmelidir. Bu

doğrultuda, şirketlerin, sosyal sorumluluklarına karşı duyarlı olmaları; çevreye, tüketiciye, kamu sağlığına ilişkin düzenlemeler ile etik kurallara uymaları ve bu konulardaki politikalarını kamuya açıklamaları beklenmektedir.

FP&EY - Son dönemlerde şirketlerin sosyal sorumluluğu kavramı da öne çıkmaktadır. Sosyal sorumluluk kavramının önemi nedir, neler önem kazanıyor, siz bu konuda neler yaptınız?

CANSIZLAR - İlkelerde de ifade edildiği Kurumsal Yönetim çok geniş yönleri olan bir kavramdır. İlkelerin öncelikli ama-

“İlkelerde şirketlerle ilgili tüm çıkar gruplarının menfaatlerinin korunmasına ilişkin esaslara yer verilmektedir. Ancak ilkelerin genel özelliği, kural niteliğinde değil öneri niteliğinde olması ve esas olarak bu önerilere uyulup uyulmadığının veya ne ölçüde uyulduğunun kamuya açıklanmasıdır”.

cı pay sahiplerinin hak ve yararlarının korunması olmakla birlikte, başta çalışanlar ve alacaklılar olmak üzere müşteriler, tedarikçiler vb. olmak üzere yelpaze giderek genişlemektedir. Bu noktada elbette sosyal sorumluluk kavramı da gündeme gelmektedir. 21. yüzyılda şirketlerin ekonomi teorisinde olduğu gibi sadece kâr maksimizasyonunu amaçlamaları, bunun dışındaki konulara duyarsız olmaları beklenemez. Zira, şirketler de içinde buldukları ülkenin, kültürün birer parçasıdır.

Yüksek kârlar elde eden, ancak çevreyi kirleten bir şirketin topluma sağladığı fayda ve getirdiği maliyet çok yönlü olarak düşünülmelidir. Bu konunun bir diğer önemi uzun vadede pay sahiplerinin de bundan etkilenmesi olasılığıdır. Tüketicisine karşı sorumlu davranmayan, gerek ürün kalitesi-maliyet konusunda, gerekse servis hizmetlerinde müşteri memnuniyetine özen göstermeyen şirketler uzun vadede pazar paylarını kaybederek ortaklarına da zarar verebileceklerdir. Ayrıca, sosyal sorumluluk konusunda şirketin kamuoyuna verdiği imaj da çok önemlidir. Bu düşüncelerden hareketle İlkelerde, şirketlerin, sosyal sorumluluklarına karşı duyarlı olmaları; çevreye, tüketiciye, kamu sağlığına ilişkin kurallara uymaları ve bu konulardaki politikalarını kamuya açıklamaları konusuna yer verilmiştir.

Öte yandan, kurumsal yönetim kavramının bir parçası olmakla birlikte sosyal sorumluluk ilkelerdeki diğer prensiplerin önünde değerlendirilmemelidir. Bir çok ülkenin kurumsal yönetime ilişkin düzenlemelerinde pay sahiplerinin hakları, genel kurulların sağlıklı bir biçimde yapılması ve yönetim kurulunun pay sahiplerinin menfaatlerini koruyacak, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıda teşekkülü ve işlemesi konuları düzenlenmiş, diğer menfaat sahiplerinin hakları ve sosyal sorumluluk gibi ko-

nulara yer verilmemiştir. Kurulumuzca hazırlanan ilkelerde ise konunun artan önemi dikkate alınarak sosyal sorumluluk ilkesine yer verilmesine gerek görülmüştür.

FP&EY - Etik kurallarla ilgili siz niçin objektif kural koymadınız da şirketlerin kendi değerlemesine bıraktınız?

CANSIZLAR - İlkelerde şirketlerle ilgili tüm çıkar gruplarının menfaatlerinin korunmasına ilişkin esaslara yer verilmektedir. Ancak ilkelerin genel özelliği, kural niteliğinde değil öneri niteliğinde olması ve esas olarak bu önerilere uyulup uyulmadığının veya ne ölçüde uyulduğunun kamuya açıklanmasıdır. Getirilen her bir öneri şirketler açısından aslında iyi yönetim anlamında birer etik kural olarak değerlendirilebilir. Şirketler isteğe bağlı olarak bu önerilere birer etik kural olarak kendi düzenlemelerinde yer verebilir, bu önerileri farklılaştırarak, ayrıntılandırarak veya kapsamı daraltılarak uygulayabilirler. Ancak, önemli olan etik kuralların dayatılması değil, şirketlerin kendi iç düzenlemelerinde etik kurallara ne şekilde yer verildiğinin ve bu kurallara ne ölçüde uyum sağlandığının kamuya açıklanmasıdır.

FP&EY - İlkelerin dördüncü bölümündeki yönetim ilkelerine bakıldığında, ilkelerin önemli bir bölümünün yönetim kurulu ve yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarına ayrıldığı görüyoruz. İlkelerde yönetim kuruluna verilen bu önemin sebebi ve gerekçesi nedir?

CANSIZLAR - Yönetim kurulu bir şirketin en üst seviyede stratejik karar alma, yürütme ve temsil organıdır. Kurulumuz Kurumsal Yönetim İlkelerini hazırlarken şirketler kesiminde bu ilkelerin uygulanmasını sağlayacak temel organın yönetim kurulu olduğu bilinciyle İlkelerde yönetim kurulunun temel fonksiyonlarını, görevle-

“Yönetim kurulu, şirketin hedeflerine ulaşma derecesini, faaliyetlerini ve geçmiş performansını gözden geçirme yükümlülüğü, yani şirket için bir performans değerlemesi yapmakla yükümlü tutulmaktadır. Yönetim kurulunun yetki ve sorumlulukları hiçbir şüpheye yer bırakmaksızın şirket esas sözleşmesinde tanımlanmalı ve kamuya duyurulmalıdır”... “Yönetim kurulu üyelerine, şirkette göreve başlamadan önce, mevzuata, esas sözleşmeye, şirket içi düzenlemelere ve oluşturulan politikalara uyacaklarını ve uymadıkları takdirde şirketin, pay ve menfaat sahiplerinin bu nedenle uğrayacakları zararları müteselsilin karşılayacaklarına ilişkin yazılı beyanda bulunma zorunluluğu getirilmektedir”.

rini ve sorumluluklarını net bir şekilde tanımlamıştır.

FP&EY - Bu tanımlamaya neden ihtiyaç duyuldu? Zaten yasalarda bu fonksiyonlar tanımlı değil mi?

CANSIZLAR - Mevzuatta özellikle Türk Ticaret Kanunu'nda yönetim kurulunun görev ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Ancak 1957 tarihli Türk Ticaret Kanununun 2000'li yılların yönetim uygulamalarında yetersiz kaldığı karşılaşılan bir çok olayla sabittir. Bundan hareketle bu ülkeler hazırlanırken hem dünyadaki güncel gelişmeler dikkate alınmış hem de ülkemizin kendine özgü şartlarından kaynaklanan sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bunların yanı sıra Sermaye Piyasası Kurulu halka açık şirketleri inceleyen, gözeten ve denetleyen otorite olarak bu piyasadaki 22 yıllık deneyimini de dikkate alarak ortaya çıkan bu bilgi ve deneyimi Kurumsal Yönetim İlkelerine yansıtmıştır.

FP&EY - İlkeler şirketlerin yönetim kurulu ve üyelerine yeni sorumluluklar yüklüyor mu?

CANSIZLAR - Şüphesiz ki İlkeler kurumsal yönetim anlayışı çerçevesinde bu konunun icrasının başında olan yönetim kuruluna ve üyelerine mevzuat ile tanımlananların ötesinde ayrıntılı ve yeni bir takım

görev ve sorumluluklar getirmektedir.

Dilerseniz bu düzenlemelerin çok ayrıntılarına girmeden ana başlıklar altında özetlemeye çalışayım:

İlk olarak yönetim kurulu, şirketin hedeflerine ulaşma derecesini, faaliyetlerini ve geçmiş performansını gözden geçirme yükümlülüğü, yani şirket için bir performans değerlemesi yapmakla yükümlü tutulmaktadır.

Yönetim kurulunun şirket işlerini sağlıklı ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak için başta iç kontrol sistemi ve risk yönetim mekanizması olmak üzere gerekli şirket içi yapılanmaları oluşturması öngörülmüştür.

Yönetim kurulunun yetki ve sorumlulukları hiçbir şüpheye yer bırakmaksızın şirket esas sözleşmesinde tanımlanmalı ve kamuya duyurulmalıdır.

Yönetim kurulu üyelerinin şirket ile işlem yapması ve rekabet etmesi kural olarak yasaklanmaktadır.

Yönetim kurulu üyelerine, şirkette göreve başlamadan önce, mevzuata, esas sözleşmeye, şirket içi düzenlemelere ve oluşturulan politikalara uyacaklarını ve uymadıkları takdirde şirketin, pay ve menfaat sahiplerinin bu nedenle uğrayacakları zararları müteselsilin karşılayacaklarına iliş-

kin yazılı beyanda bulunma zorunluluğu getirilmektedir.

Yönetim kurulu toplantılarının planlanması, gündemi ve bu toplantıların düzenlenmesi esaslara bağlanmıştır.

Yönetim kurulu üyeliklerine aday gösterilme ve seçim şartlarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Tabii bu getirilen yeniliklerin yanı sıra İlkelerin üzerinde önemle durulması gereken bir yönü de vardır. Yönetim kurulu görev ve sorumlulukları mevzuat ile tanımlanmıştır. Ancak uygulamada bunların yetersiz kaldığı noktalar da bulunmaktadır ve İlkeler bu gri alanları netleştirmek amacıyla bir çok konuda mevzuatın da ötesine geçmektedir.

FP&EY - Yönetim kurulu üyelerinin bu görevleri sebebiyle şirketlerden aldıkları huzur hakkı, ikramiye, prim, jestiyon gibi ödemelerin tutarlarının çok yüksek olması zaman zaman kamuoyunda eleştiri konusu olmaktadır. İlkelerde bu konuda bir prensip benimsendi mi?

CANSIZLAR - Geçmişte bazı şirketlerde bahsettiğiniz gibi problemler yaşandı. Ticari hayatın işleyişi içinde bu rakamlara müdahale etmenin çok doğru olmayacağı kanaatindeyim. Ayrıca Kurumsal Yönetim İlkelerinde çizdiğimiz çerçeveye bakacak olursanız biz yöneticiler kadar yönetim kurulu üyelerinin de profesyonelleşmesini istiyoruz. Bunun için yine bir kez daha mevzuatın öngördüklerinin ötesine geçerek yönetim kurulu üyelerinin sahip olması gereken nitelikleri tanımladık. Profesyonel bir yönetim kurulu üyesi zamanının önemli bir bölümünü şirket işlerine ayıracağı için hem zaman yatırımının hem de sahip olduğu niteliklerin parasal karşılığını alması gerektiğini düşünüyoruz. Profesyonel yönetim kurulu üyeleri için de performans dayalı bir ücretlendirme sisteminin

geliştirilmesini istiyoruz.

Ama tabii ki sorunuza konu ettiğiniz tarzda ödemelerin halka açık şirketlerde özellikle ABD’de yaşanan şirket skandallarındaki temel noktalardan biri olduğunu da göz önünde bulundurarak İlkeler ile şirketin gerek yönetim kurulu üyelerine gerekse de yöneticilerine hangi ad altında olursa olsun yaptıkları ödemeleri açıklama yükümlülüğü getirdik. Artı bunun bir adım daha ötesine geçilerek şirketin yönetim kurulu üyesi veya yöneticisi olmamakla beraber en yüksek ücret alan 5 personele de yapılan ödemelerin kamuya duyurulmasını ilke olarak benimsedik.

Ayrıca, şirketin yönetim kurulu üyelerine ve yöneticilerine borç vermesini, kredi kullandırmasını, verilmiş olan borçların ve kredilerin süresini uzatmasını, şartlarını iyileştirmesini, üçüncü bir kişi aracılığıyla şahsi kredi adı altında kredi kullandırmasını yasaklayan esaslar getirdik.

Bunun yanı sıra, şirketin iflası halinde şirketin iflasının istenmesinden önceki son üç yıl içinde her ne ad altında olursa olsun yönetim kurulu üyeleri ve yöneticilerin hizmetlerine karşılık aldıkları ve emsallerine göre bariz derecede farklı olan maddi menfaatin fazla olan kısmını şirkete iade etmeleri şartı da getirilmektedir.

FP&EY - Getirilen yeniliklerden “bağımsız yönetim kurulu üyesi” kavramının üzerinde durmak istiyorum. İlkelerde şirketlerin yönetiminde en az iki bağımsız yönetim kurulu üyesi bulunmasını öngörüyorsunuz. Bağımsızlık objektif olarak nasıl ölçülebilir?

CANSIZLAR - “Bağımsız yönetim kurulu üyesi” gelişmiş ve gelişen sermaye piyasaların halka açık şirketlerin yönetiminde ön plana çıkan bir konu. Bağımsız yönetim kurulu üyelerine yer verilmesi bazı ül-

ke mevzuatlarında zorunlu. Böyle bir üyenin yönetim kurulunda görevlendirilmesindeki temel amaç şirketi yönetim kontrolünde bulunduran kişiden bağımsız olan yönetim kurulu üyesinin halka açık paylara sahip olan ortakların haklarını daha çok gözeteceğinin düşünülmesidir. Bağımsız yönetim kurulu üyesi uygulamasının bazı ülkelerde başarılı olması üzerine dünyada yönetim kuruluna üye bağımsız üyelere de görev verilmesi yönünde büyük bir eğilim oluştu.

Bağımsızlığı objektif olarak tespit edebilmenin güç olduğuna katılıyorum ama ölçülemez olduğunu da düşünmüyorum. Biz Sermaye Piyasası Kurulu olarak Kurumsal Yönetim İlkelerinde bazı bağımsızlık kriterleri belirledik ve bu kriterlerin bağımsızlığın saptanmasını sağlayacağını düşünüyorum.

FP&EY - Bahsettiğiniz bu bağımsızlık kriterleri nelerdir ?

CANSIZLAR - Bağımsızlığın ölçülmesine yönelik olarak detaylı kriterler öngörüyoruz. Bunların hepsinin burada sayılması uzun olacağı için en temel olan kriterlerimize değineyim: Bağımsız üye yönetim kuruluna belirli bir pay grubunu temsilen seçilmemiş olması; şirket veya şirketin iştiraki, bağlı kuruluşu ve grup içi şirketlerden biri ile kendisi, eşi ve üçüncü dereceye

kadar kan ve sıhri hısımları arasında son iki yıl içinde istihdam, sermaye veya ticaret anlamında doğrudan veya dolaylı bir menfaat ilişkisinin kurulmamış olması; son iki yıl içerisinde, şirketin bağımsız denetimini yapan kuruluşlarda istihdam edilmemiş veya bağımsız denetim sürecinde yer almamış olması; şirkete önemli ölçüde hizmet ve ürün sağlayan firmaların herhangi birisinde çalışmamış ve son iki yıl içerisinde yönetici olarak görev almamış olması, bağımsızlığın ölçülmesi için öngördüğümüz kriterlerden bazılarıdır.

FP&EY - Sayın Başkan, İlkelerin yönetim kurulu ile ilgili bölümünde ayrıca "icrada görevli olan-olmayan yönetim kurulu üyesi" gibi bir ayrıma gidildiğini görmekteyiz. Bu yabancı ülkelerde de olan bir ayırım mı ve buna neden ihtiyaç duyuldu?

CANSIZLAR - İcrada görevli olan-olmayan (executive, non-executive) yönetim kurulu üyesi ayrımı dünyada son dönemlerde ortaya çıkan ve uygulamada giderek yaygınlık kazanan bir hadisedir.

Dünyadaki uygulamalarda yönetim kurulu üyeleri icrai fonksiyonlar taşıyıp taşımadıklarına bakılarak bir ayrıma tabi tutuluyorlar. Bu ayırım sonrasında icrada görevli olmayanlar yönetim kurulu üyelerinin de görev aldıkları komite üyeliklerine getiriliyorlar. Böyle bir yönetime başvu-

"İlkelerde yönetim kurulu bölümünde yönetim kurullarının iki tip yönetim kurulu üyesinden oluşması önerilmektedir. Bunlar, icrada görevli olan ve olmayan üyelerdir. İcrada görevli olan-olmayan yönetim kurulu üyesi ayrımı bizim hukukumuzdaki 'murabbahe' kavramını da kapsayan bir üst kavramdır" ... "Kurumsal Yönetim İlkelerinin isteğe bağlı ilkeler bütünü olduğu ve yeri geldiğinde şirketlere yol gösterici bir rehber niteliği taşıdığı unutulmamalıdır. Sermaye Piyasası Kurulu gerek dünya uygulamalarını gerek kendi tecrübelerini göz önünde bulundurarak ilk aşamada denetimden sorumlu komite ile kurumsal yönetim komitesinin kurulmasını zorunlu tutmuş, diğerlerini ise şirketlerin tercibine bırakmıştır".

rulmasındaki temel düşünce, icranın dışındaki üyelerin icranın fonksiyonlarını yerine getirmesinde "ikinci bir göz" olarak katkı sağlayabilmesidir.

İlkelerde yönetim kurulu bölümünde yönetim kurullarının iki tip yönetim kurulu üyesinden oluşması önerilmektedir. Bunlar, icrada görevli olan (executive) ve olmayan (non-executive) üyelerdir. Eğer bir yönetim kurulu üyesi aynı zamanda, şirkette murahhas aza gibi idari bir görevde çalışıyor ise, bu yönetim kurulu üyesi, icrada görevli yönetim kurulu üyesi olarak tanımlanmaktadır. İcrada görevli olmayan yönetim kurulu üyesi ise, yönetim kurulu üyeliği haricinde şirkette başkaca herhangi bir idari görevi bulunmayan kişi olarak tanımlanmaktadır. İcra Başkanı da, şirketin esas sözleşmesince belirtilen, uygulamanın en üst noktasında sorumlu olan kişidir. Bu kişi uluslararası yönetim sistemleri anlamında "Chief Executive Officer (CEO)"dır. Eğer şirket yapısında İcra Başkanı yoksa aynı işlev genel müdür tarafından yerine getirilmektedir.

İcrada görevli olan-olmayan yönetim kurulu üyesi ayrımı bizim hukukumuzdaki "murahhaslık" kavramını da kapsayan bir üst kavramdır. Murahhaslık sıfatını taşımayan yönetim kurulu üyeleri de İlkelerin uygulanması anlamında görevlerine bakılarak yapılacak değerlendirme sonucunda icrada görevli sayılabilirler.

Tabii gerek bağımsız yönetim kurulu üyesi, gerek icrada görevli olan-olmayan yönetim kurulu üyesi ayrımı gerekse de komiteler oluşturulması konusu dünya uygulamalarında da çok yeni hadiseler olduğu için bir fayda sağlayıp sağlamadıkları konusunda bir deneyim, bir birikim oluşmadı veya bu konu henüz sayısal bir analize konu edilmedi.

FP&EY - Kurumsal Yönetim İlkelerinde

getirdiğiniz bir önemli yenilik de yönetim kuruluna bağlı olarak çalışan komiteler kurulmasıdır. Bu komitelerin kurulmasına imkan vermekteki amacınız nedir ve komiteler nasıl oluşturulacaktır ?

CANSIZLAR - Bir anonim şirkette işlerin gereği gibi yürütülmesinden dolayı sorumluluğu taşıyan yönetim kurulunun şirketi ilgilendiren bütün konulara hakim olması gerekmektedir. Ancak bir anonim şirkette özellikle büyük bir şirkette yönetim kurulunun şirketi ilgilendiren bütün konulara tam olarak hakim olması da zordur. İşte bu noktada komiteler devreye girerek şirket işlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için yönetim kurulunun görevini yerine getirmesine yardımcı olacaktır.

Komitelerin oluşumu, yapısı ve çalışma ilkeleri, yönetim kurulunun profesyonel bir yaklaşımla ve sağlıklı bir şekilde çalışmasını ve böylelikle şirketin kurumsal yönetim ilkelerine göre işleminin temelini oluşturmaktadır. Oluşturulması öngörülen komitelerin başkanları bağımsız yönetim kurulu üyelerinden seçilecektir. Diğer taraftan, her bir komiteyi oluşturan üyelerin, çoğunluğunun, icrada görevli olmayan yönetim kurulu üyeleri arasından ve şeffaf bir şekilde seçilmesi kurumsal yönetimin işlemini açısından önem verdiğimiz bir diğer husustur. Bir çok ülkede, denetimden sorumlu komite, kurumsal yönetim komitesi, stratejik planlama komitesi, insan kaynakları ve ödüllendirme komitesi, uzlaşma komitesi ve etik komitesi adları altında çeşitli komiteler kurulduğu gözlemlenmektedir. Gelişen ve değişen dünya şartlarının gerisinde de kalmamak ve komitelerin artan önemini ve fonksiyonlarını dikkate alarak Sermaye Piyasası Kurulu olarak komiteler konusuna İlkelerde ayrıntılı olarak yer verdik.

Bu noktada bir yanlış anlama olmaması için özellikle vurgulamak istiyorum: Komitelerin varlığı ve çalışmaları yönetim kurulunun sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Komiteler yönetim kurulunun görevlerini yerine getirmelerini kolaylaştırmak, hatta deyim yerindeyse ilgili oldukları konu üzerine bir "alt yönetim kurulu" gibi çalışmak ve yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak üzere tasarlanmıştır.

FP&EY - Ancak yine İlkelere bakıldığında bu komitelerden bazılarının oluşturulması zorunlu tutulmuşken bazıları şirketlerin isteğine bırakılmıştır. Neden tüm komiteleri zorunlu tutmadınız veya isteğe bağlı olarak öngörmediniz?

CANSIZLAR - Kurumsal Yönetim İlkelerinin isteğe bağlı bir ilkeler bütünü olduğu ve yeri geldiğinde şirketlere yol gösterici bir rehber niteliği taşıdığı unutulmamalıdır. Sermaye Piyasası Kurulu gerek dünya uygulamalarını gerek kendi tecrübelerini göz önünde bulundurarak ilk aşamada denetimden sorumlu komite ile kurumsal yönetim komitesinin kurulmasını zorunlu tutmuş, diğerlerini ise şirketlerin tercihinin bırakmıştır.

Denetimden sorumlu komite ve kurumsal yönetim komitesi, İlkelerde kurulması zorunlu olarak öngörülen komiteler, az önce saydıklarımın diğerleri ise tercihe bırakılanlardır. Denetimden sorumlu komitenin temel işlevi, şirketin finansal ve operasyonel faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde gözetilmesini sağlamaktır.

FP&EY - Sayın Başkan, denetimden sorumlu komite bu işlevini nasıl yerine getirecek, görevleri ve yetkileri neler olacaktır?

CANSIZLAR - Denetimden sorumlu komite, temel olarak kamuya açıklanacak periyodik mali tabloların ve dipnotlarının,

mevcut mevzuat ve uluslararası muhasebe standartlarına uygunluğunu denetler ve bağımsız denetim kuruluşunun görüşünü de alarak yönetim kuruluna yazılı olarak bildirir. Denetimden sorumlu komite görevini yerine getirirken gerekli her türlü kaynağın ve desteğin yönetim kurulu tarafından sağlanmasını öngörüyoruz. Bu komite, gerekli gördüğü yöneticiyi, iç ve bağımsız denetçileri toplantılarına davet etmekte ve görüşlerini alabilmektedir. İç denetçi de, denetimden sorumlu komiteye rapor vermektedir.

Denetimden sorumlu komite ayrıca, her türlü iç ve bağımsız denetimin, yeterli ve şeffaf bir şekilde yapılması için gerekli tedbirleri alacaktır. Bu komite, şirketin muhasebe sisteminin, finansal bilgilerin kamuya açıklanmasının, bağımsız denetiminin ve şirketin iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapacaktır. Bağımsız denetim kuruluşunun seçimi, denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmaları bu komitenin gözetiminde gerçekleştirilecektir.

Şirketin hizmet alacağı bağımsız denetim kuruluşunun seçimi ve bu kuruluşun alınacak hizmetlerin, denetimden sorumlu komitenin ön onayından geçtikten sonra şirket yönetim kuruluna sunulmasını öngörüyoruz. Bağımsız denetim kuruluşunun seçimi için teklif götürülmeden önce denetimden sorumlu komite, bağımsız denetim kuruluşunun bağımsızlığını zedeleyebilecek bir husus bulunup bulunmadığını belirten bir rapor hazırlayacaktır.

Bağımsız denetim kuruluşunun, şirketin muhasebe politikası ve uygulamalarıyla ilgili önemli hususları, daha önce şirket yönetimine ilettiği uluslararası muhasebe standartları çerçevesinde alternatif uygu-

lama ve kamuya açıklama seçeneklerini, bunların muhtemel sonuçlarını ve uygulama önerisini, şirket yönetimiyle olan önemli yazışmaları, denetimden sorumlu komiteye bildirmesine de ilkeler arasında yer verdik.

“İlkelerde ilk önce yöneticilerin kimler olduğu tanımlanmıştır. Şirketin icra başkanı/genel müdürü, genel koordinatör dahil, bunların yardımcıları, şirketin organizasyon şemasında yer alan ana birimlerin başında bulunan personel ve bunların yardımcıları, ayrıca yönetimde söz sahibi olan yönetim kurulu başkanına veya icra başkanı/genel müdüre doğrudan bağlı olarak çalışan personel ile birlikte danışman gibi diğer personel, yönetici olarak adlandırılmaktadır”.

Şirket muhasebesi, iç kontrol sistemi ve bağımsız denetimiyle ilgili olarak ortaklığa ulaşan şikayetlerin incelenmesi, sonuca bağlanması ile şirket çalışanlarının bu konulardaki bildirimlerinin gizlilik ilkesi çerçevesinde incelenmesi denetimden sorumlu komite tarafından yerine getirilecek ve bu komite, faaliyetleriyle ilgili olarak ihtiyaç gördüğü konularda bağımsız uzman görüşlerinden yararlanabilecek ve ihtiyaç duyduğu danışmanlık hizmetlerinin bedeli şirket tarafından karşılanacaktır.

Denetimden sorumlu komite, yönetim kurulu üyeleri, yöneticiler ve diğer çalışanlar arasında çıkabilecek çıkar çatışmalarını ve ticari sır niteliğindeki bilginin kötüye kullanılmasını önleyen şirket içi düzenlemelere ve politikalara uyumu gözetecektir.

FP&EY - Diğer bir komite olarak da kurumsal yönetim komitesinden bahsetmişsiniz. Kurumsal yönetim komitesi ne gibi fonksiyonu yerine getirecektir?

CANSIZLAR - Kurumsal yönetim komitesinin işlevi ise şirketin kurumsal yönetim ilkelerine uyumunu izlemek, iyileştirme çalışmalarında bulunmaktır. Kurumsal yönetim komitesinde görev alacak yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğunun bağımsız üyelerden oluşması ve icra başkanı/genel müdürün bu komitede görev almamasını ilke olarak benimsemiştir.

Kurumsal yönetim komitesi; Şirkette kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanıp uygulanmadığını, uygulanmıyor ise gerekçesini ve bu prensiplere tam olarak uymama dolayısıyla meydana gelen çıkar çatışmalarını tespit edecek ve yönetim kuruluna uygulamaları iyileştirici önerilerde bulunacaktır. Bu komite ayrıca, pay sahipleri ile ilişkiler biriminin çalışmalarını koordine edecek; yönetim kuruluna uygun adayların saptanması, değerlendirilmesi, eğitilmesi ve ödüllendirilmesi konularında şeffaf bir sistemin oluşturulması ve bu hususta politika ve stratejiler belirlenmesi konularında çalışmalar yapacak ve yönetim kurulu üyelerinin ve yöneticilerin performans değerlendirmesi, kariyer planlanması ve ödüllendirmesi konusundaki yaklaşım, ilke ve uygulamaları belirleyecek ve gözetimini yapacaktır.

FP&EY - İlkelerde ayrıca “Yöneticiler” başlıklı bir bölüm de bulunmakta. “Yöneticiler” kavramı ile kastedilen nedir ve bu bölüme yer vermeye neden ihtiyaç duyuldu?

CANSIZLAR - Gerek Sermaye Piyasası Kanunu gerekse de Türk Ticaret Kanunu'na bakıldığında yönetim kurulu ve üyeleri ile ilgili bazı düzenlemeler bulunmakla beraber anonim şirketlerde görev yapan profesyonel yöneticiler ile ilgili olarak hemen hemen hiç bir düzenleme bulunmamaktadır.

Bu nedenle İlkelerde ilk önce yöneticilerin kimler olduğu tanımlanmıştır. Şirketin icra başkanı/genel müdürü, genel koordinatör dahil, bunların yardımcıları, şirketin organizasyon şemasında yer alan ana birimlerin başında bulunan personel ve bunların yardımcıları, ayrıca yönetimde söz sahibi olan yönetim kurulu başkanına veya icra başkanı/genel müdüre doğrudan bağlı olarak çalışan personel ile birlikte danışman gibi diğer personel, yönetici olarak adlandırılmaktadır.

İlkelerde ayrıca bu tanımlamanın bir adım daha ötesine geçilerek şirket yöneticilerinin gerçek manada profesyonelleşebilmesi için bu kişilerin hangi niteliklere haiz olmaları gerektiğine yer verilmiş ve yöneticilerin şirketin yönetim kurulunun aldığı kararları icra eden kişiler olmaları sebebiyle bu kişilerin de görevleri, yetkileri ve sorumlulukları tanımlanmıştır.

FP&EY - Peki kurumsal yönetim ilkelere uyum nasıl denetlenecek?

CANSIZLAR - Bu konudaki genel yaklaşım şirketlerin gönüllülük yaklaşımı çerçevesinde, bu ilkelere ne ölçüde uyduklarını açıklamalarıdır. Bazı ülkelerde ise, ilkelerin bir kısmı borsalar tarafından kotasyon koşulu haline getirilmiş, bir kısmı kurumsal yatırımcılar tarafından yatırım kriteri olarak kabul edilmiş veya ilgili otoriteler tarafından teşvik mekanizması olarak kullanılmıştır. Örneğin, NYSE (Newyork Stock Exchange) ve LSE (London Stock Exchange) olmak üzere bir çok gelişmiş

borsa kurumsal yönetim ilkeleri kapsamında değerlendirilebilecek kotasyon koşulları getirmiştir. Tayland'da ise, Stock Exchange of Thailand-SET tarafından onaylanan derecelendirme şirketi (Thai Rating and Information Services Co., Ltd) tarafından yapılan değerlendirme sonucunda halka arz ücretlerini ve ilgili borsanın da yıllık ücretlerini iyi kurumsal yönetim ilkeleri uygulayan şirketlere % 50 daha az tarifeye uygulanmaktadır.

Sermaye Piyasası Kurulu olarak biz de İlkelerin yayımlanmasından sonra, şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerine ne kadar uyduğunu belirleyecek derecelendirme sisteminin hayata geçirilmesi için gereken hukuki alt yapının oluşturulması çalışmalarını hızlandırdık. Mevcut derecelendirme faaliyetini düzenleyen Tebliği yürürlükten kaldıran, kredi ve kurumsal yönetim derecelendirmesini kapsayan yeni bir Tebliğ Taslağı hazırlayarak Taslağı kamuoyunun görüşüne açtık. Taslakta getirilen düzenlemeler uyarınca, derecelendirme yaptırılması ihtiyari olacak, derecelendirme kuruluşları, ortaklıkların ve sermaye piyasası kurumlarının talepleri olmaksızın derecelendirme yapamayacak, ancak, Kurul tarafından gerekli görülen durumlarda derecelendirilme yaptırılması zorunlu tutulabilecektir. Kurumsal yönetim derecelendirmesi, Türkiye'de kurulan derecelendirme kuruluşları ile Türkiye'de derecelendirme faaliyetinde bulunması Kurulca kabul edilen uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından yapılabilecektir.

FP&EY - Sayın Başkan, son olarak şunu sormak istiyorum: Kurumsal yönetim konusunda bundan sonra yapmayı planladıklarınız ve hedefleriniz nelerdir ?

CANSIZLAR - Kurumsal yönetim konusunda bundan sonraki çalışmalarımızda ağırlık verdiğimiz iki temel nokta bulun-

yor: Birincisi, İlkeleri uygulayan şirketlerin bu ülkelere uyumunun bağımsız ve yetkin kuruluşlar tarafından değerlendirilmesi (rating); ikincisi bu İlkeleri benimseyen şirketler için çeşitli teşvik ve ödüllendirme mekanizmalarının geliştirilmesidir.

Kurumsal yönetim derecelendirilmesi konusunda yapılan ayrıntılı ve titiz çalışmalarda öncelikle bu konuda faaliyet gösteren rating kuruluşlarının çalışmalarını etüt ettik. Daha sonra bu ülkelerde bu konudaki yasal düzenlemeleri inceledik. Şu anda geldiğimiz aşamada bu konunun yasal düzenleme ve faaliyet altyapısını sonuçlandırmak üzereyiz.

Kurumsal Yönetim İlkelerini benimseyen şirketler için teşvik amaçlı olarak düştüğümüz ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ile üzerinde ortaklaşa çalışma yaptığımız konular ise bu İlkeleri benimseyen şirketler için ayrı bir pazar açılması veya bunlar için ayrı bir endeks oluşturulmasıdır. Bu konunun dünyada örnekleri bulunmakta (İtalya, Brezilya gibi) olup bu konudaki yurt dışı düzenleme ve uygulamalar incelenmektedir.

Tabii bu teşvikleri sadece kamu otoritesinin teşvikleri ile sınırlı düşünmemek gerekir. Gelişmekte olan sermaye piyasalarından bazılarında -ki buna en yeni örnek Malezya'dır- şirketler kesiminin meslek örgütleri ve dernekleri kurumsal yönetim kalitesini ölçen ve değerlendiren yıllık yarışmalar düzenliyorlar. Burada kurumsal yönetim ilkelerini sektörler bazında en iyi uygulayıcılar seçilerek ilan ediliyor. Bir şirketin kendi sektöründe en iyi uygulayıcı

seçilmesi o şirket açısından hem çok iyi bir reklam, hem de çok olumlu bir puan.

Sermaye Piyasası Kurulu olarak kurumsal yönetim ilkelerini belirleyip yayınladıktan sonra da bu konuda dünyadaki bütün yenilik, gelişme, tartışma ve yayınları yakından takip etmeye aralıksız devam ediyoruz ve devam edeceğiz. Diğer görevlerimizde olduğu gibi bu konuda da dinamik bir anlayışla çalışmalarımızı sürdürüceğiz.

FP&EY - Sayın Cansızlar, değerli zamanınızı bizler için ayırdığınız için çok teşekkür ederiz. Kurumsal yönetim anlayışının tüm sermaye piyasası kurumları tarafından benimsenmesinin sağlanmasına ilişkin Kurulunuzca yapılan çalışmalar Türk Sermaye piyasasının rekabet gücünün artırılması adına çok büyük bir adım. Ülkemiz için hayırlı olmasını diliyorum.

CANSIZLAR - Ekonomi ve finans medyasının, sermaye piyasasının gelişimi ve kamunun aydınlatılması için vazgeçilemez bir güç olduğu kanaatindeyim. Bu nedenle, piyasalarımız için böylesine önemli bir konuyu ayrıntılarıyla tartışma imkanı verdiğiniz için ben teşekkür ederim. 21. Yüzyıl "iyi kurumsal yönetim uygulamaları"nın öne çıktığı bir dönem olacağı ve bunları dikkate alan kendi yapısını bu ilkelere uygun olarak yapılandıran şirketlerin ön plana çıkacağı bir dönem olduğuna inanıyorum.

Derginin Notu: Yukarıda sunulan "Söyleşi" Dergimiz Yazı İşleri Müdürü Mustafa Barış tarafından "15 Ağustos 2003" tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu Başkanı Sayın Dr. Doğan Cansızlar ile yapılmıştır.

Strateji

ERCAN ÇITLIOĞLU

Yeditepe ve Doğu Akdeniz Üniversitesi Öğretim Görevlisi

Yeni Dünya Düzeni

"11 Eylül saldırısının bir dizi ve birbiri ile ilintili askeri, siyasi, sosyal, ekonomik sonuçlara yol açmasının kaçınılmazlığı karşısında lider ülkelerin geleceğe dönük stratejilerini yeniden gözden geçirdikleri, varolan koşulların gösterebileceği değişkenliklere koşut olarak yeni projeksiyonlar ürettikleri 'barış içinde güç savaşımı' biçiminde tanımlanabilecek bu yeni dönemin derinliğine irdelenmesi eğer hala geç kalınmadı ise Türkiye'nin yakın gelecekteki 'pozisyonunun' belirlenmesi açısından yaşamsal önem taşımaktadır".

Barış İçinde Güç Savaşımı...

11 Eylül saldırısı önümüzdeki en az 15 yıllık süreci etkisi altına alacak yeni bir dünya düzeni kavramını yaşama geçirirken Taliban'ın Afganistan, Saddam'ın Irak'taki pek çok analisti şaşırtan erken çöküşü yapısal siyasi denge değişikliklerine ivme kazandırmaya başlamış bulunuyor.

İkinci Dünya Savaşının ardından Rus yayılmacılığının durdurulduğu Berlin'in, simgesine dönüştüğü "soğuk savaşın" yine Berlin Duvarının yıkılarak sona ermesi ile başlayan yumuşama dönemi 11 Eylül sonrası yeni bir çatışmacı düzleme kaymış görünüyor.

SSCB'nin dağılması ve Varşova Paktının yıkılması sonucu Demirperdenin de varlığını yitirmesi ile ortaya çıkan "tek kutuplu dünya", 11 Eylül sonrası kutupsal ayrışmaların yerini eksen ayrışmalarına terk ettiği

yeni bir düzleme oturmaya başlamış bulunuyor.

11 Eylül saldırısının bir dizi ve birbiri ile ilintili askeri, siyasi, sosyal, ekonomik sonuçlara yol açmasının kaçınılmazlığı karşısında lider ülkelerin geleceğe dönük stratejilerini yeniden gözden geçirdikleri, varolan koşulların gösterebileceği değişkenliklere koşut olarak yeni projeksiyonlar ürettikleri "barış içinde güç savaşımı" biçiminde tanımlanabilecek bu yeni dönemin derinliğine irdelenmesi eğer hala geç kalınmadı ise Türkiye'nin yakın gelecekteki "pozisyonunun" belirlenmesi açısından yaşamsal önem taşımaktadır.

11 Eylül'ün, "teröre destek veren" ve sahip olduğu kitle imha silahlarını (kimyasal, biyolojik, radyolojik, nükleer) ne zaman, nerede, kime karşı kullanacağı konu-

sunda kuşklar bulunan antidemokratik ülkelere yönelik yaptırımların yaygınlaşarak sürmesi yönünde beklenen askeri sonuçları bir dizi siyasi-sosyal ve ekonomik değişimlere eşlik etmeye başlamış olup bu değişimler artarak sürecektir.

"11 Eylül saldırısının bir dizi ve birbiri ile ilintili askeri, siyasi, sosyal, ekonomik sonuçlara yol açmasının kaçınılmazlığı karşısında lider ülkelerin geleceğe dönük stratejilerini yeniden gözden geçirdikleri, varolan koşulların gösterebileceği değişikliklere koşut olarak yeni projeksiyonlar ürettikleri 'barış içinde güç savaşımı' biçiminde tanımlanabilecek bu yeni dönemin derinliğine irdelenmesi eğer hala geç kalınmadı ise Türkiye'nin yakın gelecekteki 'pozisyonunun' belirlenmesi açısından yaşamsal önem taşımaktadır"...

"11 Eylül'ün, 'teröre destek veren' ve sahip olduğu kitle imba silahlarını (kimyasal, biyolojik, radyolojik, nükleer) ne zaman, nerede, kime karşı kullanacağı konusunda kuşklar bulunan antidemokratik ülkelere yönelik yaptırımların yaygınlaşarak sürmesi yönünde beklenen askeri sonuçları bir dizi siyasi-sosyal ve ekonomik değişimlere eşlik etmeye başlamış olup bu değişimler artarak sürecektir".

Askeri güç kullanımının ekonomik güç ile yakın ilişkisi, geleceğe dönük stratejileri örtüşen kimi ülkeler arasında yeni ittifaklar, ayrışan noktalarda da karşı ittifaklar oluşumunu gündeme getirmeye aday görünmektedir. Geleceğin, sorunlarından a-

rındırılarak küreselleşmiş dünya hedefi, ilk on yıllık dönem içinde doğaldır ki toplumsal ayrışma ve çatışmaların öne çıkarak yükseleceği bir sürecin yaşanmasına neden olacak, bu sancılı ve çatışmalı dönem zaman içinde taşların yerine oturduğu yeni bir düzen ve düzleme ancak ulaşacaktır.

Bilgi akışındaki sınırsız gelişmelerin eşliğinde taşıyacağı kültürel değerler, sermaye, mal ve hizmet ile insan unsurlarındaki hızlı ve dramatik değişimlerin damgasını basacağı küresel ekonomik ağın, siyasal istikrar sağlanmasında motor işlev üstleneceği ancak bu işlevin tüm ülkelere eşit dağılımının mümkün olamayacağı düşünüldüğünde sanayi devriminin aksine küreselleşme sürecinin çok daha baskılı geçeceği açığa çıkmaktadır.

Küreselleşmenin kendi doğal doku ve gelişimine eşlik etmesi beklenen baskılı sürece "varolan sorun kaynaklarının" giderilme çabaları da eklendiğinde önümüzdeki on beş yılın "sancılı ve çalkantılı" bir dönemeç olacağı açığa çıkmaktadır.

Kaldı ki küreselleşmiş bir yaşam amaçlanırken kutupsal ayrışmanın yerini eksen ayrışmasına bırakmasının yaratacağı ayrı sonuçlar ve var olan karmaşık ilişkiler sistemi, geleceğin "belirleyici ve buyurgan güç odaklarının" doğumuna uzanan yolu pek çok ülke için acı verici deneyimlerin yaşanacağı bir arenaya dönüştürecektir.

Aidiyet ve Korkunun Kışkacındaki İslam...

11 Eylül sonrası yeni dönemin baskın unsuru görünürde askeri hareketlilik olmakla birlikte, gelecekte küresel barışı tehdit etmeleri olası, ancak var olan koşullarda bu özelliği sergilemeyen kimi ülkeler, teröre destek odaklarının güç kullanımı ile yok edilmesinden sonra siyasi yapılarını değiştirmeye zorlanacaklar, özellikle totali-

ter nitelikli rejimler bu değişimin öncelikli hedefleri arasında yer alabileceklerdir. Bu bağlamda totaliter ve monarşik rejimlere sahip ülkelerin genelde "İslam" ağırlıklı oluşu kimi çevrelerde Huntington'un "medeniyetler çatışması" teorisini çağrıştıranarak konu "Hıristiyan - İslam" ayrışması eksenine oturtulmaya çalışılabilecek ve olasıdır ki yapay bir "kutuplaşma" arayışına da gidilebilecektir.

Ne var ki küreselleşmenin siyasi ve ekonomik boyutları, 11 Eylül sonrası ortaya çıkan yeni güvenlik anlayışı ile birleştirildiğinde, yönetim biçim ve rejimleri açısından aykırılık taşıyan ve bu aykırılıkları "potansiyel bir tehdit kaynağı" olarak algılanmaya başlanan ülkelerin dinsel nitelikleri çok da fazla bir önem taşımamaktadır.

Ancak İslam'ın siyasallaştırılması ve Taliban örneğinde görüldüğü üzere çağdaş değerleri yadsıyan bir radikalizme kayışı, son yıllarda aktif terör örgütlerinin genelde İslam kökenli olmaları ile birleştirildiğinde entelektüel düzlemde olmasa bile batı değerler sistemine bağlı "orta düzey" halk yığınlarının gözünde "İslam" bir din olmanın ötesinde algılanmaya başlanmıştır.

Bu nedenle her iki tarafta da düşünsel bazda var olan ve kemikleşme eğilimi gösteren dinler ayrımının gelecekte dinler çatışmasına dönüşmemesi için bu ayrılığı besleyen etmenlerden arındırılması, başlangıçtaki dayatmacı ve çatışmacı görünümüne karşın son tahlilde barışçıl ve birlikte yaşamayı ön gören bir yaklaşım olarak değerlendirildiğinde "amaç için araçlara" içirilecek acı ilaç daha anlaşılır olabilecektir. Libya, Sudan, Yemen, Suriye, Irak, İran gibi İslami kimliklerini siyasal alana taşıyarak din-siyaset ikilisini yönetim ve yaşam biçimini belirleyen bir rejime dönüştüren ve bu anlayışı zaman zaman saldırgan boyutlara vardırın ülkeler hiç kuş-

kusuz İslam'ın bir anlamda "din dışı" algılanarak yargılanmasına hizmet etmişler, İslam'ın suçlanır olmasında tutum ve eylemleri ile belirleyici bir rol üstlenmişlerdir.

İslami yaşayışı benimsemekle birlikte bunu siyasal amaçlı kullanmaktan kaçınan, uluslararası ilişkilerinde kurallara uygunluğu öne çıkaran ılımlı kimi ülkeler de, İslam'a yönelik suçlayıcı genellemeden olumsuz anlamda etkilenmişler, aidiyetleri ile korkuları arasına sıkışarak kaygan bir zemine sürüklenmeye başlamışlardır.

1917 Rus Devriminden sonra dünyayı etkileyen ikinci büyük kitlesel olay olarak adlandırılan İran İslam Devriminin eşliğinde taşıdığı ve devrim rüzgarları ile yükselme trendine giren siyasal İslam ve radikalizmin yayılmacılığı, durma hatta çökme noktasına gelmiş de olsa giderek zayıflayan halkaların etkileri bazı ülkelerde tortu bırakmayı sürdürmekte, özellikle monarşik ve totaliter rejimlere sahip ülkelerde bu olgu daha da öne çıkmaktadır.

Küreselleşmenin gerektirdiği "prototip" dışında kalan bu ülkelerin rejimleri ise yöntem ve işleyişlerinin eşliğinde getirebileceği olası olumsuz yön değiştirmelerin yaratacağı "risk faktörlerinden" arındırılmak için görünen odur ki zaman içinde "çağdaş değerler sistemine entegre" operasyonuna tabi tutulacaklar ve önümüzdeki 15 yıllık dönem monarşik ve totaliter rejimlerin silinmesine tanıklık edebilecektir.

Günümüz dünyasına bakıldığında Atatürk'ün, tartışmasız bir deha düzeyindeki ön görüşü ve uz görüşlerindeki isabet payı giderek açığa çıkmaktadır. Bir inanç sistemi olan dinin, devlet yönetimleri üzerinde belirleyici konuma yükselmesinin, sahip olunan "doğu kültür ve değerler bütünü" içinde tırmanabileceği noktayı yaşadığı dönemde saptayarak önlem geliştirmiş ve laikliği çağdaş yönetim biçimi olarak belirle-

miş oluşu, Atatürk'ün yalnızca ulusal değil evrensel lider kimliğinin de göstergesidir.

Türkiye'yi bugün, kendisinin bir katkısı olmadığı coğrafi konumunun dışında ayrıcalıklı kılan en önemli etmenin İslami kimliğini, çağdaş değerler sistemi ile bütünleyen "laik yönetim uygulama ve anlayışı" olduğu düşünüldüğünde, Atatürk'ün geçmişten geleceğe uzanan "aydınlanma mesalesinin" yalnızca Türk toplumuna değil pek çok ülkeye rehberlik ödevini sürdürdüğü, ideolojileri yaşamları ile sınırlı kimi dünya liderlerine karşın Atatürk'ün evrensel boyutunun niçin yükseldiği daha anlaşılır olmaktadır.

Bugün yaşadığı siyasal ve ekonomik tüm olumsuzluklara karşın Türkiye'yi "çağdaşlaşma yolundaki ülkelere" yine de örnek yapan tüm değerlerin, kimi çevrelerce yadsınması ya da küçümsenmesine çalışılan Atatürk'cü düşünce sisteminden kaynaklandığı anımsandığında, bu inanılmaz zenginlik ve önemdeki miras üzerinde açılan yoz tartışmalar daha da üzücü olmaktadır. Hele Atatürk'ün, günümüzün "kriz bölgeleri" olan Balkanlar ve Afganistan merkez olmak üzere Orta Asya coğrafyasına 1930'lu yıllarda verdiği önem ve oluş-

turduğu paktlar (Balkan ve Sadabat) ve bu coğrafyalara taşımak istediği modernist akımlar düşünüldüğünde, Atatürk sonrası dönemlerde, uz görüşe dayalı bu akılcı ve atılımcı politikaların terk edilmiş olmasındaki yanlışların karşımıza çıkan sonuçları kabul edilemez boyutlara ulaşmaktadır.

Türkiye'nin Jeostratejik Önemi...

11 Eylül sonrası gerçekleştirilmesine başlanan yeni dünya düzeni, Pasifik ve Kuzey-Batı olarak adlandırılabilen iki ana eksene oturacağı için bugüne kadar alışılan ya da öne çıkan jeopolitik konumlarla, bu konumlar ve kutupsal ayırıma bağlı jeostratejik değerlerin yeniden tanımlanması gerekmektedir.

Petropolitik güvenlik anlayışı olarak adlandırabileceğimiz "enerji alan ve dağılım koridorlarının" denetimine yönelik stratejilerin gerektireceği yeni denge arayışları eşliğinde yeni uluslararası ittifak arayışlarını gündeme getirebilecek ve bunun sonucunda Türkiye olasıdır ki Avrasya'da köprü ülke konumunu yitirmeye başlayabilecektir.

"Günümüz dünyasına bakıldığında Atatürk'ün, tartışmasız bir deha düzeyindeki ön görüş ve uz görüşlerindeki isabet payı giderek açığa çıkmaktadır.

Bir inanç sistemi olan dinin, devlet yönetimleri üzerinde belirleyici konuma yükselmesinin, sahip olunan 'doğu kültür ve değerler bütünü' içinde turmanabileceği

noktayı yaşadığı dönemde saptayarak önlem geliştirmiş ve laikliği çağdaş yönetim biçimi olarak belirlemiş oluşu,

Atatürk'ün yalnızca ulusal değil evrensel lider kimliğinin de göstergesidir".

11 Eylül sonrası Ortadoğu ve Orta Asya coğrafyasının yeniden düzenlenmesine yönelik politikaların sonuçlarını "yeni ittifaklar" olarak vermeye başladığı ve denge sağlama açısından "karşı ittifak" arayışlarının gündeme gelmeye başladığı anımsandığında "eksen ayrışması" sürecinin yürürlüğe girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yeni Avrasya jeopolitiğinde ABD stratejik ortaklığı ya da Amerikalıların tanımlaması ile stratejik hiyerarşi açısından Türkiye'nin sıklet merkezi Kafkasya ve Ortadoğu'ya kaymakta, bunun bir sonucu olarak Orta Asya açılımları iniş trendine girmektedir. Yeni Avrasya jeopolitik ve petropolitiğinde, Orta Asya'da ana oyuncular olarak ABD'nin yanı sıra İngiltere, Rusya, Çin ve sonrasında İran'ın öne çıkması, bu coğrafyada etkinlik alanı açmaya çalışan Almanya ve Fransa'nın çabaları ile birleştirildiğinde, Türkiye'nin bölgedeki rolünün "azalması/azaltılması" sonucunu doğurmaktadır.

Tarihinin hemen her döneminde Türkiye ile ilişkileri görece bir gerilimden kurtulmayan ve dostluktan çok "soğuk barış" olarak adlandırılacak bir çizgide seyreden İran'ın da, Orta Asya coğrafyası ve Kafkasya'da Türkiye ile ayrılan çıkarları bu ülkeyi de önümüze çıkarmaktadır.

İran'ın Avrasya jeopolitiğinde coğrafi konumu nedeni ile oynayabileceği rol, sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri ile bütünleştiğinde bu ülkeyi Orta Asya coğrafyasında Türkiye'ye oranla avantajlı bir konuma yükseltmektedir.

Çin'in önünde Afganistan ve Pakistan'ın oluşturacağı bariyerin, çağdaş bir demokrasiye sahip kılınacak İran'ın da eklenmesi ile güçlendirilmesi amacına yönelik yeni jeopolitik ve petropolitik stratejide Orta Asya, İran'ın açılımına daha uygun hale

gelirken, bu ülkenin Kafkasya'daki etkinlik arayışları Türkiye'ye devredilerek yeni bir denge oluşturulacak gibi görünmektedir.

Bu yeni denge içinde Orta Asya; Amerika ile birlikte Rusya'nın daha fazla söz sahibi olacağı bir düzleme oturmakta, buna karşılık Kafkasya ve Hazar bölgesinde ABD ağırlığı artacak görünmektedir. Nü-

"Türkiye'yi bugün, kendisinin bir katkısı olmadığı coğrafi konumunun dışında ayrıcalıklı kılan en önemli etmenin İslami kimliğini, çağdaş değerler sistemi ile bütünleyen 'laik yönetim uygulama ve anlayışı' olduğu düşünüldüğünde, Atatürk'ün geçmişten geleceğe uzanan 'aydınlanma meşalesinin' yalnızca Türk toplumu değil pek çok ülkeye rehberlik ödevini sürdürdüğü, ideolojileri yaşamları ile sınırlı kimi dünya liderlerine karşın Atatürk'ün evrensel boyutunun niçin yükseldiği daha anlaşılır olmaktadır"...
"Bugün yaşadığı siyasal ve ekonomik tüm olumsuzluklara karşın Türkiye'yi çağdaşlaşma yolundaki ülkelere" yine de örnek yapan tüm değerlerin, kimi çevrelerce yadsınması ya da küçümsenmesine çalışılan Atatürk'cü düşünce sisteminden kaynaklandığı anımsandığında, bu inanılmaz zenginlik ve önemdeki miras üzerinde açılan yoz tartışmalar daha da üzücü olmaktadır".

fus artış oramı eksiye geçerek, nüfusu çoğalmak yerine azalmaya başlayan ve taze iş gücü üretme kapasitesi daralan Rusya, 2015'li yıllara varıldığında Asya'da nüfusları birer milyarın üzerinde, nükleer güç ve uzay teknolojisine sahip iki ülkenin (Çin ve Hindistan) nefesini üzerinde hissetmeye başlayacağı için, geleceğe dönük ulusal çı-

karlarını korumayı bugünkü koşullarda batı ile yakınlaşmakta görmektedir.

Artan ekonomik zorluklarının gerektirdiği yabancı sermaye ve yatırım Rusya'ya bir diğer açıdan da Batıya doğru iterken, AB ve ABD ayrışan çıkarlarına karşın Rusya için ideal partnerlere dönüşmekte, Putin, bu iki kartı ustalıklı kullanarak, ülkesinin Avrasya'daki etkinliğini giderek pekiştirmektedir.

Bu yakınlaşmanın bedellerinden bir tanesi de yeni eksen ayrışması içinde Türkiye'nin Orta Asya'da etkinlik arayışlarının azalması olarak karşımıza çıkmakta, ancak Azerbaycan ve Gürcistan, Rusya'nın doğrudan etkinlik alanı dışına alınarak bu bölgede Türkiye'nin rolü artacak görünmektedir. Yeni dengeler içinde Türkiye'ye gelecekte "alan dışı müdahale" yapabilen stratejik bir rol düşerken, Türkiye'nin yapısal sorunları üstlenebileceği sorumluluklarla çatışmakta, bu açıdan içinde bulunduğu ekonomik kriz ve siyasal belirsizliklerden kurtulması ya da kurtarılması, ABD için önemli bir konuma yükselmektedir.

Hazar Havzası merkez olmak üzere Kuzey ve Güney Avrasya, Kuzey ve Güney Asya olarak beliren yeni eksen ayrışmasında, ABD tüm bölgelerde ayrı ittifaklar ve ayrı partnerlerle dominant rolünü sürdürürken, Türkiye; Kuzey ve Güney Avrasya'da oyuncu kimliği ile görece bir bölge gücü olmaya aday görünmektedir. Ku-

zey Avrasya'da ABD, Rusya ve AB'nin de dahil olacağı ana oyuncular masasında ikincil bir rol alması beklenen Türkiye, Güney Avrasya'da da ABD ve İsrail'le birlikte koşullara göre ana ya da yine ikincil oyuncu olarak sahne alabilecektir.

Ancak Orta Doğuda da, ABD ile yaşanan Irak krizine karşın Türkiye'nin yine de üstlenebileceği yeni roller ufukta belirmeye başlamış ve uzun yıllar siyasal İslam'ın rejim ihracı çabalarının hedefi olan Türkiye bu defa (laik/beyaz İslam) rejimini monarşik ve totaliter ülkelere ihraç etme trendine girmiş/getirilmiş görünmektedir.

Bu noktada bütün sorun, Türkiye'nin İslam coğrafyası ile batı dünyası arasında "beyaz İslamın" temsili açısından önder ve belirleyici ülke olmanın gereklerini yerine getirmek için inisiyatif kullanabilecek güçlü bir siyasi iradeye sahip olabilmesi ve yapısal reformlarını ivedilikle tamamlamasında toplanmaktadır.

Önüne çıkan ve olasıdır ki bir örneği gelecekte artık yinelenmeyecek bu tarihi fırsatı yalnızca coğrafyasına değil Atatürk'ün kurduğu değerler sistemine de borçlu olduğunu unutmamak ise Türkiye'nin en önemli ev ödevi niteliğindedir.

Irak Sonrası Türkiye...

Türkiye'nin kimilerine göre başına gelen her şeyin sorumlusu, kimilerine göre ise en

"Tarihinin hemen her döneminde Türkiye ile ilişkileri görece bir gerilimden kurtulmayan ve dostluktan çok 'soğuk barış' olarak adlandırılacak bir çizgide seyreden İran'ın da, Orta Asya coğrafyası ve Kafkasya'da Türkiye ile ayrışan çıkarları bu ülkeyi de önümüzde çıkarmaktadır. İran'ın Avrasya jeopolitiğinde coğrafi konumu nedeni ile oynayabileceği rol, sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri ile bütünleştiğinde bu ülkeyi Orta Asya coğrafyasında Türkiye'ye oranla avantajlı bir konuma yükseltmektedir".

büyük şansı olan ancak deve mi kuş mu olduğu konusunda bir türlü karara varılmayan coğrafyası ve bu coğrafyaya dayalı jeostratejik öneminin 11 Eylül'ü izleyen dönemde dramatik değişimlerden geçmesi, bu değişimlerin ABD'nin Irak operasyonu ve özellikle Türkiye'nin operasyon öncesi ABD ile ilişkilerinde yaşanan kriz sonrası doruk noktaya çıkması, gelecek açısından son derece önemli sapmalara eşlik etmektedir.

Türkiye'nin ABD ile stratejik ortaklık çerçevesinde Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu hatta Orta Asya'ya açılımları ve alan dışı müdahale yapabilen etkin bir bölge gücüne dönüşmüş olması, özellikle Irak operasyonu sonrası bir iniş trendine girmiş ve Türkiye'nin jeostratejik öneminde belirgin bir azalma başlamış bulunmaktadır.

11 Eylül sonrasında ABD'nin, bir süredir değişmiş bulunan savunma konseptlerine ek olarak (tehditlerin sınırlarda değil kaynağında yok edilmesini öngören esnek müdahale ve asimetrik tehdit kavramına göre yapılandırılan silahlı güçler ve bu güçlerin sınırlar ötesi kullanımı) Afganistan'ı denetim altına alması ile başlayan ve Türkiye'yi yakından ilgilendiren değişim-

ler, ABD ile Türkiye arasındaki güçlü ortaklığın bir gereği olarak stratejilerimizi çok fazla etkilememiştir.

Azerbaycan ve Gürcistan ile Kafkasya ve Hazar bölgesine, Afganistan üzerinden Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'a girerek buralarda askeri üsler edinen ve tarihinde ilk kez Orta Asya'da bayrak dalgalandırarak etkin ve kalıcı bir güce dönüşen ABD'nin, bu coğrafyalarda Türkiye'ye gereksinimi azaltmakla birlikte bu ülkeler silahlı kuvvetlerinin Rus sisteminden Nato standartlarına geçişi için yürütülen çalışmalar nedeniyle Türkiye, ABD açısından göz ardı edilmemesi gereken bir ülke kimliğini korumayı sürdürüyordu.

Kosova, Bosna, Makedonya ve Arnavutluk'ta da kendisine etki alanı açan ve Almanya'nın Balkanlardaki yayılmacılığının bir anlamda önünü kesecek dengeleri yaratan ABD'nin (Nato'nun eski Varşova Paktı üyesi ülkeleri de içine alacak şekilde genişletilmesinin bu taktiğe eklenmesi ge-

‘Bütün sorun, Türkiye'nin İslam coğrafyası ile batı dünyası arasında ‘beyaz İslamın’ temsili açısından önder ve belirleyici ülke olmanın gereklerini yerine getirmek için inisiyatif kullanabilecek güçlü bir siyasi iradeye sahip olabilmesi ve yapısal reformlarını ivedilikle tamamlamasında toplanmaktadır. Önüne çıkan ve olasıdır ki bir örneği gelecekte artık yinelenmeyecek bu tarihi fırsatı yalnızca coğrafyasına değil Atatürk'ün kurduğu değerler sistemine de borçlu olduğunu unutmamak ise Türkiye'nin en önemli ev ödevi niteliğindedir’.

rekir) bu bölgede de Türkiye'ye geçmişte olduğu kadar gereksinimi kalmamakla birlikte, Türkiye'nin Kosova, Bosna, Arnavutluk ve Makedonya'da sahip olduğu tarihi ve kültürel bağlar en azından ABD için bu bölgede Türkiye ile birlikte davranıyor görünümlerinin verilmesini kendi çıkarları açısından gerekli kılmaktaydı.

Ortadoğu'da 1991 Körfez krizinden sonra Suudi Arabistan, Kuveyt ve Oman'da üsler edinen ve kalıcı hale gelen ABD'nin, bölgedeki kaygan ve kırılğan zemin nedeniyle Türkiye'ye olan gereksinimi özellikle İsrail'in güvenliği açısından sürüyor ve bölgedeki olası operasyonlarında kilit nitelikte gördüğü Türkiye'nin desteğinin yitirilmemesi adına stratejik ortaklık ilişkilerinde bir gevşeme görülüyordu.

Ancak Irak operasyonu sırasında Türkiye'nin sergilediği ve artık tekrarlanmasına gerek duyulmayan irrasyonel tutumlar, ABD açısından Türkiye'nin jeostratejik öneminin ve bu önemin Türkiye'ye yüklediği anlamın sorgulanarak yeniden değerlendirilmesi noktasına gelmiştir.

Irak'ı işgal eden ancak denetim altına almakta ciddi güçlüklerle karşılaşsa da, önümüzdeki günlerde Suriye üzerinde arttı-

racağı güç kullanımını da öngören diplomatik ve ekonomik baskılarla sonuca giderek bu ülke rejiminde de yumuşak bir geçişle değişim gerçekleştirmesi son derece güçlü bir olasılık olan ABD'nin, Ortadoğu'da da Türkiye'ye olan gereksinimi giderek azalmaktadır.

Irak'ta -olayların ne yönde gelişeceği ve bu ülkede ne ölçüde etkin ve kalıcı olabileceği konuları henüz tam kristalize olmasa da- en azından orta vadede kullanabileceği askeri üslere sahip olması beklenen ABD'nin, Irak üzerinden Ortadoğu ve Orta Asya'yı denetleyecek yeni açılımlarda bulunması Türkiye'ye oranla çok daha kolaylaşacaktır.

Suriye'yi de periferik eksenine dahil etmesi halinde bu ülke üzerinden Doğu Akdeniz'i de denetleme olanağına sahip olacak ABD için bu koşullar altında, üstelik ciddi bir güven bunalımı yaşadığı Türkiye ile stratejik ortaklığının önemi giderek azalabilecektir.

Gürcistan ve Azerbaycan üzerinden Hazar petrol yataklarını, Kazakistan ve Türkmenistan üzerinden Orta Asya petrol ve doğal gaz rezervlerini doğrudan denetleyebilen ABD, Irak petrolerini de denetim

"Ortadoğu'da 1991 Körfez krizinden sonra Suudi Arabistan, Kuveyt ve Oman'da üsler edinen ve kalıcı hale gelen ABD'nin, bölgedeki kaygan ve kırılğan zemin nedeniyle Türkiye'ye olan gereksinimi özellikle İsrail'in güvenliği açısından sürüyor ve bölgedeki olası operasyonlarında kilit nitelikte gördüğü Türkiye'nin desteğinin yitirilmemesi adına stratejik ortaklık ilişkilerinde bir gevşeme görülüyordu".

altına aldıktan sonra, Suudi Arabistan ve Körfez Emirlikleri üzerindeki baskısını arttırarak buraları da denetim altına alabilirse dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini kontrol eder ve OPEC'i işlevsiz bırakır hale gelebilecektir.

Önemsendir Ama Vazgeçilebilir Ülke...

ABD'nin kendisini gücün egemenliğinde bir dayatma ve çatışma politikası ile tartışmasız bir buyurganlığa taşımalarının önünde günümüzde Ortadoğu'da görünen tek engel İran, uzak Asya'da ise Çin'dir.

Son Irak operasyonu ile İran'ı tümü ile kuşatan ABD'nin, yaşanan tüm güven bunalımına karşın Türkiye'ye göreceli ikaz/sempati mesajları gönderiyor oluşunun altında yatan nedenin İran'ın uysallaştırılması konusunda Türkiye'ye verilmesi olası rol olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin karşı hamleleri ve jeostratejik önemine yüklenen yeni anlamları bu yönde tanımlayarak çözümlenmesi gerekmektedir.

İran'ı pasifize edememesi halinde ABD'nin, Kafkasya-Ortadoğu-Orta Asya üçgeni içinde arzuladığı etkinliği gerçekleştirme olanağının bulunmaması ve Amerika'nın yeni petropolitiği, Suriye'den sonra sıranın mutlaka ana hedef olan bu ülkeye gelmesini zorunlu kılacağı için Türkiye'nin bunu görek kısa-orta-uzun vadeli yeni stratejiler geliştirmesi gerekecektir.

Ancak bütün bu yeni açılımlar ve jeostratejik önemini etkileyen gelişmelere koşut olarak Türkiye elinde beliren yeni kartını görebilmeli ve ABD'nin tüm hesaplarının petrol değil, Ortadoğu'da yaşamın sürdürülebilirliği açısından suya da dayalı bir hidropolitiği öngördüğünü geleceğe dönük hesaplarına dahil edebilmelidir.

Bugüne kadar dış politikasını "vazgeçilmezliği" üzerine inşa eden Türkiye günümüzde gelinen noktada artık "önem-

senir ama vazgeçilir" bir ülke konumuna indirgendliğini görek yeni stratejiler üretebilmeli ve jeostratejik konumunu bölgesel ve küresel anlamda gelişen olaylarla örtüştürerek yeniden tanımlamalıdır.

Bu tanımın parametreleri kuşkusuz yalnızca ABD ile Türkiye arasındaki ilişkiler değil, AB-ABD ilişkileri, AB'nin kendi için-

"Irak'ı işgal eden ancak denetim altına almakta ciddi güçlüklerle karşılaşsa da, önümüzdeki günlerde Suriye üzerinde arttıracığı güç kullanımını da öngören diplomatik ve ekonomik baskılarla sonuca giderek bu ülke rejiminde de yumuşak bir geçişle değişim gerçekleştirmesi son derece güçlü bir olasılık olan ABD'nin, Ortadoğu'da da Türkiye'ye olan gereksinimi giderek azalmaktadır"...

"Irak'ta -olayların ne yönde gelişeceği ve bu ülkede ne ölçüde etkin ve kalıcı olabileceği konuları benîz tam kristalize olmasa da- en azından orta vadede kullanabileceği askeri üslere sahip olması beklenen ABD'nin, Irak üzerinden Ortadoğu ve Orta Asya'yu denetleyecek yeni açılımlarda bulunması Türkiye'ye oranla çok daha kolaylaşacaktır.

deki geleceği ve küresel anlamdaki oyuncu gücünün ne olacağı, Rusya'nın geleceğe dönük ilişkilerinin hangi eksen ve yörüngede gelişeceği, Rusya'nın Kafkasya ve Orta Asya'daki eski cumhuriyetleri ile ilişkilerinin gelecekte ne olabileceği, yükselen iki yeni değer Çin ve Hindistan'ın yalnızca Asya değil dünya politikalarında birer bölge gücünün ötesine çıkıp çıkamayacakları, Şangay altılısının gelecekte ayrı bir

güç odağına dönüşüp dönüşemeyeceği gibi çok büyük bir çeşitlilik göstermektedir.

Bölgesinde hala etkin bir rol oynayabilecek güç ve kartlara sahip olan Türkiye'nin tüm bu değişimlerin anlamlarını rasyonel bir biçimde değerlendirmesi, ekonomik güçlükleri ve siyasal belirsizliğini geride bırakabilmesi, gelecek için bir ön koşul niteliğinde görünmektedir.

"Bugüne kadar dış politikasını 'vazgeçilmezliği' üzerine inşa eden Türkiye günümüzde gelinen noktada artık 'önemsenir ama vazgeçilir' bir ülke konumuna indirgenmiş olduğunu görerek yeni stratejiler üretebilmeli ve jeostratejik konumunu bölgesel ve küresel anlamda gelişen olaylarla örtüştürerek yeniden tanımlamalıdır"... "Bölgesinde hala etkin bir rol oynayabilecek güç ve kartlara sahip olan Türkiye'nin tüm bu değişimlerin anlamlarını rasyonel bir biçimde değerlendirmesi, ekonomik güçlükleri ve siyasal belirsizliğini geride bırakabilmesi, gelecek için bir ön koşul niteliğinde görünmektedir".

Yeni Tanım ve Yeni Roller...

Stratejinin, ufuk ötesini görme sanatı ve olaylar ufuk çizgisine gelmeden onları öngörerek yönlendirme, oluşturma ve gerektiğinde engellemenin bir bütünü olduğu düşünüldüğünde Irak ve Kıbrıs'ta olduğu gibi olayların önünde sürükleniyor görünüşünü vermemek ve kazanımlarını korumak yerine yitirmemek adına Türkiye'nin hedef belirleyerek bu hedeflere, son değişimler karşısında nasıl ulaşabileceğinin öngörülerini rasyonel bir biçimde üretmek-

te daha da gecikmemesi ulusal çıkarları açısından vazgeçilmez görünmektedir.

Doğru algılama ve doğru yorumlara dayalı doğru analizlerin bugüne kadar yapılmamış olması bundan sonra da yapılmayacağı anlamını taşımamalıdır. Önemli olan, Türkiye'nin yalnızca kendi iç ve dış dinamiklerini yeniden tanımlayarak harekete geçirmesi değil, bu dinamiklerin, bölgesinde ve dünyadaki değişimlerle ilişkisini geleceğe dönük projeksiyonlar içinde görerek yeni stratejiler üretmesidir.

Önümüzdeki en az 15 yıllık sürecin, Kafkasya-Hazar-Orta Doğu ve Orta Asya'da odaklanan çok taraflı ve parametreleri büyük değişkenlikler gösterebilecek bir güç mücadelesine sahne olacağını ve bu mücadelede tarafsız kalınmayacağını da görerek ulusal hedefler saptaması gereken Türkiye, yakın geçmişinde yaşadığı "karsızlıklardan" kurtulmak ve ulusal çıkarlar ile iç politik endişeler arasında çok kesin çizgiler çizmek durumundadır.

Geçmişinde; aynı anda bir Balkan, Akdeniz, Avrupa, Asya ve Ortadoğu ülkesi olmanın özelliklerini taşıdığı bir övünç ve güç kaynağı olarak sıkça yineleyen Türkiye için artık bunların hepsi birden olma dönemi sona ermiştir. Günümüzde her biri, birbiri ile çatışır hale gelen, yeni ittifak ve karşı ittifaklarla eksenlere ayrılan bu coğrafyanın her bölümünde ayağı olduğunu söylemek, bu noktadan itibaren Türkiye için belirleyici olmaktan çok bir belirsizliğin kaynağına dönüşmüştür.

Türkiye, yeni dünya düzeninin kendisine dikte ettiği yeni jeostratejik konumunu tanımlarken küresel bir buyurganlığa soyanan ve çatışmacı bir kimlik sergileyen ABD ile AB'nin iç dinamik ve geleceklerini, askeri gücü olmayan AB'nin, uzak Asya ile kurabileceği köprülerin kendisi üzerindeki olası etkilerini dikkatle değerlendirmek

durumundadır.

Bölgesindeki olası yeni çatışmalarda, çatışmaların gerçek nedenlerini algılayamadığı için barışı sağlayabileceği gibi hayali misyonları üslenmekten kaçınması, yakın gelecekte Türkiye'nin dikkatli olmasını gerektiren bir başka önemli etmen olarak karşısına çıkmaktadır.

Önümüzdeki dönemlerde, Ortadoğu'da azalan etkinliğini Türkiye üzerinden sağlama çabalarının AB'nin Türkiye'ye yaklaşması gibi bir sonuca hizmet edeceği, İsrail'in de güvenliği açısından Türkiye ile işbirliğini güçlendirmek isteyebileceği düşünüldüğünde, Türkiye'nin özellikle ABD-AB arasındaki çatışmanın kendisi üzerinden yapılmasına izin vermemesi öncelikli bir durum değerlendirmesini gerekli kılmaktadır.

SONUÇ

ABD'nin, Irak'ta düzeni koruma yönünde karşılaştığı ve sınırlarının gerildiğine tanık olunan şu günlerde, Türkiye'den yeniden asker talebinde bulunmuş olmasının özellikle Süleymaniye olayından sonra toplumda kabul görmesindeki güçlükler dikkate alındığında yeniden gerilimli ve çatışmacı bir döneme girilmeye başlanılmış bulunmaktadır.

Ancak ABD'nin, Türkiye'deki iç dinamikler ve güç odaklarının ayrışan yönleri üzerinde uzunca bir süredir ustalıklı oynadığı oyunlar, var olan ekonomik kırılganlıkla bir arada düşünüldüğünde Türkiye, ABD istekleri önünde dirençsiz bırakılmış bulunmaktadır.

Bu noktadan başlayarak Türkiye, sahip olduğu gücün boyutları ile bu gücün sürdürülebilirliğini hiçbir abartı ve duygusallığa yer vermeksizin rasyonel bir biçimde irdelemek ve kendisine yüklenmek istenilen roller yerine hangi rolleri hangi ölçü-

lerde üstlenebileceğini değerlendirmek durumundadır.

Diplomatik yaptırımların uç noktasında yer alan "silahlı güç kullanımı" gibi son derece seyrek seslendirilmesi gereken bir olguyu, Kürt Devleti ilanı ve Ege sorunlarında ön koşul niteliğinde öne sürmüş bulunan Türkiye yazık ki "inanılır, caydırıcı ve söylemlerinin arkasında durabilen" bir ülke görünümünü yitirmiş bulunmaktadır.

"Önümüzdeki dönemlerde, Ortadoğu'da azalan etkinliğini Türkiye üzerinden sağlama çabalarının AB'nin Türkiye'ye yaklaşması gibi bir sonuca hizmet edeceği, İsrail'in de güvenliği açısından Türkiye ile işbirliğini güçlendirmek isteyebileceği düşünüldüğünde, Türkiye'nin özellikle ABD-AB arasındaki çatışmanın kendisi üzerinden yapılmasına izin vermemesi öncelikli bir durum değerlendirmesini gerekli kılmaktadır".

Bu düzlemde yapılması gereken, Türkiye'nin kendisini değişen ve gelişen koşullara göre yeniden tanımlaması, engelleme gücü bulunmayan ya da engelleme istekleri zorla bastırılan bir ülke konumundan i-vedilikle kurtulmasıdır. Bu yapılmadığı, yaşadığı coğrafya, yakın ve uzak çevresindeki gelişmelerin varabileceği noktalar kestirilerek yeni politikalar ve yeni ulusal hedeflere dayalı stratejiler üretilmediği takdirde korkulur ki, bölge gücü kimliğini yitirmiş bulunan Türkiye bu defa sınırlarını koruma noktasına itilebilecektir.

SİZ DE ABONE OLUN!

*"Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi"*ne abone olanlar,
*"Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi"*ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu : Tel: Fax:

e-mail :

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

"FİNANS – POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR" Aylık Dergi, 12 sayı için

2003 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

- 6 Aylık: 30.000.000.-TL.
 1 Yıllık: 48.000.000.-TL.

YURT DIŞI

- 6 Aylık: 25 \$
 1 Yıllık: 50 \$

Not: Öğrencilere % 30 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

Akbank T.A.Ş.
 Nuruosmaniye Şubesi
 Hesap No: 35875-4

Garanti Bankası
 Nuruosmaniye Şubesi
 Hesap No: 6299897

T.İş Bankası
 Çagağolu Şubesi
 Hesap No: 530979

Yapı Kredi Bankası
 Çemberlitaş Şubesi
 Hesap No: 1035572-7

Abone Başlangıç Tarihi: Abone Bitiş Tarihi:

"EKONOMİK MALİ YAYINLAR SAN. VE TİC. A.Ş." adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığımız makbuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, "**Finans - Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No.6, Kat.2; 34400 Sultanahmet İstanbul" adresine posta ile gönderebilir, faks geçebilir veya elektronik posta adresimize gönderebilirsiniz.
 Faks: (0-212) 518 66 43. Tel: (0-212) 518 17 32 – 516 11 45.
 e-mail: abone@ekonomikyorumlar.com <http://www.ekonomikyorumlar.com>

EFES
Pilsen

PREMIUM BEER

SOĞUK İÇİNİZ

Bira
bu kapağın
altındadır.

Görüşler

YİĞİT KÖYMEN
Özelleştirme Uzmanı

Özelleştirme Nedir? Sağlıklı Bir Özelleştirme Nasıl Olmalıdır?

Sözcükler politik bir silah olmaya başladıkları zaman anlaşılabilirliklerini kaybederler...

1970'li yıllarda yaşanan ve global ekonomiyi derinden sarsan Bretten Woods sisteminin yıkımı, sadece ulusal para birimlerini değerlendirme mekanizmasını etkilememiştir. O yıllarda, özellikle A.B.D.'de devlet ve yerel hükümetler açısından vergileme ve bütçeleme arasındaki tahsisatın daha az çekici bir politika haline geldiği konusu üzerinde görüş birliğine varılması nedeniyle, bir çok yeni bütçe dışı politika araçları diğer yöntemlerle birlikte mali sıkıntılar içindeki yerel yönetimlere ve devlete bir çıkar yol göstermiştir. Bu dönemde en çok itibar gören kavramda özelleştirme olmuştur.

Sözcükler politik bir silah olmaya başladıkları zaman anlaşılabilirliklerini kaybederler. Özelleştirme de bir istisna değildir. En azından, mevcut kamu yönetiminde özelleştirme ile birlikte tanımlanabilen dört tane politik inisiyatif mevcuttur ve bunlardan hiçbiri diğerlerinden dışlanamaz.

Bunlardan ilki "özel kesime doğru aktarmak" olarak adlandırılabilir. Basitçe yapılan tanıma göre, kamu işletmelerinden özel kesim işletmelerine bir hizmetin veya faaliyetin aktarılmasıdır. İkinci tanım ise Batı Avrupa'daki fikir mücadelelerine dayanmış ve Amerika'da bahsedilen durumla çok az ilgili olmuştur. (O dönemde, birinci ve üçüncü dünya ülkelerinin bir çoğunda ve Avrupa'da devletin kendi kamu girişimleri (SOEs= State Owned Enterprises) bulunmaktaydı. Bu kurumlarda tamamen ya da kısmen devlete aitti ve bu kurumlar devlete ait olmayan kuruluşlar tarafından bölüşülecek hammadde veya benzeri diğer ürünleri üretmekteydiler.

Bu ülkelerdeki özelleştirme uygulamaları da, SOE'lerde devletin nispi pozisyonu ile ilgiliydi. (İngiltere'de Margaret Thatcher hükümeti sarayın sahip olduğu SOE's mülkiyetlerinin tamamını satarak bazı özelleştirme faaliyetlerinde bulunmuştur. F-

ransa'da ise Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın döneminde devletleştirilen mali hizmetler ve sanayi kuruluşlarının bir çoğu Başbakan Jacques Chirac döneminde özelleştirilmiştir. İtalya'da ki gibi birçok ülkede ise devlet ayrıca, SOE'ler kapsamında devletin görevlerini yürüten holdingleşmiş kuruluşlara sahipti. Bunlara ise kamu yararına çalışan kuruluşlar denilmekteydi. (PBCs=Public Benefit Corporations).

Üçüncü tanım ise, son zamanlarda özelleştirme nüansına eklenen bir kavram olarak mülkiyetin satışidir. Bu yöntemle, gelirleri arttırmak ve kamu yatırımlarını sona erdirmek amacıyla federal devlet holdinglerinin bazılarının paraya çevrilmesi (likidasyonu) amaçlamıştır. Bahse konu özelleştirme uygulamasından beklenen asıl gaye ise bu mülklerin peşin değerlerle paraya çevrilmesidir. Dördüncü özelleştirme tanımı ise bir sözleşmeye dayanmaktadır ve devletin geleneksel

sorumluluğunun devam ettiği ancak idarenin özel kesimde olduğu bir durum söz konusudur. Özel firmanın, finansal başarısı ve politikasından devlet gücü sorumludur. Böyle bir özelleştirmenin geleneksel kaynağı ise sosyal hizmetlerin sağlanmasında görülmüştür. (Bu kapsamda, A.B.D. Enerji Bakanlığı kendi toplam bütçesinin dörtte üçünü ihale etmiş veya özelleştirmiştir.)

Bu tanımların her biri süzgeçten geçirilmiş olup, belli nüansları ortaya koymaktadırlar. Özelleştirmede odak nokta i-

deolojik olmaktan çok uygulamaya yöneliktir. Özelleştirmenin ideolojik olarak savunulması uygulanabilirliğini abartmakta, kavram olarak şüphe uyandırmakta ve özelleştirmeyi uygun politik bir araç olarak seçen politikacıları, ideolojik alanda özelleştirmeye karşı olanların kontra savunmasıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Ayrıca, özelleştirme terimi ile gerçekten anlatılmak istenen kavramın karmaşık olmasına rağmen, bu terimin kullanıldığı her yerde ortak olan tek bir husus vardır: "Etkinliğin maksimizasyonu".

"Özelleştirmenin akıllıca uygulanması zor bir girişimdir. Özelleştirme, ideolojik ve siyasi boyutları çerçevesinde ele alınmalıdır. Eğer bir hükümetin tekel işlevleri daha küçük boyutlardaki bir çok şirkete devredilirse ekonomik kayıp söz konusu olabilir".

"Küçük ile kastedilen rekabetle gelen randıman, büyük ile kastedilen ekonomik ölçektir. Bu durum rekabetin oluşturacağı fiyat indirimleri nedeniyle ilk başta cazip gelse de, zamanla hem kalite bozulmakta hem de şirketler vahşi rekabet nedeniyle büyük firmalara teslim olmakta ve böylece yeni tekeller oluşmaktadır".

Öte yandan, özelleştirmeyi savunanların ortak varsayımı olan, "kamu yöneticilerine oranla özel kesim yöneticileri hizmetlerin arzunda daha başarılıdır" öngörüsü doğrudur. Bunun nedeni kamu yöneticilerinin uzun vadeli planlama yapamaması ve siyasi baskıdır. Ayrıca, kamu hizmetlerinin fiyatlarının belirlenmesinde herhangi bir objektif yöntem yoktur ve bu nedenle kamu kay-

nakları ile ilgili yatırım faaliyetleri için yapılan rekabet arasında herhangi bir karşılaştırmalı inceleme esası da bulunmamaktadır.

Devlet özel bir kuruluşa göre daha açık olmalıdır. Kısaca, iki şeyin doğrudan mukayesesi yapılamamaktadır. Ayrıca, özelleştirme, kamu işçi sendikalarının, işverenler (devlet) üzerindeki yükünün ve her dört tanıda da yer alan özel piyasa ekonomisi değerinin azaltılmasına giden yolda oldukça önemlidir.

ÖZELLEŞTİRMEDE NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR ?

Özelleştirmenin akıllıca uygulanması zor bir girişimdir ve bu da yerel gereksinimler, yöneticilerin yüz yüze geldiği zorunluluklar, verimlilik, kaynakların tabana yayılması ve özelleştirmenin ideolojik & siyasi boyutları çerçevesinde ele alınmalıdır. Rasyonel bir sonuç için dikkat edilmesi gereken hususlar ise;

1- Gizli Tekeller: Gizli tekeller, kamu tekelinin bozulmasıyla beklenen verimi azaltırlar. Bu tekeller iş (sektör) veya bir hizmet arzı için anlaşma yapılabilecek satıcılar da olabilir veyahut bir hizmetin arz edilmesi için gerekli bir madde de olabilir.

2- Mevcut Düzenleme İhtiyacı: Bir şirketi özelleştirme, hükümeti sorumsuz kılmayacağı için, sunulan hizmet özelleştirilmiş olsa bile hükümet yine de bu hizmeti düzenleme ihtiyacı duyacaktır. Hizmeti veren kim olursa olsun, özel çalışma ile kamu ihtiyacını karşılamanın daha büyük düzenlemelere ihtiyaç duyması kaçınılmazdır ve sonuçta maliyetlerin daha da arttığı görülmüştür.

3- Tek Satıcının Mevcudiyeti: Özelleştirmeyi savunanların bir çoğu tek satıcının her zaman bir Hükümet varlığını satın almaya veya verilmesi gereken hizmetlerle

anlaşma yapmaya hazır olacağı görüşünü kabul etmektedirler. Ama hiç bir kuruluş, çoğunlukla para kaybettiği için hizmet arz etme sorumluluğunu almak istemez.

4- Geçiş Masrafları: Özelleştirmenin dayandırıldığı kuramsal literatür gerçek bilgi ve akışkanlığın olduğunu gösterir ve bireyler de Pareto Optimalini araştırırlar. Özelleştirmede geçiş masraflarından nadiren söz edilmektedir. Bu konuda politikacılar, geçişle bağlantılı bozulma masraflarını da içeren bir dizi yayın, potansiyel iş sorunları ve çeşitli davalar ile yüz yüze gelmek zorundadırlar. Geçiş, özelleştirmenin potansiyel faydalarından daha ağır gelebilecek bir gerçek ve bazen de paha biçilmez bir masraftır. Politikacı bunu anlayabilir ama teorisyen anlayamaz.

5- Ekonomik Kayıp: Eğer bir hükümetin tekel işlevleri daha küçük boyutlardaki birçok şirkete devredilirse ekonomik kayıp söz konusu olabilir. Küçük ile kastedilen rekabetle gelen randıman, büyük ile kastedilen ekonomik ölçektir. Bu durum rekabetin oluşturacağı fiyat indirimleri nedeniyle ilk başta cazip gelse de, zamanla hem kalite bozulmakta hem de şirketler vahşi rekabet nedeniyle büyük firmalara teslim olmakta ve böylece yeni tekeller oluşmaktadır. Yeni teknolojiler üretim tesislerinde ekonomik ölçek boyutlarının küçül-

“Bir hizmetin veya mülkün özelleştirilmesinde, devlet daha etkin faaliyette bulunmak veya daha iyi hizmetleri uyarlamak açısından bazı fırsatları kaybedebilir”...

“Özelleştirme neyin kamuya ait ve neyin özele ait olduğu arasındaki ilişkileri yeniden tanımlar”.

mesine yol açarken, bilgi kaynakları, teknoloji geliştirme, marka, imaj ve dağıtım kanallarında ekonomik ölçekler büyümektedir.

6- Pazar Değerini Hesaplama Sorunu: Eğer toplumsal bir kurum mallarından bazılarını özelleştirecekse, fiyatını neye göre belirleyecektir? Örneğin, bazı kamu kurumları için teklif edilen fiyat, işletme analizinin standart ölçüleriyle karşılaştırıldığında pazar değerinden düşüktür. Pe ki bunların değeri nedir? Açıkça, fiyatın re-

“Özelleştirme hususunda, politikaacılar ve bürokratlar çok dikkatli davranmak zorundadırlar. Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren Hükümetler özelleştirmeyi bir Hükümet politikası olarak benimsemiş ve 1999 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile yasal alt yapı daha da sağlamlaştırılmıştır. Bu tarihten sonra ayrıca, sadece geliri hedeflemeyen sosyal, ekonomik, ticari ve bölgesel unsurların da göz önünde bulundurulduğu hızlı bir özelleştirme sürecine girilmiştir. Söz konusu anlayış da daha ziyade, özelleştirmenin özellikle AB ile olan ilişkiler de ve Kopenhag Ekonomik Kriterlerinde belirleyici rol oynamasından kaynaklanmıştır.

kabet edilebilir bir duruma sokulması gerektiği tartışılabilir. Ancak mal yalnızca bir veya iki kişinin fiyat verebileceği kadar büyükse, fiyat net olarak ortaya atılabilir mi? Ve eğer fiyat maksimum miktarda değilse, onu özelleştirme ile ne kazanılır? Hükümet kamu sektör yararlılığını elinde mi tutuyor veya kamu mallarını pazar fiyatının altında satarak özel bir konsorsiyuma para yardımı mı yapıyor? Kamu yönetimi-
mindeki geleneksel sorun, kamu hizmet-

lerinin değerine fiyat biçememe iktidarsızlığı olmuştur. Bazı durumlarda, en azından, kamu malları için de aynı şey söz konusudur.

7- Anlaşmaya Uyuma: Özelleştirilmiş hizmetlerin anlaşma şartlarını tanıyıp tanımadığı hususunda kamu yöneticisi nasıl garanti verebilir? Bir hizmet veya parasal bir olayın yönetimi için yapılan anlaşmanın bir takım faydalar sunabilmesine rağmen, kamu sorumluluğunu göz ardı etmez. Özelleştirilmiş hizmetlerin düzenleyiciliği ile birlikte ihale yöntemi kalite konusunda ve kamu çıkarının korunması hususunda devletin düzenleyici bir görev almasını gerektirir. Eğer bir yerel birim herhangi bir hizmeti ihale ederse, bu hizmet yerine getirecek olanlar yerel ve devlet ile ilgili eğitim ve sağlık düzenini bozmayacaklar, ihalede belirlenmiş hizmeti gerçekleştirecekler ve mali kayıtları yeniden gözden geçireceklerdir. Eğer kötüye kullanma ve bir cezai hareket mümkünse denetim gerekleri, programın değerlendirilmesi ve inceleme gerekleri gibi faaliyetler yerine getirilecektir. Tüm bunlar maliyetlere eklenecek ve hizmetlerden düşülecektir.

8- Fırsat Kayıpları: Bir hizmetin veya mülkün özelleştirilmesinde, devlet daha etkin faaliyette bulunmak veya daha iyi hizmetleri uygulamak açısından bazı fırsatları kaybedebilir. Özel kesimin kendi kaynaklarının kullanımında daha etkin olabilmesinin nedeni birim başına düşük maliyetler, sermaye kullanım oranının artışı ve kârlılığı konusunda yöneticiler açısından içsel bir teşvik bulunmasıdır. Kamu kesiminde böyle bir teşvik yoktur. Aslında teşvik bir yana engeller vardır.

9- Başarısızlıkların Maliyeti: Kamu hizmetlerini sunmak isteyen özel firmaların bir çoğu ya kalite düşüklüğünden “ki

bu durumda ihaleyi veren kamu kuruluşu ihaleyi feshedebilecektir", ya da iflas etme tehlikesinden dolayı başarısız olabilir ve müşterilerini hizmetlerden yoksun bırakabilir. Her halükarda, kamu kesimi, özelleştirme aşamasından önce olduğu gibi yine bu hizmetleri arz edecektir veya başka bir özel firmaya bu hizmet arzı aktarılana kadar geçen süredeki faaliyetleri üzerine alacaktır. Burada gayet açıktır ki, ilk planda önemli olan hizmetin devlet tarafından yani özelleştirilmeden önce yeterli düzeyde sunulmasıdır.

10- Kamu Yönetiminin Sınırları: Özelleştirme neyin kamuya ait ve neyin özele ait olduğu arasındaki ilişkileri yeniden tanımlar. Aynı zamanda sosyal teşviklerin nisbi şeklini ve bu teşviklerin kamu yönetim süreci üzerindeki etkilerini de değiştirir. Bu gün kamu yönetiminin etkin olamayışının kaynağı ve keyfi hareketlerinin nedenleri; hizmet arz edenlerin oluşturdukları ittifaklar, kamu işçi sendikaları ve yerinden kolay kolay oynatılmayan bürokratlar olabilir. Dahası ekonomi bilimi kamu yönetimini dışlayamamaktadır. Bu nedenle, özelleştirme, kamu kesiminin sorumluluk sürecinin, kontrolünün idarenin desteklenmesinin ve etkinliğinin artırılması olanaklarını ortaya koyar.

Kısaca, özelleştirme hususunda, politikacılar ve bürokratlar çok dikkatli davranmak zorundadırlar. Eğer gizli maliyetlerden, başarısızlık halinden ve teorinin ortaya koyduğu etkinliklerin elde edilmesindeki garantilerin yetersizliğinden tamamen habersiz olanlar artacaksa politikacılar özelleştirme kararı alabilirler. Bu itibarla, özelleştirme sadece direkt halka yönelik hizmetlerde halkın risk istemediği alanlarda uygulanmalı ve özelleştirilen kuruluşların özelleştirme sonrası durumları ve amaçlanan rasyonel değerlere uygunluğu çok iyi takip edilmelidir.

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME

Ekonomideki gelişmelerin dünyayı giderek dev bir tek pazar haline getirdiği, teknolojik sıçramaların da bu süreci hızlandırdığı ve iletişim alanındaki yeniliklerin önünü açtığı, yaygın ve hızlı iletişimin de kültürel farklılıkları aşındırdığı yorumları bir gerçektir. Bu görüşe göre, ulus devletler, küreselleşme süreci karşısında zayıf kalmışlardır. Fakat, bu teoriye muhalefet eden düşünürler de vardır ve bu düşünürler; "devletlerin küreselleşme karşısında o kadar da edilgen olmadığını ve onların da küreselleşmeye şekil verdiğini" söylerler. Onlara göre küreselleşmede; ulus devlet ilişkisini bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybı olarak görmek gerçekleri yansıtmamaktadır ve küreselleşme, devlet kurumunun görevlerini yerine getirmesine engel değildir. Ancak, bu görevlerin niteliğindeki değişikliklerden söz edilebilir.

"Türkiye, coğrafi konumunun ve tarihi bağlarının etkisiyle küreselleşme çerçevesinde bölgesel bazda liderlik konumundadır"... "Türkiye'de özelleştirme çalışmaları bükümetlerin sık sık değişmesi nedeniyle yavaşlamıştır"... "Özelleştirme uygulamalarında tek önemli kriter fiyat olmamalıdır. Türkiye'de özelleştirme uygulamalarında oldukça fazla sıkıntılar yaşanmaktadır".

Tüm dünyada, 1980'lerde ortaya çıkan devletin küçültülmesi ve kamu kurumlarının özelleştirilmesi furçasının bir uzantısı olarak pek çok sektörde bir "küresel yenden yapılanma" yaşanmaya başlanmıştır. Bazı alanlarda ise ilginçtir, "tekellerin kırılması, daha çok rekabet yaratılması" gibi sloganlarla yola çıkmasına rağmen tam tersi bir sonuca ulaşılmıştır. (Örneğin, ABD'de 10 yılda 170'ten fazla yeni havayolu şirketi kurulması için izin alınmış, bunların 150'den fazlası ya iflas etmiş ya tasfiye edilmiş ya da hiç yerden kalkamamıştır.)

Türkiye'nin 1980'li yıllardaki önceliği ise çeşitli sebeplerden dolayı maalesef ekonomik olmaktan ziyade siyasi olmuştur. Bu nedenle de 1990'lı yıllar öncesi sağlanan ekonomik başarılar çerçevesinde özelleştirme faaliyetlerine süratle geçilememiş ve bir daha elde edilemeyecek büyük bir fırsat kaçırılmıştır. (O yıllarda, Doğu Avrupa ülkeleri, Soğuk Savaş sonrası yeni sisteme (Sosyalizmden-kapitalizme) adapte olma aşamasında bulunuyorlardı, Latin Amerika ülkeleri ise ekonomik buhranlar ve ihtilaller nedeniyle özelleştirmede çok az yol kat etmişlerdi ve önde gelen Batı Avrupa ülkelerinin pek çoğunda da özelleştirme karşıtı sosyalistler iktidardaydılar veya geniş çaplı özelleştirme uygulamaları daha başlamamıştı.)

Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren Hükümetler özelleştirmeyi bir Hükümet politikası olarak benimsemiş ve 1999 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile yasal alt yapı daha da sağlamlaştırılmıştır. Bu tarihten sonra ayrıca, sadece geliri hedeflemeyen sosyal, ekonomik, ticari ve bölgesel unsurların da göz önünde bulundurulduğu hızlı bir özelleştirme sürecine girilmiştir. Söz konusu anlayış da daha ziyade, özelleştirmenin özellikle AB ile olan ilişkilerde ve Kopenhag Ekonomik Kriterlerinde belirleyici rol oynamasından kaynaklan-

mıştır.

Bunlarla birlikte, Türkiye, coğrafi konumunun ve tarihi bağlarının etkisiyle küreselleşme çerçevesinde bölgesel bazda liderlik konumundadır. Pek çok devletin tersine sahip olduğu istikrarlı iç yapısı, ekonomik gelişmişlik düzeyi, Avrupa devletleri ve ABD ile olan yakın ilişkileri Türkiye'yi bu rolde daha güçlü bir konuma getirmektedir. İkinci olarak Türkiye, doğusunda demokrasiye ve pazar ekonomisine yeni geçmeye çalışan devletlere işleyen bir model olarak gösterilen bir devlettir. Bu nedenle Türkiye'deki ekonomi uygulamalarının bu jeopolitik anlayışa uygun olması gerekmektedir.

Türkiye'deki asıl sorun ise toplumsal yaşantıdaki farklılaşma, farklı aidiyetlerdeki insanların yaşam biçimlerinin birbirlerine giderek daha zıt olması ve gelir dağılımındaki aşırı dengesizliklerin bu farklılıkları daha da derinleştirmesidir.

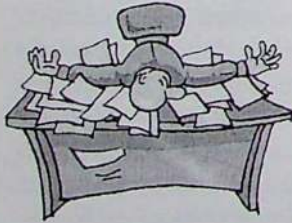
Bu yapıya sebep olan en büyük etken ise 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan neo-liberal politikalar. Bu politikalar esasında toplumsal hayatın tüm alanlarını tahrip etmiştir. Nedeni ise sanayileşme ve modernleşme dönemini sağlıklı bir şekilde yaşayamamış erken kapitalist toplumlarda her alanda görülen sosyal çürümelerdir. (Social Corruption). Varolan ve değiştirilmesi çok zor olan fırsat eşitsizliği düzenini daha da derinleştiren bu politikalar aynı zamanda insanların en temel hakları olan eğitim, sağlık ve belirli hayat standardına ulaşma olanaklarından eşit biçimde faydalanma hakkını da büyük ölçüde etkilemiştir. Neo-liberal politikalar sonucu gelir dağılımında ortaya çıkan bozulmalar ve kamu harcamalarının bu politikalar doğrultusunda kısılması, alt ve orta gelir grubundaki kesimleri daha da zor durumlarla karşı karşıya bırakmıştır. (Parlamentar de-

mokrasilerde merkez partilerin oyları büyük ölçüde alt, orta veya ortanın üstü gelir grubundaki insanlardan oluşmaktadır. Bu nedenle 3 Kasım seçim sonuçlarının bir de bu bakış açısıyla analiz edilmesinde büyük fayda bulunmaktadır.)

Ayrıca, 1991 sonrası sürekli çok partili koalisyonlar nedeniyle izlenilen günü kurtarma ve diğer yanlış politikalar da seçmenleri özellikle merkez sağ partilerden soğutmuştur. İşte bu politikalardan bir tanesi de özelleştirmede yapılan hatalar olmuştur. Çünkü, 1980'li yıllarla birlikte uygulamaya sokulan neo-liberal politikalar, özde sermaye birikimi için temel değişkenler olan verimlilik, etkinlik ve rasyonellik adına, devletin iş hayatından tamamen çekilmesini öngörmüştür. Bu çekilmeler ise devletin (kamunun) piyasa yapıcılığı ve fiyat mekanizmasına direkt müdahale etkisini ortadan kaldırmakla birlikte, özellikle et, süt ve süt ürünleri ile çimento sektöründe yeni tekeller oluşmasına sebep olmuştur. Örneğin, hayvancılık sektörü ile doğrudan ilişkili üç KİT (Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Et Balık Kurumu (EBK) ve Türkiye Yem Sanayi (YEMSAN), Mayıs 1992'de özelleştirme kapsamına alınmıştır. Pazar paylarının düşük olmasına rağmen

bu KİT'ler, hem müdahale alımları ile fiyat oluşturma, hem de pazarda istikrarı sağlama gibi işlevlere sahiptiler. Bu işletmelerin piyasada tek el oluşturmaya çalışan büyük holdinglere satılması sonucu örneğin pastörize süt fiyatlarında yaklaşık iki kat artış olmuş ve bu alanda faaliyet gösteren 6 büyük holdingde piyasadaki diğer küçük fakat bilinen markaları toplayıp ortak fiyat belirlemeye başlamışlardır.

Diğer yandan, Türkiye'deki tüm politikacıların ortak düşüncesi, hiç şüphesiz öncelikli olarak serbest pazar oluşturabilmek için özelleştirmenin olması gerektiğini yönündedir. Fakat bugüne kadar, Tüpraş dahil çok az miktarda önemli şirket (KİT) özelleştirilebilmiştir. Ayrıca, Türkiye'de özelleştirme çalışmaları hükümetlerin çok sık değişmesi nedeniyle yavaşlamış ve bu nedenle Petkim gibi birçok endüstriyel kuruluş, yeni yatırım yapılmaması ve çeşitli nedenlerle giderek pazar payını kaybederek gerçek piyasa değerini yitirmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin yakın zamanda yaşadığı ekonomik krizler, özelleştirme çalışmalarının hızlandırılmasında tetikleyici olmuş fakat özelleştirmede en önemli husus olan özelleştirme sonrası gündeme gelen işten çıkarmaların neden oldu-

“Özelleştirme programının başarısız, piyasadadan alınan yansıma ile belirlenmekte olup, siyasi & ekonomik istikrar, hükümetlerin programın arkasında kararlılıkla durması ve önceden açıklanan takvime tam riayet ile ulusal ve uluslararası konjonktür başarısızdaki diğer etkenlerdir”...

“Özelleştirme vizyonu ise; hızlı, fakat aceleci olmayan, saydam, güven veren, ekonomik verimlilik ve değer artışı yaratan, esnek, adil, serbest rekabet koşullarını sağlayan bir şekilde tanımlanmalıdır”.

ğu toplumsal sorunlar görmemezlikten gelinmeye çalışılmıştır. Bu itibarla, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin küreselleşme sürecinde yaşadıkları özelleştirme deneyimlerinin, aslında kalkınma hedeflerinin ana unsurları olan bazı sektörlerde kamu mülkiyetinin sürdürülmesinin gerekliliğini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Özelleştirme veya "kamu girişimciliğine" ideolojik olarak bakmamak gerekmektedir. Kamu girişimciliğinde esas unsur, "daha dar ancak daha etkin" bir görev alanı belirlemek olmalıdır. Özellikle özel kesimin uzak durduğu ve kârlı olmayan fakat yeni ve ileri teknoloji gerektiren alanlarda devletin kamu imkanlarını da kullanarak lokomotif rolü üstlenmesi esastır. 1960'lı yıllardan beri tüm sanayide kalkınmış ülkelerde görülen modelde budur. Bölgesel Kalkınma Farklılığı çok fazla olan bir ülke konumundaki Türkiye'de, bu dengesizliği ortadan kaldırmaya yönelik yeni altyapı yatırımları ve iyi planlanmış (bölgesel ihtiyaç ve hammadde prensibine göre) yeni tesislerin de kurulması gerekmektedir. KİT'lerde ise çözüme yönelik olarak ülkemizde uygulanması gereken ana metot da; bu kuruluşlarda "katılımcı-özerk-verimli ve etkin" bir yapı yaratmak, çalışanlar için performans kriterleri sistemi getirmek, tüm işletmeler için toplam kalite yönetimini uygulamaya sokmak ve işletmelerin iç ve dış pazarlarda daha rahat rekabet edebilmeleri açısından çeşitli imkanlar ve öncelikler tanınması olmalıdır.

Özelleştirmedeki temel anlayış; artık dünya ve Türkiye ölçeğinde rantabl olmayan, gerek üretim, gerek teknoloji, gerek kalite ve gerekse, istihdam açısından verimli ve reorganize olmaya müsait olmayan işletmelerin (tüm olumsuz sonuçlarını da bertaraf edici önlemlerin alınmasıyla birlikte) özelleştirme kapsamına alınması-

dır. Burada dikkat edilmesi gereken ana kural ise; "ne olursa olsun özelleştirme" mantığının terk edilmesi ve özelleştirmenin sosyal boyutu ve sonuçlarıyla birlikte düşünülmesidir. Bir diğer önemli hususta, özelleştirmeler yapılırken ihaleye katılan şirketlere ilişkin olması gereken kriterlerdir. Özelleştirme uygulamalarında tek önemli kriter fiyat olmamalıdır. Fiyattan önce özelleştirmeye talip olan kuruma ve ekibine, ödeme şartlarına, yatırım imkanlarına, yönetim yapısına, ihaleye giren şirket ve kuruluşların o güne kadar ki faaliyetlerinde mevzuata, hukuk kurallarına uygun hareket edip etmediklerine de bakılmalıdır ve üst kurullar (SPK, BDDK), yargı ve konuyla ilgili çeşitli kamu kurumlarının teklif veren firmalarla ilgili koordineli çalışmalarını gerekmektedir.

Özelleştirme (prosedürü) süreci genel uygulamalar açısından çok önemlidir. Bu süreç içerisinde; portföye alınma, devir işlemleri, ana sözleşmenin hazırlanması, yöntemin belirlenmesi, danışman firma seçimi, ihalelerin sonuçlanması ve şirketlerin özelleştirme sonrası izlenmesi gibi aşamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar çerçevesinde yıllara göre özelleştirme stratejisi belirlenmekte ve bir iş planı ortaya çıkmaktadır. Özelleştirme uygulamalarında-ki bir diğer önemli husus ise yöntemle ilgilidir. Türkiye'de 2001 yılına kadar gerçekleşen, özelleştirme uygulamalarına baktığımızda; tesis ve varlık satışının % 10, blok satışın % 47, yurt içi veya dışı halka arz toplamının ise % 34 ile en çok başvurulan yöntemler olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, Türkiye'de, 1985-2001 yılları arasında 219 kuruluş özelleştirme kapsamına alınmış olup, 144 kuruluşta hiç kamu payı kalmamıştır. Yine bu yıla kadar özelleştirme uygulamalarından, temettü gelirleri ve diğer gelirlerle birlikte toplam 9.5 milyar dolar gelir elde edilmiştir. Bunun yanı sıra devlet; ç-

mento, süt ve süt ürünleri, yem-orman ürünleri ve hava alanları yer hizmetlerinden tamamen; turizm, et-balık, akaryakıt dağıtımı, tekstil, deniz taşımacılığı sektörlerinde yarıdan fazla; demir-çelik, liman ve rafineri işletmeciliğinden ise kısmen çekilmiştir. Bir diğer önemli husus ise özelleştirme gelirlerinin kullanıldığı alanlardır. Bunlar ise başlıca; Hazineye aktarılan % 37, sermaye iştiraki % 34, özelleştirme kapsamındaki kuruluşlara aktarılan % 12 ve borç ödemeleri % 10 şeklinde sıralanmaktadır.

Diğer yandan, Türkiye’de özelleştirme uygulamalarında oldukça fazla sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu sıkıntıların en bilinenleri ise; Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) kararlarının uygulanamaması (Gemi Sınayi Haliç ve Camialtı Tersaneleri, Sümer Holding Beykoz, Kayseri ile Bakırköy işletmeleri v.b), kamu yararına yapılan uygulamaların yani bedelsiz devirlerin artması, (1999 yılında alınan 91 adet ÖYK kararının 37 adedi, 2000 yılında alınan 65 ÖYK kararının 27 adedi devir kararıdır, bu uygulamada ise, özelleştirme kapsamında bulunan kuruluşların, milli güvenlik ve kamu yararının gerektirdiği durumlarda, kamu kurum ve kuruluşları ile mahalli idarelere bedel karşılığı devredilebilmesi, özelleştirme programındaki kuruluşların gerektiğinde kamu hizmetinde kullanılmak üzere kamuda kalması, ayrıca bu devirlerin bir bedel karşılığı yapılmasıyla, kuruluşların bilançolarının tanziminde oluşacak tereddütlerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.), özelleştirme portföyünde bulunan bazı kurumlardaki çalışanların yüksek maliyetleri, biten ihalelerin, sendika, siyasiler veya yerel baskılar nedeniyle iptal edilmesi, satış kararlarının uzun süre imzalanmaması, aynı kuruluşlarda birden çok iptal yaşanması, nitelikli yatırımcıların teklif vermemesi, elde edilen kaynakların büyük ölçüde kapsamındaki kuruluşlara çeşitli gi-

derlerin karşılanması amacıyla (Ekim 2002 itibarıyla toplam İstihdam 83.857’dir) verilmesi, Ocak 2003’de yürürlüğe giren Kamu İhale Kanunu kapsamında danışmanlık ihalelerinin tabi olduğu süreçlerin özelleştirme programına yansması ve özelleştirme sonucu beklenen tahsilatın zamanında ödenmemesidir.

Bunlarla birlikte, özelleştirme programının başarısı, piyasadan alınan yansıma ile belirlenmekte olup, siyasi&ekonomik istikrar, hükümetlerin programın arkasında kararlılıkla durması ve önceden açıklanan takvime tam riayet ile ulusal ve uluslararası konjonktür başarısındaki diğer etkenlerdir. Bu çerçevede; ülkemizde, 2003 yılı için 4 milyar dolarlık özelleştirme hedeflenmiş olup, yeni özelleştirme yasa tasarısının 2003 yılında geçmesi halinde ise Milli Piyango’nun özelleştirmesinin bu yıl içinde gerçekleşmesi dolayısıyla bu rakamın daha da artması söz konusudur. 2004 yılı için ise büyük özelleştirme ihaleleri olarak; Telekom, Milli Piyango ve Şeker Fabrikaları takvime alınmıştır. İMKB’nin, özelleştirmesi içinde, SPK’nın gerekli ön hazırlık çalışmaları halen sürmektedir. Ayrıca yeni özelleştirme Kanun Taslağı’nda; iki kez özelleştirme ihalesine çıkıp satılmayan kuruluşların üretim ve yatırım yapılması kaydıyla bedelsiz olarak özelleştirilmelerine ve çok talibi olmasına rağmen değeri yüksek olması nedeniyle fiyatı belirlenemeyen işletmelerinde söz konusu kapsama girmesine olanak tanınmakta, borç yapılandırma yetkisine sahip olmayan ÖYK’nun, firmalardan yeni ödeme teklifleri almaları, özelleştirilen kuruluşlarda çalışanların, kadroları devlet personel havuzuna aktarıldıktan sonra iki ay içerisinde yeni görevlerine başlamamaları durumunda istifa etmiş sayılmaları ve yüksek tutarlı özelleştirme ihaleleri için fiyatları da doğal olarak yükselen danışmanlık hizmet alımlarının, Kamu İha-

le Kanunu'ndan muaf tutulması amaçlanmaktadır.

ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇLARI

Özelleştirme ile ekonomide verimliliği arttırmak, işletmelerin maliyet yapısını rekabet edebilir seviyeye indirmek, serbest piyasa koşullarını sağlamak ve devletin ekonomide ticari ve üretici rol üstlenmesi yerine asli fonksiyonları olan adalet, güvenlik ve büyük altyapı yatırımlarına zaman ve kaynak tahsisine imkan sağlamak ve işletmelerde yeni yatırımlarla teknolojiyi iyileştirme amaçlanmıştır. Özelleştirme vizyonu ise; hızlı, fakat aceleci olmayan, saydam, güven veren, ekonomik verimlilik ve değer artışı yaratan, esnek, adil, serbest rekabet koşullarını sağlayan bir şekilde tanımlanmalıdır. Özelleştirme politik-ekonomi biliminde ise, devletin üretimden çekilmesinin aracı olarak ele alınmaktadır. Bu konudaki temel yaklaşım ise kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi yanında faydalanılabilir kamu hizmetlerinin de özel kesime devredilmesi yönünde olmalıdır. Özelleştirme ne kadar doğru bir yaklaşımsa onun ciddi, hukuki temelleri sağlam ve toplumsal olarak kabul edilebilir bir şeffaflık içinde gerçekleştirilmesi de o kadar doğru bir iş olmalıdır.

Bundan dolayı özelleştirmede; rekabetçi ortamın oluşturulmasına, tüketici haklarının korunmasına, gerekli teknolojik yenilemenin ve yatırımların gerçekleştirilmesine ve yeni tekellerin oluşturulmamasına dikkat edilmeli, özelleştirme gelirleri, "iş ve ücret güvencesi" ile yeniden yapılanma fonlarında toplanmalı, tüm özelleştirme girişimleri TBMM kararına dayandırılmalı, özelleştirme sürecinde açıklık esas olmalı, gerektiğinde referandum yoluna başvurulmalı, Çin'de uygulandığı gibi, "yıllık gelir taahhüdü" yöntemi ele alınmalı, sosyal taraf temsilci örgütlerine sorumluluk verilmeli, özelleştirmede satılacak hisselerin,

öncelikle çalışanlara, sektörle doğrudan ilgili üreticilere ve kooperatiflere, uygun koşullarla devrine öncelik tanınmalı, işlevini tamamlamış, sosyal ve ekonomik ömürlerini tamamlamış olan kamu tesis ve işletmeleri kapatılmalı ve çalışanlar ile ilgili yörelerin bu kararlardan olumsuz etkilenmemesi amacıyla gerekli tüm sosyal ve ekonomik önlemler alınmalıdır. Bu konuda, işsizlerin "sosyal korunmalar" kapsamında bazı adımlar atılmış, Nisan 2002'de ilk kez işsizlik yardımı verilmiş ve özelleştirme nedeniyle işten çıkarılan işçilerin Özelleştirme İdaresi'nden 6 aydan 8 aya kadar işsizlik yardımı alması planlanmıştır. Ancak bu tedbirler yeterli olamamış. Bu nedenle özelleştirilen işyerlerinde işsiz kalanların da memurlarda olduğu gibi bir havuz sistemi içinde diğer bir kamu kurum ya da kuruluşlarına nakillerinin sağlanması uygulanmasına geçilmiştir.

Özelleştirme uygulamaları sonucu yüksek gelir hedeflenen bir diğer alan olan Türk bankacılık sektöründe ise kamu bankalarının oranı çok yüksektir. (% 50). Özellikle iç borçların çevrilmesinde ve görev zararlarını yansıtmaya gibi uygulamalarda Hazine'ye oldukça pratik bir imkan sağlayan bu yapı, ne yazık ki çeşitli istismalar sonucu tüm sisteme zarar vermektedir. Bu nedenle, çok özel bir durumu olan ve devletin piyasa yapıcılığı açısından etkisini hissettirmesine olanak sağlayacak bir ağırlığa haiz, (% 25) Ziraat Bankası hariç diğer kamu bankalarının süratle özelleştirilmesi gerekmektedir. (Esasında pek çok istisması önlemek ve kamu bankalarının sağladığı imkanları haksız ya da usulsüzce kullanarak özelleştirme ihalelerine girenleri engellemek amacıyla, Türkiye'de ilk olarak kamu bankalarının özelleştirilmesi gerekliydi.) Diğer yandan, özelleştirilmesi zaman alacak olan kamu iktisadi teşebbüslerinde özel kesim ilkelerine uygun olarak verimli

çalışmalarını sağlayacak düzenlemelerin yapılmasına da süratle ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, özelleştirme gelirlerinin, vergi gelirleri gibi bütçeye aktarılması ve dönem dönem popülist politikalarla tüketilmesi yapılan en büyük hata olmuştur. Bu gelirlerin, kamu borçlarının düşürülmesinde kullanılması ve böylece borçlanma faiz oranlarının düşürülmesine katkı sağlaması da ilke olarak benimsenmelidir.

Özelleştirme uygulamaları çerçevesinde Türkiye’de görülen bir diğer önemli husus ise özerk kurulların etkinliğidir. Ülkemizdeki özerk kurulların kuruluş amaçlarından en önemlisi ilgili sektörlerde yer alan ve ticari faaliyette bulunan kamu kurum ve kuruluşları üzerinde var olduğu söylenen siyasi baskı ve yönlendirmelerin en aza indirilmesi, bu kurum ve kuruluşların zaman içinde siyasi etkiden tamamen arındırılması olarak kendini göstermektedir. Devletin doğrudan doğruya veya dolaylı olarak sermayesinin yarısından fazlasında hissedar olduğu ticari faaliyette bulunan tüm kamu kurum ve kuruluşlarındaki kamu paylarının özelleştirilmesine yönelik işlemler tamamlanuncaya kadar, özerk kurulların ilgili ve yetkili oldukları piyasalarda tam bağımsızlıkla etkili olacak herhangi bir düzenleme yapmalarının ve diğer ülke örneklerindeki gibi fonksiyonlarını tam olarak yerine getirmelerinin ülkemiz şartlarında mümkün olamayacağı bir gerçektir. Bu nedenle, ülkemizdeki özerk kurulların diğer ülke örneklerinde olduğu gibi tam fonksiyonel olabilmeleri için ticari faaliyette bulunan kamu kurum ve kuruluşlarındaki kamu paylarının en kısa sürede özelleştirilmesi gereklidir.

Sonuç olarak, ekonomik kalkınma her ülke için global bir rekabet unsuru haline almıştır ve her ülke özelleştirme çerçevesinde atacağı adımlarda stratejik çıkarlarına dayalı bir şekilde bazı kuruluş veya iş-

tiraklerini elinde tutarak planlama yapmalıdır. Özelleştirme de global rekabetteki metotlardan bir tanesidir ve ihtiyaç duyulan kamu kuruluşları veya iştirakleri için kesinlikle uygulanmalıdır. Fakat 1993 yılında özelleştirilen bir Teletaş (Alcatel Firması) özelleştirme sonrası ilk olarak Teletaş’ın Ar-Ge ünitelerini kapatmıştır), veya Türkiye Denizcilik İşletmeleri (TDİ) gibi (devlet haricinde diğer işletmeciler tarafından kârlı olmadığı için kapatılması kaçınılmaz olan fakat tüm sektör için varlığı çok önemli) kuruluşlarında özelleştirilmeleri gerekmektedir. Bunların yanı sıra daha öncede sıkça belirttiğimiz gibi, özelleştirme uygulamalarının sosyal ve bölgesel boyutuna gerekli önem verilmeli, bu boyuttaki yapısal değişim ve bu değişimin gereği olan yatırım ve ortaklık yapısının da birlikte ele alınarak özelleştirmenin bir bütünlük içerisinde yürütülmesine dikkat edilmelidir.

KAYNAKLAR

- 1- Robert W. Bailey, "Uses and Misuses of Privatization" in: Steve H. Hanke, (Ed.). Prospects for Privatization, New York : The Academy of Political Sciences, 1987, s.138-152.
- 2- Vahap Munyar, "Parayı Bastıran mı, Yasalara Uyan mı?", Hürriyet, 16.06.2003.
- 3- CHP Parti İçi Eğitim, "Ekonomik Politikalar", www.chp.ogr.tr/trrapor/pie2-2htm
- 4- TİSK, "Ulusal Ekonominin Güçlendirilmesine Yönelik Uygulama Önerileri", İşveren Dergisi, Haziran 2003, s.7
- 5- "Özelleştirme Kanunu Taslağı" - Şubat 2002, www.anap.org.tr/anap/dokuman/ozellestirme_gerekce.htm, s.1-5.
- 6- T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayınları, "Özelleştirme Uygulamaları", Şubat 2002, s.1-5-8-9.
- 7- Yıldırım Koç, "Atatürk'ün Millileştirmeleri ve Devletleştirmeleri ile Günümüzün Özelleştirmeleri", www.turkis.org.tr/ataturkmil.htm, s.2.
- 8- Ayhan Sarısu, "Özerk Kurulların Özerkliği ve Özelleştirme", www.ekonomistler.com/Html/Ekonomistler-Nisan-2002.doc,

www.sekerbank.com.tr

www.4447878.com.tr

Herkes bu adreslerin peşinde.

Çünkü bu adreslerde, 3 işlem yapana,
ayda 10 saatlik internet erişim paketi hediye.

Üstelik, tüm bankacılık işlemleri ücretsiz.

EFT bile!

Bir Görüş

DR. AHMET EROL

Kadir Has Üniversitesi, İ.İ.B.F. Öğretim Görevlisi

Türkiye’de Devletin, Mali ve Ekonomik Birimlerin Yeniden Yapılandırılması (Özgün Proje)⁽¹⁾

1. Bölüm

Geçmişteki deneyimler göstermiştir ki, tek başına ekonomik istikrar paketleri krizlerden kalıcı çıkışı sağlamakta yeterli olamamaktadır. Siyaset yapma ve devlet etme biçimini köklü bir biçimde değiştirmeyen ülkeler, eninde sonunda yeniden krizlerle yüzyüze kalmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de devletin mali ve ekonomik birimleri çok başlılığı ortadan kaldıracak ve devingen bir biçimde yeniden yapılandırılması olmazsa olmazdır.

1. AMAÇ

Değişik yapılanmalar içinde bulunan ve dağınlığı nedeniyle uygulamada yetki çatışmalarına ve eşgüdüm sorunlarına yol açan; hizmet sunumunda etkinliği azaltan; izlenen ekonomik programların etkinlik ve verimini düşüren; denetim çatışmalarına ve mükerrer denetimlere neden olan; denetimin etkinliğini ortadan kaldıran ve kamuda kirlenmeyi özendiren çok başlı yapıyı yok etmek; mali ve ekonomik alana ilişkin etkinlik, verimlilik ve kaliteyi artırmak; bu alanda tam saydamlaşmayı sağlamak ve hesap verme sorumluluğunu getirmek; kamusal yararı, bürokratik ve kişisel yararların üzerine çıkararak, bürokratik ve siyasal statükoyu ortadan kaldırmak; bürokratik ve siyasal yıpranımları tedavi etmek ve etik ilkeleri oluşturmak amacıyla bu proje hazırlanmıştır. Bu amaç, yeniden

yapılandırılan, çok başlılığı ortadan kaldıran, güçlü mali ve ekonomik otorite tarafından gerçekleştirilecek ve devingen bir biçimde sürekliliği sağlanacaktır.

2. KAPSAM

Bu proje Başbakanlık, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Devlet Personel Başkanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Sayıştay, T.C. Merkez Bankası, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Toplu Konut İdaresi, Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Bayındırlık Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, T.C. Ziraat Bankası Ge-

nel Müdürlüğü'nü kapsamaktadır.

3. YENİDEN YAPILANMAYA İLİŞKİN ÖNERİLER

3.1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Kapatılmalıdır

1982 Anayasası'nın 108'inci maddesi uyarınca kurulmuş olan Devlet Denetleme Kurulu⁽²⁾, uzun zaman Cumhurbaşkanına müşavirlik (danışmanlık) hizmeti sunmanın dışında herhangi bir görev yapmamıştır. 2000 yılından itibaren ise, özellikle finans kesimine yönelik olarak devreye girmesi Hükümet ile Cumhurbaşkanlığı makamı arasında gerginlik yaratmıştır.

Türkiye'de denetim alanında çok sayıda kurum ve organ yetkili bulunmaktadır. Denetim alanında adeta bir "denetim enfasyonu" yaşanmakta; ancak, büyük bir denetimsizlik hüküm sürmektedir. Bir başka deyişle, etkin denetim yapılamamaktadır. Çok değişik yerlere bağlı denetim organı kurmakla denetimde etkinlik ve verimlilik sağlanamamaktadır. Bu durum, sadece statükocu anlayış ve yaklaşımları mutlu etmektedir. Türkiye'de gerek kurumlar arasında ve gerekse üst düzey bürokratlar arasında yetki paylaşım ve kullanımında inanılmaz bir erk kullanım ve tekelcilik hevesi ve kıskançlığı söz konusudur⁽³⁾. Bu tutku sağlıklı boyutların ötesine geçmiş ve ülke çıkarlarının aleyhine çalışır boyutlara gelmiştir. Bir kurum, ülkeye hizmet sunan başka bir kurumu salt kişisel statüko ve çıkar paylaşım savaşları nedeniyle yurtdışında kurulu örgütlere ve uluslararası kuruluşlara kötüleyebilmekte ve o kurumun yok edilmesi için çeşitli senaryo ve girişimlere öncülük ya da ortaklık edebilmektedir.

Bu sağlıklı olmayan tutku, kimi zaman elde bulundurulmuş denetim yetkisinin de bir silah olarak kullanılması sonucunu verebilmektedir. İşte bu tür olumsuzlukları ortadan kaldırmak için yetkilerin ve so-

rumlulukların tam olarak tanımlanması ve benzer türden olan hizmetlerin aynı kurum içinde sunulması gerekmektedir. Bu süreçte etki ve tepki ilişkilerinden, kurumsal, mesleki ve kişisel statükocu davranışlardan uzak kalınması zorunludur. Esas ilke, ülkeye ve ülke insanına en iyi ve en kaliteli hizmeti en etkin biçimde sunmak olmalıdır. Oransal, kurumsal ve kişisel doyumların ve hırsların yeri kamu erki olmamalıdır.

Türkiye'de özellikle 1980'li yıllardan itibaren Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı gibi önderlik, temsil ve eşgüdüm makâmı olan birimlerin uygulamacı (icracı) birimler gibi örgütsel yapılara ve organlara sahip olma çabaları son derece yanlış sonuçlar vermiştir. Bugün, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı dev bir icracı bakanlık konumuna gelmiştir. Boyut öylesine genişlemiştir ki, eşgüdümü sağlamak artık olanaksız durumdadır. Adeta, Başbakanlık ve bağlı kurumları arasında eşgüdümü ve uygulamada birliği sağlamak için ayrı bir bakanlığa gereksinim bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık gibi uygulamacı olmayan birimlerin, uygulamacı birimler benzeri organlarla donatılması hem yetki karmaşasına, hem de kamu kurumlarının hantallaşmasına yol açmaktadır. Bu iki olumsuzluk ise, doğrudan sunulan hizmetin etkinlik ve kalitesine yansımaktadır. Doğal olarak bu yansı olumsuzdur. Bu nedenle, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlığın uygulamacı bakanlık organlarından kurtarılması ve bunların ilgili bakanlıklara bağlanmaları veya tümüyle kapatılmaları gerekmektedir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurumu, Anayasal bir kurum olmasına karşın kapatılmalıdır. Cumhurbaşkanlığı makamı, bir konuda kendisine ulaşan ihbar, şikayet veya denetim ya da soruşturma gerektiren bir konu olduğunda bunu ilgili

bakanlık denetim organına veya ilgili savcılığa iletebilir. Cumhurbaşkanlığının bu konuda yapması gereken, ilettiği konuların etkin olarak yerine getirilip getirilmediğini izlemek ve gerekenleri yapmak olmalıdır.

3.2. Başbakanlık Teftiş Kurulu Kapatılmalı; Eşgüdümün Zorunlu Kıldığı Birim ve Organlar Dışında Kalanlar İlgili Uygulamacı Bakanlıklara Bağlanmalıdır

Başbakanlık, 3056 sayılı Yasa hükümlerine tabi olarak etkinlikte bulunmaktadır. Anılan yasanın 4'üncü maddesi uyarınca; Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun Başkanı, Bakanlıkların ve Başbakanlık Örgütünün üst amiridir. 3056 sayılı Yasanın 2'nci maddesinde Başbakanlığın görevleri hükme bağlanmıştır. Bugünkü Başbakanlığın fiili yapısı, 3056 sayılı Yasanın 2'nci maddesine açık olarak aykırılık oluşturmaktadır.

29.05.1971 tarih ve 7/2527 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Hükümet Programına göre Devlet kesiminin yeniden düzenlenmesinin genel yönünü ve stratejisini saptamak" üzere görevlendirilen İdari Reform Danışma Kurulu, düzenlediği raporda Başbakanlığı analiz etmiş ve Başbakanlığın fiili durumunu ağır bir biçimde eleştiri konusu yapmıştır. Başbakanlığa bağlanması gereken kurum ve kuruluşlara ilişkin üç maddelik ilke geliştirilmiştir. Başbakanlığın yapısı ve Başbakanlığa bağlı kurum ve kuruluşlar bu üç ilkeye tümüyle aykırı bulunmuştur.

İdari Reform Danışma Kurulu tarafından ortaya konulan üç ilke ile Başbakanlığın bugünkü yapısını hükme bağlayan 3056 sayılı Yasanın 2'nci maddesi arasında koştuluk bulunmaktadır. Ancak, bugünkü Başbakanlığın yapısı tümüyle bu ilkelere aykırı durumdadır. Bugün için Başbakanlık bir üstel eşgüdüm bakanlığı olmaktan çok, uygulamacı (icracı) dev bir bakanlık

konumundadır. Bu son derece yanlıştır.

Eşgüdüm sağlamak amaçlı, bakanlıklar üstü bir konumda bulunması gereken Başbakanlığın, kısa sürede bu yapısından kurtarılması ve asli işlevlerini yerine getiren, etkin ve verimli çalışan bir eşgüdüm makamı durumuna getirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, Başbakanlığa bağlı veya Başkanlıkla ilgilendirilmiş tüm hizmet birimlerinin ilgili uygulamacı bakanlıklara bağlanması; Başbakanlıkta sadece bakanlıklar üstü konumun ve eşgüdümün gerektirdiği birimlerin ve Bakanlar Kurulu Sekreterliği'nin kalması yerinde olacaktır. 3046 sayılı Yasa gereğince, uygulamacı bakanlıkların zorunlu bir ögesi durumunda olan Teftiş Kurulunun Başbakanlıkta en başından bu yana yeri yoktur ve Anayasal konumu tartışmalıdır. Dolayısıyla, Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun kapatılması gerekir.

Başbakan, kendisine ulaşan ihbar, şikayet konuları ile istediği denetim ve soruşturmaları ilgili bakanlıkların teftiş kurullarına ya da ilgili denetim birimlerine gönderip, sonuçlarını izleyebilir. Bu konuda etkinlik ve verimliliği azaltıcı herhangi bir engel söz konusu değildir. Hatta, bunun böyle yapılması işin doğasına daha uygundur. Başbakanlık tarafından gerçekleştirilecek denetim ve araştırma ile yapılacak soruşturmalar yanlı ve siyasi bulunabilir. Bu tür bir algılama ve değerlendirme hem Başbakanlık kurumunu, hem de denetim ve soruşturma kurumlarını yıpratır. Bu yıpranım, kamuoyu nezdinde sonradan onarımı güç ve güven sorunlarına yol açar. Nitekim, bunlar zaman zaman yaşanmıştır. Eşgüdüm konumunda bulunan bir makamda, uygulamacı birimde bulunması gereken bir organın bulunmasının ne yönetim bilimi, ne hukuk ne de denetim etiği açısından tutarlı açıklaması yapılabilir.

Şu anda Başbakanlığa bağlı olarak görev yapan ve sayısı 58 olan (EK:31) birimlerin ilgili uygulamacı bakanlıklara bağlanmaları yerinde olacaktır. Böylelikle, bu kurumlar bağlanarak oluşturulan Devlet Bakanlıkları ya tümüyle ortadan kalkacak ya da sayısı ikiye geçmeyecektir. Bugün için Başbakanlığa bağlı olarak veya ilgilendirilerek görev yapmakta olan ekonomi ve maliyeyi ilgilendiren kurum ve kuruluşlar ya da organlar bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ilgili uygulamacı bakanlıklara dağıtılacaktır.

3.3. Maliye Bakanlığı

Maliye Bakanlığı, ülkemizin en köklü ve gelenekçi birkaç bakanlığından biridir. Bakanlık, 1980'li yıllara kadar Türkiye'nin ekonomisine ve maliyesine yön veren, izleyen ve denetleyen tek otorite olmuştur. Ancak, 1983'ten sonra işbaşına gelen ve çeşitli gerekçelerle Maliye Bakanlığı'na karşı olumsuz duygular taşıyan anlayışların sonucu olarak bilinçli ve tasarlı bir biçimde ekonomi politikalarından Maliye Bakanlığı el çektilmiştir. Ülkenin ekonomik ve mali birimleri çeşitli organlara dağıtılarak eşgüdüm, izleme ve denetleme güçlüğü yaratılmıştır. Bu kapsamda, 13.12.1983 tarih ve 1888 sayılı KHK ile Hazine birimleri Maliye Bakanlığı'ndan ayrılarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı adıyla Başbakanlığa bağlı yeni bir örgüt kurulmuştur. Bu Müsteşarlık, 09.12.1994 tarih ve 4059 sayılı Yasa ile Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Bu operasyonlar sonucunda, eskiden hemen hemen tek Maliye Bakanlığı yapısı içinde toplanan ekonomik ve mali birimler çok sayıda organa bölünmüştür. Böylelikle, bu alana yönelik izleme, değerlendirme ve denetimde çok büyük bir etkinsizliğe neden olunmuştur. Ayrıca, gelenekçi ve köklü Maliye Bakanlığı bürokrasisi tümüyle ekonominin dışına itilmiştir. Devletin gelir-

lerini toplayan, bütçesini yapan birimler Maliye Bakanlığı yapısında kalırken, bütçenin ayrılmaz parçası durumunda olan borçlanma ve kamu finansmanı işlemleri Hazine Müsteşarlığı yapısı içinde yer almıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın önemli bazı birimleri alınarak Hazine Müsteşarlığı'na bağlanmış ve 1960-1970 döneminin güçlü DPT örgütü çökertilmiştir. Para politikaları ise, büyük ölçüde T.C. Merkez Bankası ile Hazine Müsteşarlığı ikilisi tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. Tüm bu oluşumlar sonucu ülkenin ekonomi ve maliye politikası Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve T.C. Merkez Bankası beşgeninde yönetilmeye çalışılmıştır. Bu yönetim sürecinde sürekli olarak, yönetim, eşgüdüm, denetim ve etkinlik sorunları yaşanmıştır.

Bugünkü yapısı ile Maliye Bakanlığı; ekonomi politikalarının tümüyle dışında, maliye politikaları da etkinsiz bir konumdadır. Dolayısıyla, bu bakanlığın var olan yapısı ile devamı ülke ve hizmet sunumunda etkinlik açısından pek yararlı değildir. Bu bakımdan, Maliye Bakanlığı'nın Maliye ve Ekonomi Bakanlığı adıyla yeniden örgütlenmesi; tüm mali ve ekonomik birimleri yapısı içinde toplaması yerinde olacaktır. Bu çalışmanın da amacı zaten budur.

Maliye ve Ekonomi Bakanlığı kurulurken bugün Maliye Bakanlığı yapısında bulunan bazı birimlerin kapatılması, bazı birimlerin bakanlık dışına çıkarılması ve başka bakanlıklara bağlanması ile bazı birimlerin de yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Ayrıca, Maliye Bakanlığı dışında bulunan, ekonomi ve maliye ile ilgisi bulunan tüm birimler yeni kurulacak olan Maliye ve Ekonomi Bakanlığı yapısı içinde toplanacaktır. Bu kapsamda yapılması ge-

rekenler aşağıda maddeler halinde belirtilmektedir:

1- Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü Kapatılmalıdır

Bu Genel Müdürlük, tüm Devlet davalarını takip etmek ve Devlete hukuk müşavirliği hizmeti sunmak üzere 4353 sayılı Yasa⁽⁴⁾ ile oluşturulmuştur.

Belki kurulduğu 1943 yılında büyük bir gereksinimi karşılar durumdaydı. Ancak, bugün için kendisine yüklenen işlevleri sağlıklı, etkin ve verimli bir biçimde yerine getirdiği tartışmalıdır. Günümüz, bilgi ve uzmanlaşma çağıdır. Anılan Genel Müdürlüğün yapısı ve çalışma koşulları uzmanlaşmaya elverişli değildir. Çünkü, bir Hazine Avukatı aynı anda çok çeşitli Devlet davalarına bakmak durumunda kalmaktadır. Örneğin; bir Hazine Avukatının üzerinde hem vergi davası, hem milli emlak ile ilgili bir dava, hem de Bayındırlık Bakanlığı ile ilgili bir dava bulunabilmektedir. Dolayısıyla, bu tür bir görev yapma sürecinde bilgi çağının zorunlu bir gereği durumunda olan uzmanlaşmadan yararlanılamamaktadır. Bunun doğal uzantısı ve sonucu olarak kamunun taraf olduğu davaların çok büyük bir bölümü kamu aleyhine sonuçlanmaktadır. Örneğin; açılan vergi davalarının ortalama % 90'ı Maliye Bakanlığı aleyhine sonuçlanmaktadır⁽⁵⁾.

Devletin ilgili kurum ve kuruluşları, her konuyu savunan ve bunu da rutin görev olarak yapan avukatlar yerine, kendi etkinlik alanlarının gerektirdiği bilgi birikimi, deneyim ve uzmanlığa sahip yeteri sayıda avukat istihdam edebilirler. Ayrıca, özelliği bulunan davalarda da, o konuda ad yapmış, deneyimli avukatlardan ve üniversite öğretim üyelerinden hizmet satın alabilirler. Bu yolla, hem düzenli maaş ödeme yükü enazlanmış, hem de davaların kaza-

nılması tesadüfe bırakılmamış olur.

Maliye ve Ekonomi Bakanlığı, özellikle vergi davaları konusunda çok yetkin avukatlar istihdam etmeli veya özelliği olan büyük boyutlu davalarda ya da hukuki sorunlarda nitelikli savunma ve hukuk hizmeti satın alma yoluna gitmelidir. Bu kapsamda, Gelirler Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılmasında her bölge müdürlüğünde yeteri kadar vergi avukatı görev yapmalı; özellikli vergi davaları ise Gelirler Genel Müdürlüğü'nün merkezinde görev yapan avukatlar tarafından ya da dışarıdan avukatlık hizmeti satın alınması suretiyle yürütülmelidir.

2- Milli Emlak Genel Müdürlüğü Bayındırlık ve Yerleşim Bakanlığı'na Bağlanmalıdır

Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak Devlete ait taşınmaz malların idaresini gerçekleştirmektedir. Taşınmaz mallardan satış, kira ve ecrimisil geliri sağlanmaktadır. Milli Emlak Genel Müdürlüğü bu yönüyle Maliye ve Ekonomi Bakanlığı içinde yer alması gereken bir birim gibi gözükmektedir. Karşın, ağırlıklı işlevi Bayındırlık ve Yerleşim Bakanlığı'na daha yakındır. İşlevleri yakın veya aynı olan birimlerin bir arada toplanması, verilen hizmetlerin kalitesini ve verimini artıracak, yaşanan eşgüdüm sorunlarını ve uygulamada ortaya çıkan birimler arası gereksiz ve uzun süre alan yazışmaları ortadan kaldıracaktır. Bu kapsamda, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün, Konut Müsteşarlığı'nın, Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'nün de Bayındırlık ve Yerleşim Bakanlığı yapısı içinde toplanması büyük yarar sağlayacaktır. Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün gördüğü işlev itibarıyla bu birimlerle yakın ilişkisi bulunmaktadır. Aynı bakanlık yapısı içinde toplanacak bu birimlerin sundukları hizmetin

etkinliği büyük ölçüde artacaktır. İl düzeyinde Defterdarlıklara bağlı olarak hizmet veren Milli Emlak Dairesi Başkanlıkları ve Milli Emlak Müdürlüklerinin de Bayındırlık ve Yerleşim Bakanlığı İl Müdürlükleri yapısı içine alınması gerekecektir. Böylelikle, hizmet sunumunda tümlük ve etkinlik sağlanacaktır.

3- Gelirler Genel Müdürlüğü Yeniden Yapılandırılmalıdır

IMF'nin 2000 yılında ortaya koyduğu rapora göre; Gelirler Genel Müdürlüğü'nün Maliye Bakanlığı yapısı dışına çıkarılması veya Maliye Bakanlığı içinde ikinci bir Gelirler Müsteşarlığı kurulması önerilmektedir. Bu öneriler yeni değildir. Bu konuda değişik zamanlarda çok çeşitli görüşler ortaya konulmuştur⁽⁶⁾. Bu tür önerileri haklı kılan kimi işleyişler bulunmasına karşın, Türk kamu kesiminin köklü geçmişi ve deneyimleri bu türden "çoğalarak"⁽⁷⁾, "bölünerek", "amipsi üreme yöntemleriyle" büyümesi çözümlü, çözümsüzlüklere ve kamuda ciddi yıpranımlara, hizmet etkinsizliklerine yol açtığını ortaya koymaktadır. Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı gibi bölünmeler bunun örnekleridir.

Çözüm, Gelirler Genel Müdürlüğü'nü Maliye Bakanlığı'ndan ayırmakla çözümlenecek durumda değildir. Sorunları ayrılıkta görmeyen görüşler de oldukça yaygındır⁽⁸⁾. Sorun sadece örgütsel yapıdan değil, aynı zamanda vergi ile ilgili yasal düzenlemelerden ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet örgütlenme sisteminden de kaynaklanmaktadır. Olayın bu yönlerini göz ardı ederek, sadece Gelirler Genel Müdürlüğü'nü Maliye Bakanlığı yapısı dışına çıkarmak veya Maliye Bakanlığı içinde ikinci bir Müsteşarlık biçimine getirmek sorunu çözmeye değil, birtakım statükocu yakla-

şımlara ayrıcalık ve bazı meslek mensuplarına mesleksi çıkar sağlama güdülerine hizmet etmeye yöneliktir. Gerçek çözüm, Gelirler Genel Müdürlüğü'nün örgütsel yapısının işlevsel bir yapıya kavuşturulmasında ve vergiye ilişkin yasal düzenlemelerin çağdaş ve uygulanabilir hale getirilmesinde yatmaktadır. Çalışmamızı örgütsel yapı ilgilendirdiği için konunun bu yönü ele alınacaktır.

Gelirler Genel Müdürlüğü, Genel Müdürlük olarak Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'nın ana hizmet birimleri arasında yer almayı sürdürmelidir. Ancak, örgütsel yapısında işlevsel değişiklikler yapılmalıdır. Bu kapsamda yapılması gerekenler şöyle sıralanabilir:

Gelirler Kontrolörleri ast birim olarak Teftiş Kurulu'na bağlanmalıdır: Denetim sisteminin yeniden yapılandırılması ile ilgili bölümde ayrıntıları açıklanacağından burada açıklama yapmaya gerek bulunmamaktadır.

Gelirler Genel Müdürlüğü, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde bölge örgütü kurulmalıdır: Bu yolla il idaresinden kaynaklanan sıkıntıların tümüyle dışına çıkılmış ve çok sayıda gereksiz kadrodan, araç ve donatıdan, binadan tasarruf sağlanmış olacaktır. Bu Bölge Müdürlüklerinde hizmet tümüyle yurttaşların bizzat daireye gelmesi esaslı yerine yurttaşsız ve çağdaş iletişim ve ulaştırma yöntemlerinden yararlanılarak verilmelidir. Bir başka deyişle, vergi mükellefleri, beyanname ve bildirimlerini posta veya özel kargo şirketleri aracılığıyla bağlı olduğu Bölge Müdürlüğüne göndermeli; yatırması gereken vergileri çalıştığı banka aracılığıyla veya Posta kanalıyla ödemelidir. Böylelikle, gelir örgütünde yaşanan kirlenmenin de önüne geçilmiş olacaktır. Çünkü, mükellef hiçbir biçimde memur ile yüzyüze görüşmeyecektir. Kir-

lenmenin olduğu en önemli alan olan vergi iadelerinde de, gereken belgeler, istenen formatlarda ve istenen zamanda bağlı olunan Bölge Müdürlüğüne gönderilecek; belgeleri alan Bölge Müdürlüğü gerekli inceleme ve araştırmaları yaptıktan sonra hak edilen vergi iadesini ilgilinin banka hesabına yatacağıdır. Tüm bu işlemler, yüz yüze insan ilişkisi olmaksızın tümüyle belgesel ortamda gelişecektir. Bölge Müdürlükleri nezdinde yeteri sayıda Bölge Müdür Yardımcısı, Vergi Denetçisi (şu an Defterdarlıklara bağlı olarak görev yapan Vergi Denetmenleri) ve Vergi Avukatı görev yapmalıdır. Bölge Müdürlükleri, tam otomasyon ortamında çalışmalı; en gelişmiş teknolojileri kullanılmalı; ülkenin finans ve bankacılık sistemine entegre olmalı; kredi kartı merkezleriyle ve büyük işletmelerin muhasebe sistemleriyle bağlantılı çalışmalıdır.

Böylelikle, tek vergi kimlik numarası uygulamasının da yardımıyla ekonomik etkinlikler ve para hareketleri kayıt altına alınmış olacak ve sağlıklı bir biçimde izlenecektir. Bir başka deyişle, Devlet bilgi isteyen ve bilgi bulmaya çalışan organ olmaktan çıkıp, bilgilere eş anlı ve eş zamanlı olarak ulaşan, bu bilgileri çarpaz kontrollerinde ve incelemelerinde kullanmak üzere sistematik biçimde depolayan, yeri geldiğinde bu bilgileri kanıt olarak kullanarak kişilerin ekonomik, ticari ve özel yaşantılarına karışabilen etkin bir Devlet durumuna gelecektir. Tüm bu çalışma düzeni, verginin yaşamın ayrılmaz parçası olduğu ve vergi vermeden yurttaş olunamayacağı ilkesinin yerleşmesine katkı sağlayacaktır. Böylelikle, Türkiye kayıt dışını tartışan bir ülke olmaktan çıkıp, vergilerin nerelere harcandığını sorgulayan, Devletin sunduğu hizmetlerin etkinliğini izleyen, en tepeden en aşağıya kadar tüm kamu görevlilerine hesap sorabilen bir Devlet durumuna

gelecektir.

Tüm vergi daireleri ve malmüdürlükleri kapatılmalıdır: Böylelikle, gelir idaresi personeli yurttaşla yüz yüze olmaktan kurtarılmış olacaktır. Bunun sağlayacağı yararlar yukarıda belirli ölçüde belirtilmiştir. Vergi dairelerinin ve ilçelerde görev yapan malmüdürlüklerinin kapatılmasından dolayı herhangi bir sorun yaşanmayacaktır. Vergi İdaresinin herhangi bir uygulaması ile ilgili olarak idare ile yüz yüze görüşme yapmak isteyen yurttaş ya da mükellef, Defterdarlıklara bağlı olarak sadece Defterdarlık ana binasında görev yapan Gelir Müdürlüğü'ne başvuracaktır. Defterdarlıklarda bugün itibarıyla çok sayıda Gelir Müdürlüğü görev yapmaktadır. Bunlar kapatılacak ve yetkileri ile işlevleri tam olarak belirlenmiş tek bir güçlü Gelir Müdürlüğü oluşturulacaktır. Bu müdürlükler, o ilde bulunan vergi mükelleflerinin ve yurttaşların vergi ile ilgili olarak ortaya çıkan sorunlarına ve tereddütlü durumlarına ilgili bölge müdürlüğü ile bağlantılı olarak bakacak ve çözüm getirecektir. Defterdarlıklar, vergi daireleri ve malmüdürlükleri kapatıldığı için büyük ölçüde vergi idaresinin dışında kalacaklardır.

Ancak, gerek Gelirler Genel Müdürlüğü'nün ve gerekse Gelirler Bölge Müdürlüklerinin birtakım yerinde tespit ve yoklama işlemlerine bakmak üzere Gelirler Müdürlüğü nezdinde bu görevleri yapacak yoklama memurları bulunacaktır. Malmüdürlüklerinin kapatılmasıyla milli emlak işlemleri boşlukta kalmış gibi görünmektedir. Ancak, Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve Yerleşim Bakanlığı'na bağlandığı için il ve ilçelerdeki tüm milli emlak işlemleri anılan bakanlık örgütüne geçecektir. Yani, bu konuda herhangi bir boşluk söz konusu değildir. Malmüdürlüklerinin gördüğü diğer özlük hakları ve ödeneklerle ilgili işlemler ise, il merkezinde

Defterdarlık bünyesinde bulunan Muhasebe Müdürlükleri⁽⁹⁾ tarafından yerine getirilecektir. Bu konuda T.C. Merkez Bankası ve T.C. Ziraat Bankası ile birlikte yürütülen Tek Hazine Hesabı işlemleri aynen sürdürülecektir. Hatta, ilçeler boyutunda ödenek aktarım ve ödeme işlemleri zorunlu olarak T.C. Ziraat Bankası şubeleri aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Malmüdürlüklerinin yürüttüğü damga pulu ve harç ile kıymetli kağıt satış işlemleri Defterdarlık Muhasebe Müdürlüğü tarafından organize edilmek suretiyle bayiler, yetkili memurlar ve T.C. Ziraat Bankası şubeleri aracılığıyla yürütülecektir.

Tarhiyat Öncesi Uzlaşma işlemleri sadece Teftiş Kurulu mensuplarına yönelik olmalı ve tutanak üzerinden yapılmalıdır.

Uzlaşma (tarhiyat sonrası) işlemleri ilerde Defterdarlığa bağlı Gelir Müdürlüğü nezdinde oluşturulacak bir komisyon tarafından yerine getirilmeli; Merkezi Uzlaşma Komisyonu kapatılmalı; hiçbir biçimde merkezde uzlaşma yapılmamalıdır.

Vergiye ilişkin yargı işlemleri tümüyle ilgili Bölge Müdürlükleri nezdindeki vergi avukatları tarafından yürütülmeli; Teftiş Kurulu mensupları tarafından yazılan raporlara ilişkin davalar Gelirler Genel Müdürlüğü nezdindeki avukatlar tarafından veya konunun önem ve boyutuna göre dışarıdan satın alınacak avukatlık hizmeti çerçevesinde yürütülmelidir.

Defterdarlıklar nezdinde etkinlikte bulunan hacizli menkul mal mağazaları kaldırılmalı; bu tür malların satışı Maliye ve Ekonomi Bakanlığı nezdinde bağlı kuruluş olarak hizmet verecek olan Tasfiye İşleri Genel Müdürlüğü mağazalarına bırakılmalıdır. Mükelleflerin haczedilen taşınmaz malları ise, Defterdarlık nezdinde etkinlikte bulunacak Gelir Müdürlüğü'nün ilgili birimi tarafından satılmalıdır.

4- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yeniden Yapılandırılmalıdır

Maliye ve Ekonomi Bakanlığı nezdinde etkinliği sürdürecektir olan Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, performans bütçe ve çok yıllık bütçe esasları doğrultusunda yeniden yapılanmalı; teknolojik alt yapısı tümüyle baştan kurulmalı; en ileri bilgisayar sistemleri ve programları kullanılmalıdır. Bütçenin 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'ndan kaynaklanan sorunları tümüyle giderilmelidir. Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, engelleyici, kısıtlayıcı bir genel müdürlük olmaktan çok, bütçe hedeflerinin sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesi için çaba harcayan ve bütçe konusunda harcamacı kuruluşlara bilgilendirme ve danışma ve bilgilendirme desteği sağlayan bir genel müdürlük olmalıdır. Bütçe harcamalarının ve ödeneklerinin her aşamasında devreye giren, karışımında bulunan, tekeli bir anlayışla her aşamaya onay veren bir yapıdan, hizmet etkinlik ve verimliliğin esas olduğu; harcamacı kurumların plan ve programlar çerçevesinde sunmayı üstlendikleri mal ve hizmetlerin zamanında ve etkin olarak sunulup sunulmadığının izlendiği bir yapıya yönelinmelidir. Böyle bir yapının merkezinde tam otomasyon sistemi olmalı ve tüm kayıtlar ve karışımlar manyetik ortamda yapılmalıdır.

Dünyanın gelişmiş ülkeleri giderek yoğun biçimde çok yıllık bütçe uygulamalarına yönelmektedir. Şu an için OECD ülkelerinin tamamında ve ABD'de çok yıllık bütçe uygulanmaktadır. Son zamanlara kadar yıllık bütçe sürecinde çok yıllılığın olmadığı OECD üyesi ülke olan Fransa da, Aralık 1998'de çok yıllık kamu maliyesi programını yürürlüğe koymuştur⁽¹⁰⁾. Son on yıllık dönemde OECD ülkelerinin çoğunluğunda bütçe ve bütçeleme süreçlerine yönelik önemli reformlar gerçekleştiril-

miştir. Bu reformların başında çok yıllık bütçe sistemine geçiş gelmektedir. Çok yıllık bütçe; dar anlamda, çok yıllık bir süreç için devlet gelirlerini ve harcama (ödenek) miktarlarını belirleyen bir bütçe olarak tanımlansa da, bu dönem çoğunlukla, yıllık bütçe sürecinin özellikle çok yıllık gelir ve harcama tahminleri veya çok yıllık bir mali plan gibi çok yıllık nitelikler ile birlikte değerlendirildiği bir bütçe yaklaşımını ifade etmektedir. Uygulama sonuçları ve deneyimlere bakıldığında çok yıllık bütçenin yaygınlaşması, olumlu yanlarının oldukça fazla olduğunu ortaya koymaktadır⁽¹¹⁾.

Türkiye de, bir OECD üyesi ülke olarak çok yıllık bütçe uygulama sürecine girmek durumundadır. Bu kapsamda, gereken önlemlerin yeniden yapılandırma sürecine alınması gerekir.

Bütçe, ilke olarak devletin tüm harcamalarını kapsamak durumundadır⁽¹²⁾. Çok yıllık bütçe ile birlikte, bütçe birliği ilkesine aykırılık oluşturan tüm fonların, katma bütçelerin ve döner sermayelerin kaldırılarak, genel bütçe içinde birleştirilmesi; ancak, genel bütçenin katı harcama kurallarından kaçışın sonucu olarak ortaya çıkan bu gereksinimlerin yeniden doğmaması için gereken önlemlerin de alınması gerekir. Bir başka deyişle, bütçenin ödenek kullanımındaki gereksiz bürokrasinin, tescil ve vize işlemlerinin büyük ölçüde kaldırılması; kurumların kendilerine verilen ödeneklerini harcama kalemlerine bağlı olarak değil, sundukları hizmetin gereklerine uygun olarak kullanabilmelerinin sağlanması gerekir. Bir başka deyişle, bütçe ödeneklerinin kullanımında katı bürokratik süreçler yerine, kuruluşların yaptıkları işlemlerin sonuçlarından sorumlu tutulmaları ve performans ölçümlemesinin esas olarak benimsenmesi yerinde olacaktır⁽¹³⁾. Sayıştay'ın, ödeneklerin kullanımı sırasındaki tüm vize ve tescil işlemleri kaldırıl-

malı; bütçenin uygulanmasında tek otorite Maliye ve Ekonomi Bakanlığı olmalıdır. Maliye ve Ekonomi Bakanlığı bu otoritesini kullanırken T.C. Merkez Bankası ile Devlet Planlama ve İstatistik Kurumu Başkanlığı ile eşgüdüm halinde bulunmalıdır.

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, bütçeyi yapmakta; Muhasebat Genel Müdürlüğü ise bütçenin muhasebe boyutu olan hesapları tutmaktadır. Bu bakımdan, bu iki genel müdürlüğün tek yapıda birleştirilmesi işlevsel olarak yararlı olacaktır. Yeni genel müdürlüğün unvanı Bütçe ve Muhasebat Genel Müdürlüğü olabilir.

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'nün şu anda taşra örgütü bulunmamaktadır. Bunun yarattığı olumsuzlukları ortadan kaldırmak için genel müdürlükler nezdindeki birleştirmeye koşut olarak Defterdarlık yapısı içinde bulunan Muhasebe Müdürlükleri, Bütçe ve Muhasebe Müdürlüğü olarak yeniden yapılandırılmalıdır.

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak görev yapmakta olan Bütçe Kontrolörleri, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı bünyesindeki denetim otoritesinin tekleştirilmesi kapsamında Teftiş Kurulu Başkanlığı'na ast birim olarak bağlanmalıdır.

5- Muhasebat Genel Müdürlüğü Yeniden Yapılandırılmalıdır

Muhasebat Genel Müdürlüğü, Devletin hesaplarını izleyen ve kayıtlarını tutan genel müdürlüktür. Anılan genel müdürlük tarafından yapılan görev ile Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'nün gördüğü görev arasında ciddi bir bağlantı ve koşutluk bulunmaktadır. Bu işlevsel koşutluk ve bağlantı nedeniyle söz konusu iki genel müdürlük Bütçe ve Muhasebat Genel Müdürlüğü olarak birleştirilmelidir.

1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Ka-

nunu'nun nakit esaslı muhasebe tutma esasından, tahakkuk esaslı muhasebe esasına geçilmesini sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalı; buna koşut olarak Devlet Muhasebesi Yönetmeliği, Harcama Belgeleri Yönetmeliği, Ayniyat ve Demirbaş Yönetmeliği değiştirilmelidir. Devletin demirbaş sisteminde amortisman ayırma esaslı sisteme geçilmeli; kamu demirbaş ve taşınmazları ile araçları sigorta sistemi içinde sigortalanmalıdır.

6- Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı'na Bağlanmalıdır

Türkiye'de sosyal güvenlik sistemlerindeki ayrımlı uygulamalar, sosyal güvenlik kurumlarının açıkları, bu güvenlik kurumlarının etkin yönetilmeyişi, erken emeklilik gibi konular uzun zamandan bu yana tartışma konusu olmaktadır.

Ülkemizdeki sosyal güvenlik kurumlarının aynı yapı içinde toplanması uzun zamandır konuşulmakta; ancak, henüz herhangi bir gelişme elde edilebilmiş değildir. Tüm bu tartışma konularını ortadan kaldırmak, sosyal güvenlik alanında sağlıklı politikalar belirlemek, toplanan sosyal güvenlik fonlarını en etkin ve verimli biçimde yönetmek için Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı kurulmalı ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü, Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü ve Bağ-Kur Genel Müdürlüğü bu kuruma bağlanmalıdır. Belirli bir geçiş sürecinden sonra da, aktüer hesapları uyumlaştırılarak ve prim yapısı ayrılaştırılarak bu üç kurum tekleştirilmelidir. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile ilgilendirilmeli; ancak bağlı olmamalıdır. Yapı ve işleyiş olarak özerk bir kurum olmalıdır.

Emekli Sandığı, SSK ve Bağ-Kur'un il ve bölge örgütleri kapatılmalı; tüm işlemler tam otomasyonlu merkez biriminde yürü-

tülmelidir. Bu sistemde kişilerin kuruma gidip gelmeleri tümüyle ortadan kaldırılmalı; işlemler posta ve banka kanalıyla yürütülmelidir. Bu işleyişte sorun çıkmaması için, hizmet tanımlamaları ve yapılacak işlemler adım adım ve süre olarak tanımlanmalı ve kamuoyuna açıklanmalıdır. Bu açıklama taahhütname olmalıdır ve Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı sürelerine uymamanın sonuçlarına tazminatsal olarak katlanmalıdır. Örneğin; bir emeklilik işlemi için gereken belgeler tümüyle İnternet ortamında ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın İl Müdürlüklerinde bulunmalı. Bu belgeleri sağlıklı olarak doldurup Kuruma başvuran kişinin emeklilik işlemleri belirtilen ve açıklanan sürede tamamlanarak, aylığı istediği banka şubesine yatırılmalıdır. Kurum, her şeyi tam olan bir kişinin emeklilik işlemini süresinde tamamlayamadığında cari hazine bonusu faiz oranları üzerinden tazminat ödemeye mahkum olmalıdır. Kurum, ödemek zorunda kaldığı bu tazminatları, buna neden olan çalışanlarından tazmin etmelidir.

7- Denetim Birimleri Yeniden Yapılandırılmalıdır

Maliye Bakanlığı içindeki denetim organlarının en üst noktasında Maliye Teftiş Kurulu bulunmaktadır. Maliye Teftiş Kurulu, Devlete ait tüm mali işlemleri denetlemek ve kontrol altında tutmak amacıyla doğrudan Maliye Bakanına bağlı olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde mali idarenin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi çalışmaları sırasında Fransa örnek alınarak 1879 yılında kurulmuştur. Aslında, Maliye Müfettişliği mesleğinin tarihsel geçmişi Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar uzanmaktadır. Maliye Müfettişlerinin o dönemdeki adları "Bakı Kulu"dur ve bu meslek mensupları doğrudan padişaha bağlı olarak görev yapmışlardır. Maliye Müfettişleri; mali mevzuatın uygulanmasının kont-

rolü, ekonomik ve mali olayların analiz edilmesi, kamu kurumlarında sistem, mevzuat ve bürokratik süreçlerin iyileştirilmesi amacıyla teftiş, denetim, soruşturma ve inceleme görevlerini 178 sayılı Maliye Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 20'nci maddesi ile değişik yasal düzenlemelerden aldıkları yetkilerle yerine getirmektedirler.

Maliye Bakanlığı'nın doğrudan Bakanlık makamına bağlı olarak görev yapan ikinci üstel denetim birimi Hesap Uzmanları Kurulu'dur. Hesap Uzmanları Kurulu, Maliye Bakanı adına Türkiye çapında vergi incelemesi yapmak üzere 28.03.1945 tarih ve 4709 sayılı Yasa⁽¹⁴⁾ ile oluşturulmuştur.

Maliye Bakanlığı yapısı içinde hemen hemen her genel müdürlüğe bağlı olarak görev yapan kontrolörler bulunmaktadır. Kontrolörler, buldukları genel müdürlükte doğrudan genel müdüre bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Yetkileri, bağlı buldukları genel müdürlüğün işlemlerini teftiş etmek, denetlemek ve gerektiğinde de soruşturma yapmaktır. Gelirler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak görev yapan Gelirler Kontrolörlerinin ise, teftiş, denetim ve soruşturma görevlerine ek olarak vergi incelemesi yapma yetkileri de bulunmaktadır.

Maliye Bakanlığı'ndaki özellikle vergi incelemesine dönük denetim konusunda sık sık tartışmalar yaşanmaktadır. Bu alana yönelik yetkinin dört ayrı tür denetim grubunda da eş anlı olarak bulunmasının denetimde etkinsizliğe, mükerrerliğe ve karışıklığa yol açtığı belirtilmektedir. Maliye Bakanlığı bünyesinde vergi inceleme yetkisi denetim organı olarak dört meslek grubunda eş anlı olarak vardır. Bir başka deyişle, uç örnek olarak bu meslek mensuplarının dördü de aynı mükellef nezdinde aynı anda vergi incelemesi yapabilir du-

rumdadır. Bu meslek mensupları; Maliye Müfettişleri (Bakan adına), Hesap Uzmanları (Bakan adına), Gelirler Kontrolörleri (Gelirler Genel Müdürü adına) ve Vergi Denetmenleri (Defterdar adına) vergi incelemesi yapmaya yetkili bulunmaktadır.

Vergi inceleme yetkisinin bu kadar çok denetim grubuna dağılmış olması gerçekten de uygulamada çok çeşitli sıkıntılara yol açmaktadır. Bu sıkıntıların başlıcaları şunlardır⁽¹⁵⁾: (i) Denetim standartları, uluslararası standartlardan uzaktır. (ii) Denetim kurumları arasında eşgüdüm bulunmamaktadır. (iii) Denetim mükerrerliği ve denetim savurganlığı vardır. (iv) Denetim, etkin ve verimli değildir. (v) Denetim adil değil, haksız rekabet yaratıcıdır. (vi) Denetim, yarattığı haksız rekabet nedeniyle mali yük yaratmaktadır. (vii) Denetim, kamuyu aydınlatma ilkesine uygun değildir. (viii) Denetim yapan meslek mensupları bilgi birikimi yönünden denetledikleri kurumların çalışanlarının gerisinde kalmaktadır. (ix) Denetim organları, çağın getirdiği değişimleri ve sürekli gelişen yatırım ve fonlama araçlarını kavrayamamaktadır. (x) Denetim, performans, etkinlik ve verimliliğe odaklı değil, mevzuata sadakate odaklıdır. (xi) Denetim günceli değil, geçmişin kusur, hata ve uygulama yanlışlıklarını hedeflemektedir. (xii) Denetim birimleri arasında ciddi eşgüdüm sorunları yaşanmaktadır.

Tüm bu olumsuzlukları kaldırmak bakımından yeni oluşturulacak Maliye ve Ekonomi Bakanlığı denetim birimlerinin yeniden yapılandırılması zorunluluğu bulunmaktadır. Yukarıda belirtilen ve ayrıca Dünya Bankası'nın 20.08.2001 tarihli Turkey Public Expenditure and Institutional Review, Reforming Budgetary Institutions for Effective Government adlı raporu ile IMF'nin Eylül 2000 tarihli The Agenda for Tax Reform-The Next Steps adlı raporunda

ortaya konulan eleştirileri ortadan kaldırmak için tüm denetim birimlerinin Teftiş Kurulu Başkanlığı yapısı içinde toplanması yararlı bir çözüm olacaktır. Böylelikle, denetim planlamasında eşgüdüm sorunları yaşanmayacak, mükerrer denetim tümüyle ortadan kalkacak, dünya denetim standartlarını uygulamak kolaylaşacak, denetimde etkinlik ve verimlilik sağlanacak, ast-üst örgütlenme yapısı denetimde iş performansını artıracak, denetimde yoğun olarak yaşanan savurganlık ve emek israfının önüne geçilecek, denetim kurumları ve meslek mensupları arasında yaşanan yersiz kıskançlık, çatışma ve olumsuz statükocu yaklaşımlar ortadan kalkacaktır.

Yeniden yapılanma ile Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'nın tek denetim organı Teftiş Kurulu olacaktır. Hesap Uzmanları Kurulu kapatılarak, bu kurulun mensuplarına (tüm kazanılmış hakları zaten Maliye Müfettişleri ile aynı olduğu için) Maliye Müfettişi unvanı ve yetkisi verilecektir. Bu yolla, Maliye Bakanlığı döneminde bu iki kurul arasında yaşanan tüm sıkıntılar da ortadan kalkmış olacaktır. Bu birleştirme yöntemi ile Hesap Uzmanlarının, Bakan adına Türkiye düzeyinde vergi inceleme yapma yetkileri çok genişlemiş olacaktır. Dolayısıyla, hukuki yönden de yetki daraltımı söz konusu olmadığı için herhangi bir sakınca ya da aykırı durum söz konusu olmayacaktır. Ayrıca, çok geniş olan Maliye Müfettişi yetkisini kullanan eleman sayısının artışı suretiyle hizmet yaygınlığında ve derinliğinde çok ciddi bir artış sağlanmış olacaktır. Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın Maliye Müfettişi unvanlı denetim elemanları, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'nın üstel denetim elemanları olacaktır. Genel Müdürlüklere bağlı olarak görev yapan ve unvanları aşağıda belirtilen kontrolörler ast denetim birimleri olarak Teftiş Kurulu Başkanlığı'na bağlanacaktır. Böyle-

likle, denetim, teftiş, soruşturma ve incelemelerde Maliye Müfettişleri refakatinde çalışacaklardır. Örneğin bir konu hem bütçe kanadını, hem gelir kanadını, hem de Hazine kanadını ilgilendiriyor ise, bu durumda Maliye Müfettişi refakatine Bütçe ve Muhasebat Kontrolörü, Gelirler Kontrolörü ve Hazine Kontrolörü girecek ve işlem bir bütün olarak yürütülecektir. Böylelikle, bir olay tüm yönleriyle kavranmış olacaktır. Ayrıca, konularıyla ilgili olarak Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından verilecek teftiş, denetim, inceleme ve soruşturmaları gerektiğinde bağımsız olarak da yapabileceklerdir. Teftiş Kurulu Başkanlığı'na ast birim olarak bağlanan kontrolörler, Maliye Müfettişleri ile dikey ilişki içinde olacaktır.

Bu yönetim biçimi hizmetin etkin ve verimli yapılmasını sağlayacak ve denetim birimlerinde yoğun olarak yaşanan yatay ilişkinin ortaya çıkardığı sakıncaları ortadan kaldıracaktır. Teftiş Kurulu yapısı içinde altyapısı ve koşulları oluşturulmak suretiyle Kontrolörlüklerden Maliye Müfettişliğine geçiş sistemi yaratılmasında çok büyük yarar vardır. Bu yararların başında; mesleki olumsuz rekabetin ortadan kaldırılması, mesleki teşvik, güdüleme ve çalışma etkinliğinin artırılması, kurumsal bağlılık düzeyinin yükseltilmesi gelmektedir. Teftiş Kurulu Başkanlığı'na ast birim olarak bağlanacak kontrolörlükler şunlardır: 1- Gelirler Kontrolörleri. 2- Hazine Kontrolörleri (Hazine Müsteşarlığı'nın kapatılması ve birçok biriminin Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na katılmış olması nedeniyle). 3- Bütçe ve Muhasebat Kontrolörleri (Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü ile Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün birleştirilmiş olması nedeniyle). 4- Gümrük Kontrolörleri (Gümrük Müsteşarlığı'nın Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanmış olması nedeniyle).

Bu yeniden yapılandırılma kapsamında Gümrük Teftiş Kurulu kapatılmalı; emekli-liği gelen personel emekli edilmeli; kalanlar ise Maliye ve Ekonomi Bakanlığı içinde hukuki sorun yaratmayacak konularına uygun görevlere atanmalı; mevzuat ile Gümrük Müfettişlerine tanınan yetkiler Maliye Müfettişlerine ve Teftiş Kurulu Başkanlığı'na ast birim olarak bağlanan ve Maliye Müfettişleri ile dikey ilişki içinde bulunan Gümrük Kontrolörlerine aktarılmalıdır.

Bugün için Defterdarlıklara bağlı olarak görev yapan Vergi Denetmenleri ise, coğrafi bölge esasına göre oluşturulacak 7 adet (bu sayı duruma göre 10'a kadar çıkarılabilir) Gelirler Bölge Müdürlüğü'ne bağlı olarak görev yapacaklardır ve unvanları Vergi Denetçisi olacaktır. Defterdarlıklar, denetim, teftiş, inceleme ve soruşturma istemlerini Teftiş Kurulu Başkanlığı'na iletacaktır. Teftiş Kurulu Başkanlığı, gelen istemleri ya kendi yapısı içinde sonuçlandırarak ya da Gelirler Bölge Müdürlüklerinden ilgili olanına gönderecek ve sonuçlarını izleyecektir. Böylelikle, hizmette zamanlılık, kıvamlılık, verimlilik ve izleme gerçekleştirilmiş olacaktır.

8- Maliye Bakanlığı Dışında Bulunan Ekonomik ve Mali Birimler Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na Bağlanmalıdır

Maliye ve ekonomi ile ilgili bulunan ve aşağıda belirtilen kurum ve kuruluşlar Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanmalı; daha sonradan günün koşulları gereği maliye ve ekonomi alanında oluşturulacak kurum ve kuruluşlar kesinlikle Maliye ve Ekonomi Bakanlığı yapısı içinde oluşturulmalıdır.

1- Avrupa Birliği İç Ekonomik ve Teknik Koordinasyon Kurulu⁽¹⁶⁾ (Başbakanlıktan).

2- Özelleştirme Yüksek Kurulu (Başbakanlıktan).

3- Ekonomik ve Sosyal Konsey (Başbakanlıktan).

4- Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü (Hazine Müsteşarlığı'ndan).

5- Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü (Hazine Müsteşarlığı'ndan).

6- Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü (Hazine Müsteşarlığı'ndan).

7- Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü (Hazine Müsteşarlığı'ndan).

8- Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü (Hazine Müsteşarlığı'ndan).

9- Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü⁽¹⁷⁾ (Hazine Müsteşarlığı'ndan).

10- Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan).

11- Anlaşmalar Genel Müdürlüğü⁽¹⁸⁾ (Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan).

12- Gümrükler Genel Müdürlüğü (Gümrük Müsteşarlığı'ndan).

13- Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü⁽¹⁹⁾ (Gümrük Müsteşarlığı'ndan).

14- Gümrükler Kontrol Genel Müdürlüğü (Gümrük Müsteşarlığı'ndan).

15- Avrupa Topluluğu ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü⁽²⁰⁾ (Gümrük Müsteşarlığı'ndan).

16- Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü⁽²¹⁾ (Başbakanlık'tan).

17- Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü⁽²²⁾ (Dışişleri Bakanlığı'ndan).

18- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (Başbakanlık'tan).

3.4. Hazine Müsteşarlığı

13.12.1983 tarih ve 188 sayılı KHK ile Maliye Bakanlığı'ndan, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan ayrılan birimlerle Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kurulmuştur. 09.12.1994 tarih ve 4059 sayılı Yasa ile de bu örgüt Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olmak üzere iki müsteşarlığa ayrılmıştır.

Hazine Müsteşarlığı'nun kuruluş amacı;

ekonomi politikalarının belirlenmesine yardımcı olmak, bu politikalar çerçevesinde düzenlemeler yapmak, uygulamada bulunmak, uygulamaları izlemek ve geliştirmektedir⁽²³⁾.

Hazine Müsteşarlığı, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte kapatılmalıdır. Hazine Müsteşarlığı'na bağlı olarak etkinlikte bulunan birimlerin bağlanacağı bakanlıklar aşağıda belirtilmektedir:

1- Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlanmalıdır.

2- Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanmalıdır.

3- Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Müdürlüğü, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlanmalıdır.

4- Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanmalıdır.

5- Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü, Bankacılık ve Finans Kurulu Başkanlığı'na bağlanmalıdır.

6- Sigortacılık Genel Müdürlüğü, Bankacılık ve Finans Kurulu Başkanlığı'na bağlanmalıdır.

7- Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanmalıdır.

8- Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanmalıdır.

9- Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanmalıdır.

10- Hazine Kontrolörleri Kurulu Başkanlığı, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı'na ast birim olarak bağlanmalıdır.

11- Sigorta Denetleme Kurulu Başkanlığı, Bankacılık ve Finans Kurulu Başkanlığı'na

bağlanmalıdır.

12- Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanmalıdır (T.C. Merkez Bankası'na bağlanması da alması olarak düşünülebilir.)

13- Hazine Müsteşarlığı'nın kalan birimleri kapatılmalıdır.

3.5. Dış Ticaret Müsteşarlığı

13.12.1983 tarih ve 188 sayılı KHK ile Maliye Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan ayrılan birimlerle Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kurulmuştur. 09.12.1994 tarih ve 4059 sayılı Yasa ile de bu örgüt Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olmak üzere iki müsteşarlığa ayrılmıştır.

Mali ve ekonomik birimlerin tek yapı içinde toplanmasının doğal sonucu olarak, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın ana hizmet birimlerinin önemli bir bölümü ile bağlı ve ilgili kuruluşlarının tamamı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlanacaktır. Bu kapsamda, İhracat Genel Müdürlüğü, İthalat Genel Müdürlüğü, Dış Ticarete Standartizasyon Genel Müdürlüğü ve Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlanacak; Anlaşmalar Genel Müdürlüğü ile Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü aynı tür görevleri yapan Genel Müdürlüklerin Maliye ve Ekonomi Bakanlığı içinde yer alması nedeniyle kapatılacaktır. Ayrıca, 4684 sayılı Yasaya göre görev yapan İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 93/4614 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁽²⁴⁾ ile oluşturulan İhracatçı Birlikleri, 4059 sayılı Yasa ile kurulan İthalatçı Birlikleri bağlı kuruluş statüsünde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlanacaktır.

3.6. Gümrük Müsteşarlığı

Gümrük Müsteşarlığı, oluşum süreci sürekliliği değişiklikler gösteren bir kurum olmuştur. En son Maliye Bakanlığı bünyesinde

den ayrılarak, müsteşarlık biçiminde Başbakanlığa bağlanmıştır. Ancak esas işlevleri yönünden Gümrük İdaresinin Maliye ve Ekonomi Bakanlığı yapısı içine alınması gerekmektedir.

Bu yeniden yapılandırma işlemi gerçekleştirilirken birtakım değişikliklerin yapılması ve bazı birimlerin kapatılması zorunludur. Bu kapsamda, Gümrük Müsteşarlığı içinde bulunan Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın tümüyle kapatılması; bu kurula mensup Gümrük Müfettişlerinin hukuki yönden uygun görevlere atanmaları; Gümrük Kontrolörlerinin ast birim olarak Maliye ve Ekonomi Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı'na bağlanması; Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü ile Gümrükler Kontrol Genel Müdürlüğü'nün kapatılarak, bu iki genel müdürlük yerine Gümrükler Denetim ve Koruma Genel Müdürlüğü adıyla tek genel müdürlük kurulması ve bunun da Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanması; Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün Maliye ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlanması; Avrupa Topluluğu ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün, bu nitelikte bir genel müdürlüğün Maliye ve Ekonomi Bakanlığı yapısı içinde olması nedeniyle kapatılması gerekmektedir.

3.7. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 30.09.1960 tarihinde kurulmuş ve halen 540 sayılı KHK'ye göre etkinlikte bulunmaktadır. 1990'dan itibaren DPT'de bir etkisizleştirme eylemi görülmektedir. DPT, 1960-1980 arası dönemdeki parlaklığını, etkinliğini ve verimliliğini yitirmiş durumdadır. Bunda hiç kuşkusuz DPT'nin pek çok konunun içine çekilmiş olmasının ve buna kurum yöneticilerinin sessiz kalmalarının etkisi büyük olmuştur. DPT'nin siyasallaştırılmak suretiyle yozlaştırılması da kuru-

mu zayıflatan önemli bir öge olmuştur. Ayrıca, DPT'nin özellikle 1983'ten sonra olmak üzere bazı dönemlerde uygulamanın içine çekilmesi de DPT'yi çok yıpratmıştır.

Türkiye'nin etkin, verimli, statükocu yaklaşımlardan ve siyasal yanlılıklardan arınmış, katı bürokratik engelleyici anlayıştan ziyade yardımcı olan ve katkı sağlayan, bilgi desteği sunan, uygulamanın dışında, daha üstel bir noktada danışmanlık ve yönlendiricilik görevi üstelenen bir DPT'ye her zaman gereksinimi vardır. DPT'nin bu anlayışla yeniden yapılandırılması zorunludur.

DPT, gerek görevleri ve gerekse işlevi itibarıyla zorunlu bir biçimde Türkiye'nin her türlü istatistik bilgisini kullanan bir kurumdur. Türkiye'de istatistik konusunda gerek sağlıklı veri bulma ve gerekse tartışmasız verileri zamanında sağlama konusunda ciddi bir sıkıntı söz konusudur. Ayrıca, Türkiye'de istatistik yayınlayan ve istatistik üreten gereğinden çok kamu kurumu ve yarı kamu kurumu bulunmaktadır. Tüm bu uygulamaların ortaya çıkardığı sorunları ortadan kaldırmak, istatistik verileri tek elden yayınlamak bakımından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın da yeniden yapılandırma kapsamında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yapısı içine katılması ve Türkiye'ye ait tüm istatistiklerin izlenmesi, depolanması ve yayımlanması tekelinin bu kuruma bırakılması yararlı olacaktır. Bu yeni yapılanma sonucunda oluşturulacak organa Devlet Planlama ve İstatistik Kurumu Başkanlığı unvanı verilebilir ve bu kurum Başbakanlığa bağlanabilir. Bu oluşumdan sonra tüm kamu kurumlarının ve meslek odaları gibi yarı kamu kurumlarının istatistik açıklamaları yasaklanabilir. Türkiye'nin tüm istatistikleri tek elden, belirlenen sürelerde, belirlenen formatlarda yayımlanır. Bu yol-

la, istatistik alanında yaşanan başıboşluk, düzensizlik ortadan kalkar ve istatistik verilerine güven sağlanır.

3.8. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı

Yeniden yapılanma kapsamında Devlet İstatistik Enstitüsü, tüm birimleriyle birlikte Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile birleştirilerek Devlet Planlama ve İstatistik Kurumu Başkanlığı yapısı içinde görevini sürdürmelidir. Bu birleştirme işlemi sırasında, gerek merkez birimlerinde ve gerekse taşra birimlerinde bu iki kurumun kapatılması gereken birimleri kapatılmalı, bir araya getirilmesi gereken birimleri tekleştirilmelidir. Böylelikle, hem kadrolardan, hem fiziki ortamlardan, hem de harcamalardan ciddi tasarruflar sağlanmış olacaktır. Ayrıca, daha küçük; ama daha etkin ve verimli bir yönetim ve organizasyon ortaya çıkacaktır.

Derginin Notu : Sevgili okurlarımız, sayfa sayılarımız kısıtlı olduğu için; bu yazının ikinci bölümünü bir sonraki sayımızda (Ekim 2003) yayınlayacağız.

Dipnotlar

1- Bu yazıda yer alan görüşler tümüyle yazarın şahsına ait olup, hiç bir biçimde Hazine Müsteşarlığı'nı, Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü'nü ve Kadir Has Üniversitesi'ni bağlamaz ve anılan kurumların görüşü olarak kullanılamaz.

2- Devlet Denetleme Kurulu, 2443 sayılı Yasa hükümlerine göre görevlerini yerine getirmektedir. 2443 sayılı Yasa, 03.04.1981 tarih ve 17299 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

3- Kalkınma sorunu çeken diğer bazı ülkelerde de durumun farklı olmadığını göstermesi bakımından Bkz.: By Robert H. Bates, "Institutions and Economic Performance", IMF Conference on Second Generation Reforms, September 22, 1999, ss. 8-9.

4- 18.01.1943 tarih ve 5307 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

5- 1) Ahmet Erol, "Yargıda İdare Aleyhine Sonuçlanan Gelir ve Kurumlar Vergisi Davaları (I)", Mükellefin Dergisi, Sayı: 96, Aralık-2000, ss. 62-71.; 2) Ahmet Erol, "Yargıda İdare Aleyhine Sonuçlanan Gelir ve Kurumlar Vergisi Davaları (II)", Mükellefin Dergisi, Sayı: 97, Ocak-2001, ss. 104-113.; 3) Nazmi Karyagdı, Toplam Kalite Yönetimi ve Türk Vergi İdaresi, Ankara Sanayi Odası, Yayın: 51, Ankara, Mart-2001, ss. 20.21.

6- Bu görüşler için Bkz.: 1) James W. Martin, Frank C.E. Cush, "Maliye Bakanlığı Kuruluş ve Çalışmaları Hakkında Rapor, 13.08. 1951.; 2) B. Frank White, "Türkiye'de Vergi İdaresi", 02.12.1963.; 3) Altan Tufan, "Türk Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanması Gereği", Türk Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanması Paneli (25.01.1991), Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Geliştirme Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss.29-34. ; 4) A. Bora Ocakçioğlu, "Etkin Bir Vergi İdaresi Modeli 'Bağımsız' Türkiye Vergi Kurumu", Türk Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanması Paneli (25.01.1991), Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Geliştirme Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss. 42-57.; 5) Adnan Tezel, "Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanması Konusunda Nasıl Bir Hukuki Düzenleme Yapılmalıdır", Türk Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanması Paneli (25.01.1991), Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Geliştirme Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss. 83-88.; 6) Özhan Uluatam, Ramazan Taş, Meltem Kayıran-Dikmen, Türk Vergi Sisteminin Temel Sorunları ve Bir Reform Önerisi, Türk Harb-İş Sendikası, Ankara, 1995, ss. 91-100.; 7) Cemal Sezer, "Türk Vergi Yönetiminde Örgütlenme ve Türkiye'de Vergi Yönetiminin Örgütlenmesi İçin Bir Model Önerisi" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Fakültesi İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı, İstanbul, 1996.; 8) Nilgün Serim, "Türk Vergi Yönetiminde Reform Kavramı" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü, İstanbul, 1996, ss. 87-97.; 9)

Ahmet Kırdök, "Vergi Reformu ve 84 No.lu Genel Tebliğe Göre KDV İadelerinde Karşılaşılan Sorunlar Paneli, Ege İhracatçı Birlikleri ve Gelirler Kontrolörleri Derneği, 02.03.2002, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 164, Mayıs-2002, ss. 213-218.

7- Özhan Uluatam, Ramazan Taş, Meltem Kayıran-Dikmen, Türk Vergi Sisteminin Temel Sorunları ve Bir Reform Önerisi, Türk Harb-İş Sendikası, Ankara, 1995, s. 96.

8- Bu görüşlerden bir bölümü için Bkz.: 1) Ömer Faruk Batirel, "Türk Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanması ve Vergileme Maliyetleri", Türk Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanması Paneli (25.01. 1991), Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Geliştirme Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss. 67-81. ; 2) Nami Çağan, "Vergi İdaresi-Hukuki Yaklaşım", Türk Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanması Paneli (25.01.1991), Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Geliştirme Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss. 59-66. ; 3) Hüseyin Perviz Pur, "Türk Vergi İdaresinin Yeniden Yapılanması", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992.; 4) Ş. Ramis Savaş, Türkmen Derdiyok, Turan Özbay, "Gelir Mevzuatının Aksayan Yönleri ile Gelir İdaresinin Yeniden Yapılanması Hk. Rapor", Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, Sayı:1, Tarih: 15. 01.1993.; 5) Erdoğan Öner, Mali Olaylar ve Düzenlemeler Işığında Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare, Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No. 2001/359, Ankara, 2001, ss. 528-529.; 6) Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, "Maliye Teftiş Kurulu'nun Türk Mali İdaresi ve Sisteminin Yeniden Yapılandırılması Konusunda ve Türkiye'nin Uluslararası Kuruluşlarla Yaptığı Ortak Çalışmalar İlişkin Görüş ve Önerileri" (Yayımlanmamış Rapor), 15.01.2002, Sayı: 1,1,1.

9- Değişiklikten sonraki adı, Bütçe ve Muhasebe Müdürlüğü'dür.

10- L.F. Jameson, Jorge Martinez Vazquez, Robert M. McNab, "Multi-Year Budgeting: A Review of International Practices and Lessons for Developing and Transitional Economies",

Public Budgeting & Finance, Summer 2000, ss.91-112.

11- L.F. Jameson, Jorge Martinez Vazquez, Robert M. McNab, a.g.m., ss. 91-112.

12- Doğan Cansızlar, "Türkiye'de Bütçe Sisteminin Yeniden Yapılandırılması" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 145.

13- Doğan Cansızlar, a.g.e., s. 146.

14- 05.04.1945 tarih ve 5974 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

15- Ahmet Erol, Finansal Kurumların Denetim ve Vergilemesi, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2000, ss. 40-60.

16- Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü'ne dahil edilecektir.

17- Bağlı kuruluş statüsünde.

18- Bu Genel Müdürlüğün adı, Mali ve Ekonomik Anlaşmalar Genel Müdürlüğü olmalıdır.

19- Bu Genel Müdürlük ile Gümrükler Kontrol Genel Müdürlüğü birleştirilerek Gümrükler Denetim ve Koruma Genel Müdürlüğü adıyla yeni bir genel müdürlük oluşturulmalıdır. Bu iki genel müdürlük arasında uygulamada sürekli olarak sorun bulunmakta; gümrük kapılarında yetki kargaşası yaşanmaktadır. Bu iki genel müdürlüğün tek yapı içinde toplanması bu sıkıntı ve sorunları ortadan kaldıracak ve gümrük kapılarında daha etkin denetim sağlanacaktır.

20- Bu Genel Müdürlük, Maliye ve Ekonomi Bakanlığı içinde yer alacak Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü yapısına dahil edilecektir. Böylelikle bu alanda yaşanan mükerrerlik ve yetki dağınıklığı ortadan kaldırılmış olacaktır.

21- Bağlı kuruluş statüsünde.

22- Bu genel müdürlük, Dış Mali ve Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne katılacaktır.

23- Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi (Mart 2002), Yayın No. 281, Ankara, s. 195.

24- 05.08.1993 tarih ve 21659 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Rakamların Dili

Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (EYLÜL 2003)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)
A.B.D.	3.1	2.1	3.1	6.2	- 529.6	- 510.2
Almanya	- 0.2	1.2	1.8	10.6	131.1	54.4
Avustralya	0.5	2.7	5.5	6.2	- 11.8	- 24.4
Avusturya	0.7	1.1	2.1	4.5	0.7	2.0
Belçika	- 0.4	1.8	1.7	13.3	18.6	10.7
Danimarka	- 1.8	1.9	3.9	6.0	9.8	5.9
Fransa	- 1.3	1.9	2.7	9.6	6.2	23.2
Hollanda	- 2.1	2.2	2.0	5.4	30.1	2.9
İngiltere	1.3	3.1	3.1	5.0	- 75.7	- 5.8
İspanya	2.7	2.8	4.9	11.4	- 45.5	- 19.6
İsveç	1.2	1.8	3.3	5.0	16.3	11.1
İsviçre	- 1.2	0.5	1.8	3.6	5.8	32.7
İtalya	- 0.4	2.8	2.1	8.7	2.1	- 16.6
Japonya	2.3	- 0.2	2.8	5.3	94.6	112.6
Kanada	- 0.3	2.2	3.8	7.8	35.9	14.7
Euro - 11	-	2.1	3.0	8.9	80.4	42.9

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil Kaynak: The Economist, 6 Eylül 2003.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için ithalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F./F.O.B.

MERKEZ BANKASI BEKLENTİ ANKETİ

Cari Dönem	Gözlem Sayısı	En Küçük	En Büyük	Standart Sapma	Aritmetik Ortalama	Medyan	Mod	Uygun Ortalama
Tüketici Enflasyonu Beklentisi (%) (Eylül - 03)	64	0,3	3,0	0,7	1,6	1,7	2,0	1,6
İki Ay Sonrasının TÜFE Beklentisi (Eylül - 03)	64	0,4	3,0	0,5	1,7	1,8	2,0	1,7
Yıl Sonu TÜFE Beklentisi (Eylül - 03)	64	18,0	30,0	2,0	21,3	21,0	20,0	21,1
Gelecek 12 Aylık Dönemin TÜFE Beklentisi (Eylül - 03)	60	12,0	25,0	2,2	18,0	18,0	20,0	18,0
Üç Aylık Hazine İhalesi Yıllık Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (%) (Eylül - 03)	64	28,0	48,0	3,3	33,2	32,0	32,0	32,0
Yıl Sonu Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (Eylül - 03)	64	23,0	42,0	3,3	30,6	30,0	30,0	30,0
Para Piyasası Gecelik Yıllık Basit Faiz Oranı Beklentisi (%) (Eylül - 03)	63	29,0	35,0	1,4	31,0	31,0	32,0	31,0
Yıl Sonu Basit Faiz Oranı Beklentisi (Eylül - 03)	63	19,0	35,0	2,3	28,5	29,0	30,0	28,8
Bankalararası Döviz Piyasası Dolar Kuru Beklentisi (Bin TL) (Eylül - 03)	65	1370,0	1650,0	34,5	1421,7	1420,0	1420,0	1418,1
Yıl Sonu Dolar Kuru Beklentisi (Eylül - 03)	65	1450,0	2000,0	92,2	1587,9	1580,0	1600,0	1755,1
Cari İşlemler Dengesi Beklentisi (Milyon Dolar) (*) (Eylül - 03)	55	-10000,0	-1500,0	1354,3	-7213,8	-7500,0	-8000,0	
GSMH Büyüme Beklentisi (%) (Eylül - 03)	61	3,0	7,2	0,8	5,4	5,2	5,0	5,4

(*) Verilerin dağılımının çok düzensiz olması nedeniyle uygun ortalama hesaplanamamıştır.

Ağustos 2003 Enflasyon Oranları	Aylık	Yıllık
TEFE	- 0,2	22,7
TÜFE	0,2	24,9
Çekirdek	0,7	
DIŞ TİCARET	(Milyar Dolar)	
	(Haziran Sonu)	
İthalat	30.628	
İhracat	21.698	
Dış Ticaret Açığı	1.887	
GELİRLER	(Milyar TL)	
	(Temmuz Sonu)	
Vergi	53.212.822	
Vergi Dışı	44.056.062	
	7.832.319	
HARCAMALAR	82.608.800	
Faiz Dışı	42.723.503	
Faiz Ödemeleri	39.885.297	
FAİZ DIŞI DENGE	10.489.319	
BÜTÇE DENGESİ	- 29.395.978	
NAKİT DENGESİ	- 30.746.238	
FINANSMAN	30.746.238	
DIŞ BORÇLANMA (Net)	287.771	
İÇ BORÇLANMA (Net)	32.457.836	

Son Trendlerin Dinamizmle Kesiştiği Marka

Estetik ve kalitenin ıslak mekanlardaki kesişimi
EgeMark; Ege Seramik tecrübesiyle
evlerdeki yerini alıyor. Son moda tasarımlar,
en yeni trendler, dekorasyonda estetik ve zerafet...
EgeMark ıslak mekan ürünleri ile yaşam alanlarına değer katın.

Sadece Seramik Değil...

 EGE **Mark**

www.egemark.com

EgeMark bir seramik markasıdır.

Seramik ve
Porselen
Karolar

Seramik
Sağlık
Gereçleri

Armatür ve
El Duş
Takımları

Akrilik
Sistemler

Banyo
Mobilyaları

Rezervuar
Sistemleri

Seramik Kesme
ve Uygulama
Makineleeri

Klozet
Kapakları

HAYAT!

ÇOCUĞUNUZ!

LOONEY TUNES characters, names and all related logos are trademarks of AUC © Warner Bros. (2011)

Çocuğunuzu (varsa torununuzu) Garanti Mini Bank üyesi yapın. Geleceğini garantiye alan 3 değişik hesaptan biri anında işlemeye başlasın: **1** Garantili Gelecek Hesabı **2** Garantili Fon Hesabı **3** Garantili Vadeli Hesap. Çocuğunuz Mini Bank Kartını ve sürpriz hediye paketini alsın. Size de hemen "BaşımaBirKazaGelirse" sigortası yapılınsın.

Çocuğunuzun
Garanti Mini Bank Kartı
ve sürpriz
hediyeleri
adresinize
gelecek:

 Garanti

**MINI
BANK**

Bana göre
eğlence,
anneme göre
güvence!

444 0 333 Alo Garanti
garantiminibank.com